

Lipsius, Justus,

De constantia libri duo

Antverpia 1615

Res/4 Biogr. 139#Beibd.1

urn:nbn:de:bvb:12-bsb10887509-0

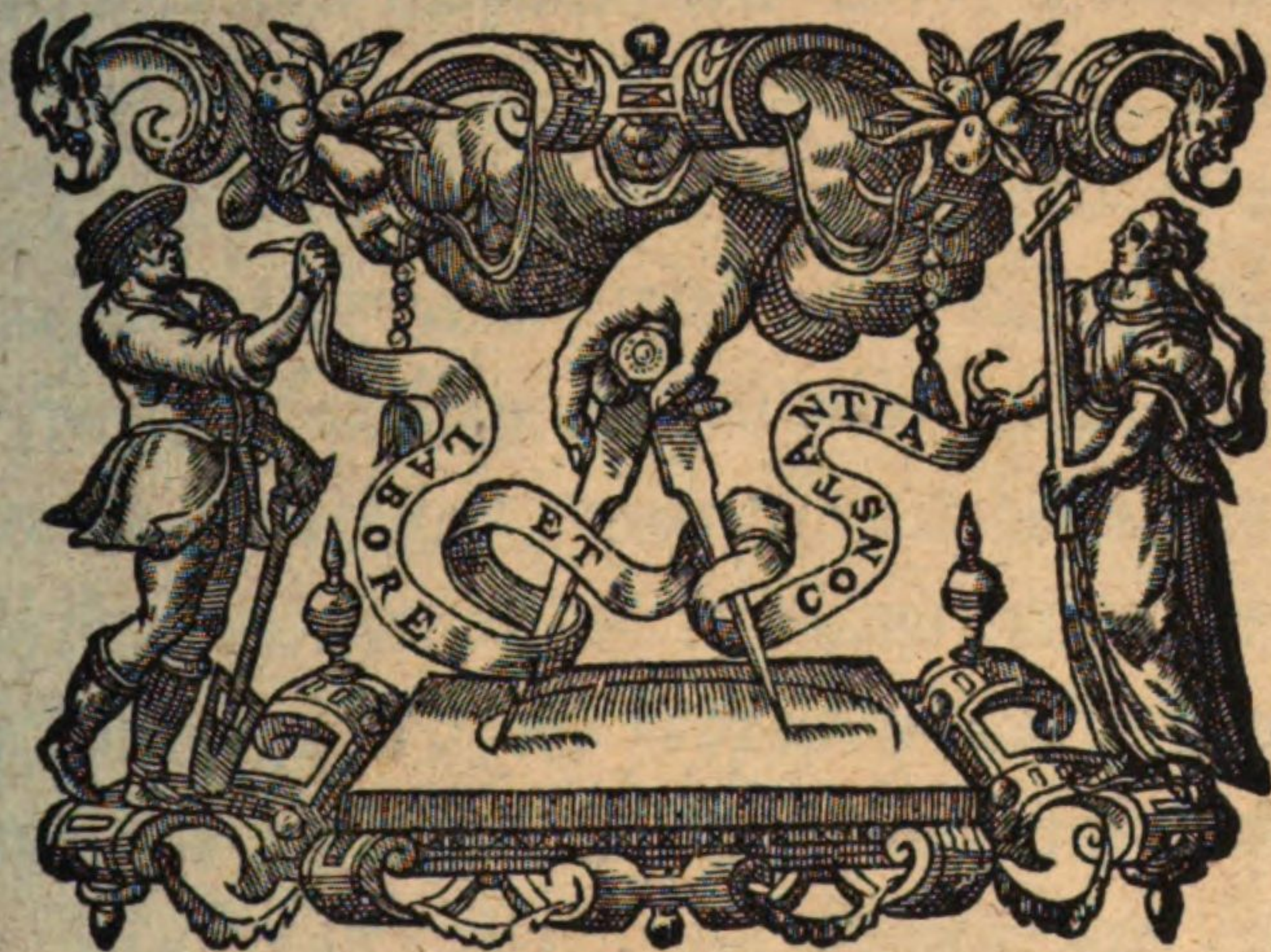
1

IUSTI LIPSI
DE CONSTANTIA

LIBRI DVO,

Qui alloquium præcipuè continent
in Publicis malis.

Vltima editio.

ANTVERPIÆ,
EX OFFICINA PLANTINIANA,
Apud Viduam & Filios Io. Moreti.

M. DC. XV.

*Cum Privilegiis Casareo & duorum Regum
& Principum Belgarum.*

AD LECTOREM
PRO CONSTANTIA MEA
PRÆSCRIPTIO.

QUOD in iteratâ hac editione, iterum te alloquor, Lector, præter votum meum accidit, etsi non præter opinionem. Iudicia enim ista prævidi antè, imò prædixi. Negant satis piè hoc argumentum à me tractatum: negant locis aliquot satis verè. Parum piè ideò: quia Philosophum egisse tantum videor, inquiunt, nec inspersisse quæ potui & debui è libris sacris. Quæ admonitio valdè mihi grata: velim & illis simplex meum & sine fucore sponsum. Nam quòd apertam pietatem ante omnia requirunt, amo: hoc tantum moneo, ut oculos prius seriò intendant in finem meum & scopum. Si mihi Theologum agere propositum, aberravi: si Philosophum, cur culpant? Haurimus enim è lacunis, inquiunt, quæ liceat è purissimo diuinarum litterarum fonte. Húcne me vocant? At ego ex animo testor & respondeo, nō aliam me viam salutis nosse, quàm hanc quæ per unum illum & directum limitem ducat: ad quem tamen percurrendum, humanas etiam litteras laxamenti aliquid afferre censeam, imò adiumenti. Augustini consilium esse scio, quæ à Philosophis scriptæ sunt colligere, & in vsum nostrū vindicare. possessoribus illis iniustis erepta. Hoc sequi volui: &

peccavi? Peccassem, fateor, si purum hunc & mysticum religionis nostrae liquorem corrupissem veteri aliquâ & olenti face. At contra institi: & sordentem per se, parumq; mundam doctrinam, depurgare atque illustrare aggressus sum nouo isto Sole. Cui bono autem id non bonum sit? In pugna, equitum aut statarij militis principuam operam esse scimus: spernis ideò sagittarios & funditores? In domo exstruendâ architecti maximam laudem & usum: tollésne operas igitur & ministros? Idem hîc cense. diuina illa littera veri roboris, vera virtutis & constantia, solida effectrices: nec tamen humanam prorsus Sapientiam sperne. eam dico quae non se effert, sed seruit placide & ancillatur. Lapidés, camenta, calcem, ex veteri & diu lapso edificio illo Philosophiae comportamus: ne inuide lucellum hoc architecto, & patiare materiam hanc substerni saltem in fundamentis. At enim sacra illa meliora, nec verbis iis abstinendum fuit. Meliora fateor: sed adde etiam grauiora. Lacertos meos expendo, & artus artesq; libro: cur onus mihi imponi patiar, cui non sim ferendo? Theologis, id est magnis altisq; viris (& eximios multos hac aetas tulit) magna ista & alta relinquo: mea cymba leget litus. Philosophum ego agam: sed Christianum. Nam de verbis, quid turbant? Non quo stilo ea scripta sint, sed quo sensu videant: nec an usitatè, sed an verè. Si enim recti sensus: quid refert in re tam arduâ, quo velo aut veste (modò non indecorâ) eos texerim? Si vani: conuincant. Nempe hoc ipsum volumus,

lumen, aiunt: & quaedam à te scripta non ex fide. De
rectâ Ratione erras, quam cum priscis illis exaggeras
nimis & attollis. Egone? Verbis fortasse illorum: sensu
numquam meo. Nam ne ipse erres, uno verbo hoc
testor: nullam me rectam puramq; Rationem intelle-
gere, nisi à deo directam, nisi à fide illustratam. Sed quæ,
malum, illegitima ista captio est, cum genere toto senten-
tia bona sit, querere in verbi unius aut alterius late-
brâ calumnie ansam? Ratio ipsa, & suis viribus, non
ducit nos ad deum, non ad verum: sed tamen ut in
aquâ aut pelui defectum Solis intuemur, idq; per Solis
ipsius radios, obliquè & quodam flexu: sic in istâ, res
divinas. sed caue censeas aliter, quàm per deum ipsum.
Iam de fato aut fatalibus, de impiis ob bonum punitis;
siquid nimis exacui, aut ab aliis acutū arripui: itemq;
dolorem aut affectus si arctè nimis coercui: Velim ab
aquo lectore equiter legi & intellegi. quam ad rem præ-
iunimus nunc aliquot ad oram Notis. Mihi quidem
mens Ubique bona: & si alibi humana hac lingua aut
calamus titubavit, ne asperè quæso nimis luam. Sum
enim ex iis, quibus Pietas in corde magis, quàm in ore:
quiq; factis exerceri eam acriter malim, quàm verbis.
Nec sæculum hoc satis mihi placet, (audebo dicere) quo
nullum umquam feracius religionum fuit, sterilius pie-
tatis. Quæ contentiones Ubique? quæ rixæ? & cum
omnia fecerint, cum calum & terram subtilis ingenij
alâ pervolarint; quid aliud, quàm, cum Aristophaneo
Socrate, * ἀερόβατοι? Habes, mi Lector, breuem præ-
scriptio-

* per aërem
incedunt?

scriptionem nostram: quæ tamen æquo tibi nimia, satis
vel iniquo. Te cum curâ moneo hortorq̃, ne auocent
& auertant animum à germano Philosophia studio
noui Domitiani isti: qui non eam solum (facultas modò
& vires sint) sed in exsilium pellant omnes bonas ar-
tes. Priscos illos potiùs patres vide, Græcos Latinosq̃.
denso agmine à nobis omnes stant, & modestum Phi-
losophia studium non ferunt in Christiano solum, sed
inculcant & suadent. quorum auctoritatis scuto, satis
me putem sine aliâ ullâ ratione contra gigantes istos
tectum. Nam Philosophiam cur uberiùs verbis lau-
dem? Frustrâ. quia ut montium altitudo procul non
appâret, sed cùm accesseris: non item huius splendor, nisi
cùm pernôris. Pernosci autem sine Christianâ verâq̃
religione non potest. quam prælucentem si tollis: fateor
ecce & clamo, ludibrium illa, Vanitas, delirium est.
Benè Tertullianus: Cui veritas cognita, sine
deo? cui deus, sine Christo? In quâ sententiâ fi-
nio, & seriò conquiesco. Velim tu mecum.

NOBI.

NOBILIBVS
ET MAGNIFICIS
CONSVLIBVS
ET
SENATVI POPVLOQVE
ANTVERPIENSI
IVSTVS LIPSIVS

dedico confecroque.

IBROS istos, quos de
Constantiâ in mediis
patriæ meæ turbis
constanter scripsi &
perscripsi : eos vobis
dare dedicare mihi
visum, vrbis magnæ magni Senatores.
Splendor vester me impulit, pruden-
tia, virtus. humanitas etiam illa, quam
coràm sum expertus, propria vobis in
bonos & eruditos. Nec, arbitror, pro
ingrato erit munus. quod per se haut
magnum,

magnum, pondus ab animo meo acci-
piet: quia dedi quod, hoc quidem tem-
pore, optimum maximúmque habui
in omni meo litterario censu. Denique
nouitas etiam forsan aliqua illud com-
mendauerit: quoniam, nisi fallor, inter-
clusam diu & spinis obsitam hanc Sa-
pientiæ viam, sternere & munire aggre-
dimur primi. quæ illa profectò est, quæ
cum diuinis litteris coniuncta, possit
ducere ad Tranquillitatem & Quie-
tem. Mihi certè animus gratificandi
vobis, iuuandi alios, non defuit. si vires:
tam æquum est æquos vos aduersum
me esse, quàm ego aduersus magnum
illum deum sum: quem scio non vni
omnia dedisse. Valete.

AD

AD LECTOREM,
DE CONSILIO MEO
SCRIPTIONIS
ET FINE.

Nihil me fugit, Lector, in nouo hoc
scribendi genere, noua mihi iudicia
parata & censuras. siue illorum,
quos percutiet inopinata hæc Sapien-
tia professio ab eo, quem amceniori-
bus tantum litteris censebant opera-
tum: siue aliorum, quibus vilescet & pro leui erit, quid-
quid in hoc studio aut stadio sudabitur post antiquos.
Quibus utrisque ut breuiter respondeam, meâ interest,
imò etiam tuâ. Ac primi quidem illi duabus diuersissi-
mis rebus peccare mihi videntur, Incuriâ & Curâ. Hac,
quòd in aliena studia actionesq; ultrò inquirendum sibi
censeant: illâ, quòd inquirent tamen parum intentè aut
diligenter. Vt enim ipse iis me indicem; numquam ita
colles illi fontesque Musarum totum me ceperunt, ut
non oculos idemtidem mentemq; reflexerim ad seuerio-
rem istam Diuam. Philosophiam dico. cuius studia iam
tum à puero ita mihi placuere, ut peccare iuuenili quo-
dam ardore viderer, & frano atque inhibitione fuerim
coercendus. Sciunt praeceptores mei, qui in Vbiis: excussos
mihi velut per vim libros eos omnes è manibus, & scri-
pta etiam Commentariosq; ereptos, quos laboriosè confe-
ceram ex omni interpretum classe. Nec mutavi sanè
postea. & in omni hoc studiorum cursu, si non recto ri-
gore

gore & lineâ, tamen flexu tetendisse me scio ad illam Sapientiae metam. Nec id eâ viâ, quâ hic philosophantium vulgus. qui in spinis argutiarum aut laqueis questionum malè dediti, non aliud quàm subtili quodam disceptationum filo texunt eas & retexunt. Haerent in verbis, aut captiunculis: & statem totam in aditu Philosophiae versantur, adyta eius numquam vident. Habent eam ut oblectamentum, non ut remedium: & instrumentum vitae maximè serium, vertunt in ludum quemdam nugarum. Quis eorum mihi de moribus querit? quis adfectus temperat? quis timori, quis spei metam ponit aut modum? Quin adeò ad Sapientiam spectare haec non arbitrantur: ut aliud aut nihil agere eos censeant, qui id agunt. Itaque vitam eorum, siue iudicia, si vides: nihil vel in ipso vulgo reperias, quod ad illam attinet, spurcius; stultius, quod ad ista. Scilicet ut vinum, quo nil salubrius, quibusdam in venenum est: sic istis Philosophia, quâ abutuntur. At mihi alia mens. qui nauim semper auertens ab illis argutiarum salebris, velificationem omnem direxi ad unum tranquilla mentis portum. Cuius studij mei primum nec fallax specimen esse volui hos libros. Sed enim, inquiunt alteri, melius & uberius ista veteres. Quaedam ex istis, fateor: abnego, quòd uniuersa. Si de moribus aliquid adfectibusve carptim post Senecam, & diuinum illum Epictetum, scribam: me quoque iudice, parum cordis habeam aut frontis. At si ea quae ne attigerunt quidem illi, aut quisquam (fidenter enim id adfirmem) ex antiquis: quid fastidiunt aut carpunt? Solatia malis publicis quaesui. quis ante me? Rem siue ordinem videant: mihi ea debere fatebuntur. & de verbis ipsis (fas dicere) non ea nobis

nobis inopia, ut cuiquam supplicemus. Denique hoc sciant. alia pluria aliis mihi scripta; hunc librum precipuè mihi: illa famæ; at hæc salutis. Quod olim altè & acutè quissiam, id hîc verâ voce proclamo: Satis mihi pauci lectores, satis est vnus, satis est nullus. Id tantum peto, ut quicumque hæc tangent, cognoscendi animum adferant, & simul ignoscendi. Vt sicubi fortè lapsus sim, præsertim cum locos illos altiores conatus scandere de Prouidentiâ, Iustitiâ, Fato: condonent. quia nusquam certè malitia aut pertinacia est, sed humana saltem imbecillitas & caligo. Denique ab iis docear: faxo, ut nemo tam promptus ad monendum sit, quàm ego ad mutandum. Cetera vitia naturæ meæ non demo aut minuo: pertinaciam & contentionum studium seriò deprecor ab eâ & detestor. Salue mi Lector. quod utinam per hunc librum in parte tibi sit.

I A N I D O V Z A E N O R D O V I C I S

A D

I V S T V M L I P S I V M S V V M

*Melos ex iambis meris, potiore Lipiani argumenti
partem, summamque totius operis carptim &
quasi saltuatim complectens.*

O V V M cui istud imputabimus Melos?

Cui hoc Poëma musteum?

Tibine LIPSI? Ita hercle verò serid:

Tibi (inquo) tibi, ô decus

Meum, omniumque MENTEM habere queis BONAM,

Et esse * CORCVLIS datum est.

Sinistra ritè queis mamilla subsilit,

DEI ferens IMAGINEM.

Cape istud ergo Iambicum Melos tibi,

Cape hoc Poëma musteum:

Poëma ductu & alite vnus tuo

Satumque & editum simul:

Silentij esse quando longius reum

Pudet pigetque me tibi.

Neque vmquam id æquus ille Iuppiter sinat,

Vt his amoris ignibus

Ita anteuortat vlla segnitas mihi,

Fidem ore LIPSI O vt datam

Reapse frustrer. absit à Fide meâ

Modi istiusce vanitas.

Abesto, verba tertiata cui placent,

Referta falsimoniis.

Nec hocce SVADA LIPSIANA nos docet;

Pares cui haud Leporibus

Scientiisque; sed Fide esse mutuâ

Fauentiaque nos decet.

Et ampla Laus sat ista: plura qui appetit,

Neque ille cor, neque os habet.

Tua introire Templa posse sat mihi,

BONÆQUE MENTIS Abdita

Nouè reperta noscitare, te Duce:

Tuique cote roboris

* Hoc cogno-
mento bene-
fatos Roma,
qui ceteros
mortales sa-
pientiâ præ-
starent, testis
Plin. lib. VII
cap. XXXI.

Cor asperare, nec periculi vllius
 Pauere magnitudinem.
 O approbanda MENTIS OBSTINATIONE
 O expetenda DOGMATA!
 Vt hîc suaue, LANGIANO IN ATRIO
 Inambulare! vt, ô, simul
 Tuo assidere ab ore pendulum iuuat;
 Tuo, illiusque quem facis
 Loquentem! & hinc in HORTVLVM sequi! ordines
 Vt è virente PERGVLA
 Notare florum: & omne Stirpium genus
 Hiante obire lumine,
 NOVO QVE rariora ab ORBE Semina
 Sagace nare persequi!
 Odor beate, quidquid est Aromaticum
 Lepore prouocans tuo.
 Licetne in hisce flosculis & herbulis,
 Remissionis indigo,
 (Vti exsoluta mens aberret à malis
 Parumper) acquiescere?
 Licet: neque istud (annuente hero) modò,
 Sed & replere fructibus
 Sinum, manúsque vtrasque, & vngue carpere,
 Et ad mouere naribus.
 Quid? an lubido ferta texere est tibi,
 Corollulamque pactilem?
 Rei huius optio ecce plena sit tibi,
 Tuo arbitrato vt eligas,
 Thyma, an rosas, amaracúmne mauelis.
 Age ecce, quantus hîc nitor?
 Quis ordo? quàm omnia aptè in areas suas
 Locata, tesserae in modum?
 Herine cultum, an elegantiam prius
 Loci ipse mirer, ambigo.
 Stupere certè vtrumque cogor intuiens;
 Herilem at indolem magis,
 Cui scatere tot facetiis datum,
 Cui hanc præire SYMBOLAM,
 Et ægra corda sospitare ius fuit,
 Medentibusque pharmacis
 Beare. Quæ modò ecce promus imputat
 Nouâ arte LIPSIVS tibi.
 Ahena vt vnde FIRMITVDO PECTORIS
 Paranda: & vnde Inertia

Sit ista, & ægra Sensuum imbecillitas,
 Habere cognitum queas.
 Duplex Boni omnis ergo, seu Mali Caput,
 O P I N I O , atque M E N S B O N A .
 P O L I illa G E R M E N I G N E V M , atque S P I R I T V
 Originem trahens suam.
 Quid : ipse non H O M V L L O an insitus D E V S
 Per istam I M A G I N E M sui?
 C V P I D I N V M , hancce quisquis audit, omnium
 Necessse victor audiat.
 At altera illa pars, O P I N I O puta
 Imaginosa, C O R P O R I
 (Sata vnde) adhæret, impedita S E N S I B V S ,
 Grauique fixa perpetim
 Luto : cui vsque P O E N I T E N T I A it comes ;
 Vaga, ebriosa, futilis.
 H o m o miselle, puluis, vmbra, somnium,
 Quousque fluctuabere,
 O P I N I O N I S alligate vinculis ?
 Quousque G A V D I V M , D O L O R ,
 M E T V S , C V P I D O pectus impetent tibi ?
 Iaces ? & erigi cupis,
 Supraque vulgus eleuare verticem ?
 Idonea ecce F E B R V A ,
 Quibus piatus ipsa nubila ac Notos
 Superuolare possies :
 Auesque, quæ cor intus exedunt tibi,
 Necare & ire perditum,
 Quiesne cordi, & otium domi tibi,
 Procul tumultu ab hostico,
 Vbi Actuosus ipso in otio cluas ?
 (O vnica occupatio !)
 Ad H O R T V L V M huncce L A N G I I , anne L I P S I I ,
 Gradum capeffe, si fapis.
 Opusne vallo & Arce, vel Cetrâ tibi,
 Cauere queis S P E I ac M E T V S ,
 Cupidinumque sustinere vim queas ?
 Statu in graduque fac tuo
 Morere, M E N S Q V E vortat ad D E V M tua,
 Originem inquo sui.
 Quousque C A R N I S I M B E C I L L I T A S tibi
 Molesta ; & vmbra inanium
 Trahere, prima quæ imperita Plebs putat ?
 Ducem ecce L I P S I V M tibi :

Eum sequaris. At cui, inquires, bono?
 Mane: in tumultu vt otium
 Agas; & vnus, inter arma Publica,
 Metu solutus ambules.
 Quid est, quod hîc querare? **FATA** te trahunt,
DEIQVE **PROVIDENTIA**?
 Sequare: Cur enim irritum struas pedem
HERO rebellis, ac tibi?
 Quid abnuis, miselle? cede Tempori
DEOQVE. **REBVS** **OMNIBVS**
VICISSITVDO **DEBITA**. Hæc mori vides
 Repentè, at illa oririer.
NECESSITATI vt obsequare, te monent
 Tot **VRBIVM** Cadauera,
 Ferire visa vertice antè quæ suo
 Poli vtriusque cardinem.
 Vbi illa iam, Imperare sueta **REGIBVS**,
 Superba **SEPTIMONTIVM**?
 Vbi **MYCENÆ**? vbi inclyta **VRBS** Agenoris,
CORINTHVS, **ARGOS**, **ILIVM**?
 Minuta, magna; summa, & ima respice;
PERENNE SVB POLO NIHIL.

Εἰς τὸ Σοφωτάτου καὶ λογιωτάτου

ΙΟΥΣΤΟΥ ΤΟΥ ΛΙΠΣΙΟΥ,

φειδυσθείας ἤτοι καρτερίας

βιβλίον.

Λιψιάδῃ σελίδας σκολιὰ φθόνῳ ὄμματι πήξας

Οὐκ ἄγαμαι λογίης, εἶπεν, ἄτερ Σοφίης.

Ἀλλὰ τόδ' ὀπίδυν γλαφυρὸν τε θφόν τε πόνημα,

Καρτερικῆς κατέχον τέθρμα σωφροσύνης:

Κρεῖσον ἐμῶν, λέξας, πέλεται τόδε τῶχος ὀδόντων

Λήξῃ ἐπεσβολίης τηκόμην ἄκαδίνω.

Εἰς τὸ αὐτό.

Εὐλογίμων φιλέω τρεῖς ἀσέρας, εἵνεκα πάντων

Εἰσὶν παντοδαπῇ κρείσσονες ἰδμοσυῶν.

Σεῖο πόνος φιλέω Κεῖάκιε, εἰμὶ δ' ἰλίω

Καὶ φιλοσκαλιγερός, καὶ φιλολιψιάδης.

Ἀλλὰ θφαῖς πρᾶπίδεσι σέλας σέο ὅσον ἀέξον

Λίψιε, σὺκ ἀσὴρ, ἀλλά μοι ἄστρον ἐῆς.

B. Vulcanij.

1

IVSTI LIPSI
DE CONSTANTIA
LIBER PRIMVS.

CAPVT I.

*Prefatio, & introductio. querela item aliqua
de Belgarum turbis.*

ANTE annos aliquot cùm Viennam Austriæ
iter haberem, fugiens patriæ meæ turbas: de-
flexi, non sine deo duce, ad * Eburonum vr-
bem. quæ nec longè à viâ; & in quâ amici,
quos salutare more suadebar & amore. Inter
eos Carolus Langius, vir (sine fraude aut
ambitione dicam) optimus doctissimusque Belgarum. Qui
cùm me hospitio excepisset; non omni solùm comitate & be-
niuolentiâ id temperauit, sed eo genere sermonum qui vtilis
imò salutare mihi in omne æuum essent. Ille enim fuit, ille vir,
qui oculos mihi aperiret, detersâ vulgarium aliquot opinio-
num nube: ille, qui viam ostenderet, quâ sine ambage perueni-
rem, vt cum Lucretio loquar, ad illa

* Leodium
intellego.

C. Langij
vera laus.

Humanitas
eius.

Sapientia.

Edita doctrinâ sapientum templa serena.

Nam cùm post meridiem feruido sole (præceps enim iam men-
sis Iunius erat) domi eius in atrio inambularem: quæsiuit,
vt fit, blandiùs de itinere meo & eius causis. Cui cùm ego de
turbis Belgarum, de insolentiâ Præfectorum & militum, liberè
& verè multa dixissem: addidi postremò, prætexi à me aliam,
sed hanc intimam esse discessus mei causam. Quis enim Lan-
gi, inquam, tam firmo & tam ferreo pectore, qui diutiùs fe-
rendis ijs malis sit? lætamur iam tot annos, vt vides, bellorum
ciuiliū æstu: & vt in vndoso mari, non vno vento agita-
mur barbarum seditionumque. Otium mihi cordi & quies?
turbæ interpellant, & strepitus armorum. Horti & rura? miles

Mala ciuiliū
bellorum.

A

&

Sit ista, & ægra Sensuum imbecillitas,
 Habere cognitum queas.
 Duplex Boni omnis ergo, seu Mali Caput,
 O P I N I O, atque M E N S B O N A.
 P O L I illa G E R M E N I G N E V M, atque S P I R I T V
 Originem trahens suam.
 Quid: ipse non H O M V L L O an insitus D E V S
 Per istam I M A G I N E M sui?
 C V P I D I N V M, hancce quisquis audit, omnium
 Necessè victor audiat.
 At altera illa pars, O P I N I O puta
 Imaginosa, C O R P O R I
 (Sata vnde) adhæret, impedita S E N S I B V S,
 Grauique fixa perpetim
 Luto: cui vsque P O E N I T E N T I A it comes;
 Vaga, ebriosa, futilis.
 H O M O miselle, puluis, umbra, somnium,
 Quousque fluctuabere,
 O P I N I O N I S alligate vinculis?
 Quousque G A V D I V M, D O L O R,
 M E T V S, C V P I D O pectus impetent tibi?
 Iaces? & erigi cupis,
 Supraque vulgus eleuare verticem?
 Idonea ecce F E B R V A,
 Quibus piatus ipsa nubila ac Notos
 Superuolare possies:
 Auesque, quæ cor intus exedunt tibi,
 Necare & ire perditum,
 Quiesne cordi, & otium domi tibi,
 Procul tumultu ab hostico,
 Vbi Actuosus ipso in otio cluas?
 (O vnica occupatio!)
 Ad H O R T V L V M huncce L A N G I I, æne L I P S I I,
 Gradum capeffe, si sapias.
 Opusne vallo & Arce, vel Cetrâ tibi,
 Cauere quæis S P E I ac M E T V S,
 Cupidinumque sustinere vim queas?
 Statu in graduque fac tuo
 Morêre, M E N S Q V E vortat ad D E V M tua,
 Originem inquo sui.
 Quousque C A R N I S I M B E C I L L I T A S tibi
 Molesta; & umbrâ inanium
 Trahêre, prima quæ imperita Plebs putat?
 Ducem ecce L I P S I V M tibi:

Eum sequaris. At cui, inquires, bono?
 Mane: in tumultu vt otium
 Agas; & vnus, inter arma Publica,
 Metu solutus ambules.
 Quid est, quod hîc querare? FATA te trahunt,
 DEIQVE PROVIDENTIA?
 Sequare: Cur enim irritum struas pedem
 HERO rebellis, ac tibi?
 Quid abnuis, miselle? cede Tempori
 DEOQVE. REBVS OMNIBVS
 VICISSITVDO DEBITA. Hæc mori vides
 Repentè, at illa oririer.
 NECESSITATI vt obsequare, te monent
 Tot VRBIVM Cadauera,
 Ferire visa vertice antè quæ suo
 Poli vtriusque cardinem.
 Vbi illa iam, Imperare sueta REGIBVS,
 Superba SEPTIMONTIVM?
 Vbi MYCENÆ? vbi inclyta VRBS Agenoris,
 CORINTHVS, ARGOS, ILIVM?
 Minuta, magna; summa, & ima respice;
 PERENNE SVB POLO NIHIL.

Εἰς τὸ Σοφωτάτου καὶ λογιωτάτου

ΙΟΥΣΤΟΥ ΤΟΥ ΛΙΠΣΙΟΥ,

φειδυσθείας ἤτοι καρτερείας

βιβλίον.

Λιψιάδης σελίδας σκολιῶ φθόνῳ ὄμματι πήξας

Οὐκ ἄγαμαι λογίης, εἶπεν, ἄτερ Σοφίης.

Ἀλλὰ τὸδ' ὀπίδων γλαφυρὸν τε θρόνον τε πόνημα,

Καρτερικῆς κατέχον τέθμια σωφροσύνης:

Κρείσσον ἐμῶν, λέξας, πέλεται τόδε τῶχος ὀδόντων

Λήξῃ ἐπεσβολίης τηκόμην ἡγεδίην.

Εἰς τὸ αὐτό.

Ἐλογίμων φιλέω τρεῖς ἀστέρας, εἵνεκα πάντων

Εἰσὶν παντὸς ἀπὴ κρείσσονες ἰδμοσύνη.

Σεῖο πόνας φιλέω Κεῖάκιε, εἰμὶ δ' ἰλίον

Καὶ φιλοσκαλιγερός, ἢ φιλολιψιάδης.

Ἀλλὰ θφαῖς πρᾶπίδεσι σέλας σέο τόσον ἀέξον

Λίψιε, σὸκ ἀσὴρ, ἀλλά μοι ἄστρον ἐῖς.

B. Vulcanij.

IUSTI LIPSI
DE CONSTANTIA
LIBER PRIMVS.

CAPVT I.

*Prefatio, & introductio. querela item aliqua
de Belgarum turbis.*

NTE annos aliquot cùm Viennam Austriae
iter haberem, fugiens patriae meae turbas: de-
flexi, non sine deo duce, ad * Eburonum vr-
bem. quæ nec longè à viâ; & in quâ amici,
quos salutare more suadebar & amore. Inter
eos Carolus Langius, vir (sine fraude aut
ambitione dicam) optimus doctissimusque Belgarum. Qui
cùm me hospitio excepisset; non omni solum comitate & be-
niuolentiâ id temperauit, sed eo genere sermonum qui utiles
imò salutare mihi in omne æuum essent. Ille enim fuit, ille vir,
qui oculos mihi aperiret, deterens vulgarium aliquot opinio-
num nube: ille, qui viam ostenderet, quâ sine ambage perueni-
rem, vt cum Lucretio loquar, ad illa

* Leodium
intellego.

C. Langij
vera laus.

Humanitas
eius.

Sapientia.

Edita doctrinâ sapientum templa serena.

Nam cùm post meridiem feruido sole (præceptis enim iam men-
sis Iunius erat) domi eius in atrio inambularem: quæsiuit,
vt sit, blandiùs de itinere meo & eius causis. Cui cùm ego de
turbis Belgarum, de insolentiâ Præfectorum & militum, liberè
& verè multa dixissem: addidi postremò, prætexi à me aliam,
sed hanc intimam esse discessus mei causam. Quis enim Lan-
gi, inquam, tam firmo & tam ferreo pectore, qui diutiùs fe-
rendis ijs malis sit? lætamur iam tot annos, vt vides, bellorum
ciuilium æstu: & vt in vndoso mari, non vno vento agita-
mur barbarum seditionumque. Otium mihi cordi & quies?
turbæ interpellant, & strepitus armorum. Horti & rura? miles

Mala ciuiliū
bellorum.

* Terram
terrâ com-
mutare.

& ficarius compellit in urbem. Itaque certum mihi Langi, re-
lictâ hac infestâ & infaustâ Belgicâ (ignoscat mihi Genius pa-
triae) * γῆν πρὸ γῆς, vt ille ait; & quouis terrarum fugere — *vbi*
nec Pelopidarum facta neque nomen audiam. Langius admirans &
velut excitatus, Itâne tu Lipsi, inquit, abeas à nobis? A vobis, in-
quam, aut certè ab hac vitâ. Quod enim malorum istorum ef-
fugium, nisi in fugâ? Nam vt videam ista cottidie & feram, non
possum Langi: nec chalybs aliquis mihi circa pectus. Suspirauit
ad hunc sermonem Langius, & Infirmè adolescens, inquit, quæ
hæc mollities est? aut quæ tua mens salutem quærentis in fugâ?
Turbat & æstuat patria tua, fateor: sed quæ non hodie pars Eu-
ropæ? Vt verè illud Aristophanæum possis augurari:

* Supera in-
fera reddet
Iuppiter al-
titonans.

—— Τα δ' ὑπέρτερα νέρτερα θήσει
Ζεὺς ὑψιβρεμέτης.

Commune
turbarum
remedium,
in fugâ.

Itaque non patria fugienda, Lipsi: sed Adfectus sunt: & fir-
mandus ita formandusque hic animus, vt quies nobis in turbis
sit & pax inter media arma. Ego satis iuueniliter, Imò deserenda
illa Langi, inquam: certè enim audita mala leuius ad ani-
mum accident, quàm visa: & simul ponemur ipsi extra tela,
quod dicitur, & puluerem huius agonis. Homerum non audis
callidè monentem,

* Extratela
nequis vul-
neri vulnus
addat.

* Ἐκ βελέων μὴ πῦρ ἐφ' ἑλκεῖ ἑλκεῖ ἄρπται.

CAPVT II.

*Peregrinationem nō facere ad internos morbos. indicinam eam esse, non
medicinam, nisi si fortè in leui quodam & primo adfectuum motu.*

Ea opinio
refutata.

* Ratione,
non laqueo.

Originem
turbarum in
nobis esse.

Ideò nō ex-
cuti eas mo-
tū:

LANGIUS moto leuiter capite, Audio, inquit: malle tu
Sapientiæ vocem & Rationis. Nam hæ, Lipsi, quæ te in-
uoluunt, nebulae & nubeculae sunt à fumo Opinionum. Ita-
que, vt cum Diogene dicam, * λόγῳ tibi hîc opus non βρόχῳ: ra-
dio inquam illo, qui caliginem tui capitis illustret. Patriam
ecce desertum is: sed dic seriò, illam cùm fugies, te quoque ef-
fugies? Vide ne contrà sit: & tecum atque in pectore isto cir-
cumferas fontem fomitemque tui mali. Vt ij qui febriunt, ia-
ctant se inquietè & versant, & lectum subinde mutant vanâ
spe leuamenti: in eadem causâ nos, qui terram terrâ frustra
muta-

mutamus, ægri scilicet mentis. Aperire enim hoc est morbum, Indicari tantum.
non tollere: fateri internum hunc calorem, & non mederi.

Eleganter * Romanus sapiens: *Proprium est ægri nihil diu pati,* * Seneca,
& mutationibus vt remedijs vti. Inde peregrinationes suscipiuntur
vaga; & littora pererrantur, & modò mari se modò terrâ experitur
presentibus semper infesta leuitas. Itaque fugitis magis turbas
quàm vitatis. Vt cerua illa apud Virgilium,

Quam procul incautam nemora inter Cressia fixit

Pastor agens telis:

—— *illa fugâ siluas saltusque peragrat*

Dictæos. ——

frustrâ: quia vt idem poëta addit —— *hæret lateri letalis arundo:*
ita vos, qui telo hoc adfectuum penitus percussî, non id excu-
titis, sed migratione transfertis. Qui crus sibi aut brachium
fregit, non currum aut equum poscit, vt opinor, sed chirur-
gum: tua quæ vanitas, qui internam hanc plagam motu sanare
te postules & discursu? Animus enim certè est, qui ægrotat: & Morbû enim
eum animi
esse.
omnis hæc exterior imbecillitas, desperatio, languor, orta ab
vno fonte, quòd iacet ille & languet. Sceptrum abiecit prin-
ceps diuinæque pars: & eò vilitatis lapsa est, vt spontè seruiat
suis seruis. Dic, locus hîc quid faciet aut motus? Nisi fortè re- Quem locus
nullus suâ vi
sanat.
gio aliqua est, quæ metus temperet, quæ spes refrænnet, quæ
malam hanc saniem educat, quam altè imbibimus, vitiorum.
Atqui nulla ea est, nec in insulis ipsis beatorum. aut si est,
ostende, & omnes illuc agmine facto imus. Sed motio ipsa &
mutatio, inquis, habet eam vim: & recreat attollitque iacentem
animum cottidiana illa conspecta nouitas morum, hominum,
locorum. Lipsi erras. Nam, vt quod res est seriò dicam, pere- Non itè mu-
tatio ipsa.
grinationem non vsque eò deprimò, vt nihil ei in hominem
& in adfectus dem iuris. Imò habeat. sed hætenus, vt leuia
tædia quædam animorum & velut nauseas tollat: non tol- Et si fastidia
quædã miti-
gat aut tollit.
lat morbos, qui altiùs penetrârunt, quàm vt externa vlla medi- * Stoici hæc
ita distin-
guunt, vt pri-
mos contra
aut præter
ratione mo-
tus, Adfectus
appellent; eos-
dè crebros &
inueteratos,
Morbos.
cina huc pertingat. Cantus, vinum, somnus, * commotiunculas
illas primas non rarò sanârunt iræ, doloris, amoris: at numquam
ægritudinem, quæ radices egit & fixit pedem. Idem hîc est: &
peregrinatio fortasse leues quosdam languores sanabit, non
sanabit veros. Hærent enim primi illi motus, orti à corpore,

At veri &
veteres ad-
fectus non
leniuntur.

quodammodò adhuc in corpore, aut certè in suinmâ, vt sic dicam, animorum cute : ideoque non mirum, si quamuis leui spongiâ abstergeantur. non ita inueterati illi adfectus, quibus sedes imò regnum in ipsâ animi mente. Cùm diu multumque erraueris, cùm terram omnem & mare circulatus fueris : nullo eos mari elues, obrues nullâ terrâ. Sequentur te : & post peditem *equitemque sedebit*, vt cum poëtâ loquar, *atra cura*. Socrates interroganti cuidam, *quid ita peregrinatio sibi non profuisset?* scitè respondit, *Non enim te deseruisti*: simile hîc dixerim. & quocunque fugies, corruptum corruptoremque animum tecum habebis, comitem non bonum. Atque vtinam comitem ! sed vereor vt ducem : quia non sequentur te adfectus tui, sed trahent.

CAPVT III.

At veros animi morbos non tolli eâ, non minui : imò per eam recrudescere. Animum esse qui in nobis agrotet : eique remedium à Sapientiâ & Constantiâ petendum.

Obiectioni
occursum.

Et videri ali-
quod in mu-
tatione sola-
tium, non
autem esse.

Aggrauari
enim per
eam mala.

NON auocat igitur, inquis, etiam à veris malis peregrinatio ? non campi illi conspecti, & flumina, & montes, ponunt te extra doloris tui sensum ? Auocant fortasse interdum & ponunt, sed nec in longû, nec in firmum. Vt picturâ, quamuis egregiâ, oculi non diu delectantur : sic omnis ista hominum locorumque varietas nouitate nos capit, sed ad breue tempus. Aberratio hæc aliqua à malis est, non fuga : nec soluit peregrinatio doloris hanc catenam, sed laxat. Quid autem istud me iuuat, si lucem paullisper video, in arctiorem mox carcerem compingendus ? Ita profectò est. insidiantur animo externæ hæc omnes voluptates, & specie iuuandi magis lædunt. Vt medicamenta minùs valida non extrahunt humorem noxium, sed mouent : sic vana hæc delectatio irritat in nobis fluctum illum cupidinum & adauget. Non diu enim à se aberrat animus : sed vel inuitus domum mox compellitur, & in vetus contubernium malorum. Illa ipsa opida conspecta & montes, reducent te cogitatione in tuam patriam : & inter media gaudia videbis aliquid siue audies, quod sensum refricet tui doloris. Aut si paullisper quiesces : breuis ille velut somnus erit, & mox

mox expecto tibi eadem aut maior febris. Crescunt enim interpellatae quaedam cupidines, & vires capiunt ex interuallo. Mitte igitur, Lipsi, vana haec, imò noxia: nec remedia, sed venena: vera illa potius admitte & seuera. Solem solumque mutas? imò animum, quem malè Adfectibus mancipasti, subtractum legitimæ dominæ Rationi. Ab illo corrupto haec desperatio est, ab illo viatico hic languor. Illum mutes oportet, non locum: & efficere non vt alibi sis, sed vt alius. Tu fertilem illam Pannoniam videre nunc ardes, & fidam fortemque; Viennam, & regem fluuiorum Danubium, & tot mira & noua, quæ suspensâ aure bibant audientes: sed quanto melius, si idem hîc tibi ad Sapientiam impetus & cupido? si penetres in feraces illius campos? si fontes humanarum perturbationum inquiras? si valla & arces exstruas, quibus arceas & defendas cupidinum insultus? Haec enim vera morbi tui remedia: cetera omnia, panni & fomenta. Nihil te abitio ista iuuabit: nihil

Verum autem remedium in animi mutatione.

Curiosa cura peregrinantium circa externa.

Quâ ad interna transferri melius: & grauius potius, quam suauius queri.

—— euasisse tot vrbes

Argolicas, mediosque fugam tenuisse per hostes:

hostem reperies apud te, & in isto (pectus mihi concutiebatur) penetrali. Quid refert, ad quam pacata loca veneris? bellum trahis tecum. ad quam quieta? turbæ circum te, imò in te sunt. Pugnat enim pugnabitque secum semper discors hic animus, appetendo, fugiendo, sperando, desperando. Atque vt ij qui per timorem terga vertunt, magis exponunt se periculo intactos & auersos: sic erronei & tirones isti, quibus cum adfectibus numquam pugna fuit, sed tantum fuga. At tu, adolescens, si me audies, stabis: & gradum firmabis contra hunc doloris hostem. C O N S T A N T I A enim tibi ante omnia opus: & victor aliquis pugnando euasit, nemo fugiendo.

Turbas alioquin vbique comites esse.

Resistendum igitur, & pugnandum Constantiæ armis.

CAPVT IIII.

Definitiones Constantiæ, Patientiæ, Rectæ rationis, Opinionis. Item Peruicacia quid à Constantiâ differat & abeat: & à Patientiâ, Abiectio.

SERMONIBVS ijs Langij erectior aliquâ parte ego, Alta & præclara hæc tua monita, inquam: & iam stare conor & adsurgere, sed, vt ij ferè qui in somnis laborant, vano nisu.

Ad explica-
tionem Con-
stantiæ de-
scensum.

Quid pro-
prie ea sit.

* Nam At-
tius apud No-
vium illam
in virtute
ponit, hanc
in vitio. Se-
neca tamen
& alij aliter.

Constantiæ
origo à Pa-
tientia.
Ea quoque
definita.

Discreta à
Torpore.

Constantia
mediū inter
Elationem
& Abiectionem tenet.
Ratio quid
sit?

Quid item
Opinio?

Reuoluor enim Langi, nequid mentiar, idemtidem ad meam
terram: & hærent fixæ animo publicæ priuatæque curæ. Tu, si
potes, pelle malas aues quæ me lancinant: & vincla sollicitudi-
num deme, quibus in hoc Caucaſo lentè ligor. Langius vultu
alacri, Ego verò demam, inquit: & nouus Hercules ſoluam
hunc Prometheus. Attende tantum, & intende. Ad Conſtan-
tiam te vocauī, Lipſi, & in eā ſpem & præſidium poſui tuæ ſa-
lutis. Ea igitur ante omnia nobis cognoscenda eſt. **CONSTAN-**
TIAM hīc appello, **RECTVM ET IMMOTVM ANIMI**
ROBUR, NON ELATI EXTERNIS AVT FORTV-
TIS, NON DEPRESSI. Robur dixi; & intellego firmitu-
dinem inſitam animo, non ab Opinione, ſed à iudicio & rectā
Ratione. Excluſam enim ante omnia volo Peruicaciam (ſiue
ea * meliùs Pertinacia dicitur:) quæ & ipſa obſtinati animi ro-
bur eſt, ſed à ſuperbiæ aut gloriæ vento: & robur etiam dum-
taxat in vnâ parte. Deprimi enim haud facilè tumidi iſti &
peruicaces poſſunt, facillimè attolli: non aliter quàm culleus,
qui vento inflatus ægrè mergitur, ſupereminet autem & exſilit
ſuâ ſponte. Talis enim iſtorum ventofa hæc durities eſt: cui
origo à Superbiâ, vt dixi, & nimio pretio ſui. igitur ab Opi-
nionē. At Conſtantiæ vera mater, Patientia & demiſſio animi
eſt. quā definitio **RERVM QVAECVMQVE HOMINI**
ALIVNDE ACCIDVNT AVT INCIDVNT VOLVN-
TARIAM ET SINE QVERELA PERPESSIONEM.
Quæ rectā ratione ſuſcepta, vna illa radix eſt, quā altitudo pul-
cherrimi huius roboris nixa. Caue enim & hīc Opinio tibi im-
ponat: quæ Patientiæ loco Abiectionem ſæpè & torporem
quemdam animi marcentis ſuggerit: verè vitium, & cui origo
à Vilitate ſui. Virtus autem mediā viâ ingreditur. & cautè ca-
uet nequid in actionibus ſuis deſiat, aut excedat. Dirigit enim
ſe ad vnus Rationis trutinam: & illam habet examinis ſui vel-
ut normam & obruſſam. Eſt autem recta Ratio non aliud,
quàm **DE REBVS HVMANIS DIVINISQVE** (quatenus ta-
men eæ ad nos ſpectant) **VERVM IVDICIVM AC SENSVS.**
Opinio huic contraria, **DE IISDEM FVTILE IVDICIVM**
AC FALLAX.

CAPVT V.

*Ratio & Opinio, vnde originem habeant. vtriusque vires & effectus.
Alteram ad Constantiam ducere, alteram ad Leuitatem.*

SED quoniam è duplici hoc velut capite (Opinionis sentio & Rationis) non robur solùm aut infirmitas animi oritur, sed omnes in hac vitâ laudes aut culpæ: pro bono vtilique facturus mihi videor, si de vtriusque origine & naturâ vberius paullò dicam. Vt enim lana priusquàm vltimum illum & optimum colorem combibat, succis quibusdam alijs præparanda & imbuenda est: sic prædictionibus istis tuis Lipsi animus, priusquam cum hac Constantiæ purpurâ seriò tingam. Quod igitur te non fugit, duæ in homine partes, Anima & Corpus. De vtrâque accuratius & vberius dictum. illa nobilior, quæ spiritum ignemque refert: hæc vilior, quæ terram. Iuncta ista inter se, sed concordia quadam discordi: nec facile inter eas conuenit, utique cum de imperio agitur aut seruitute. Regere enim vtraque vult, & magis illa quæ non debet. Terra attollere se supra ignem suum conatur, & cœnum hoc supra cælum. Hinc in homine dissidia, turbæ, & veluti adsidua quædam velitantium inter se partium pugna. Cui duces & tamquam imperatores, Ratio & Opinio. Illa pro animâ, & in animâ: hæc pro corpore & in eo pugnat. Rationi origo à cælo, imò à deo est: & magnificè eam Seneca celebravit, * *Partem in homine diuini spiritus mersam.* * Quod rigide haud verum: sed tamen imago quedam reliqua dei. Est enim hæc eximia illa intellegendi iudicandique vis: quæ, ut anima perfectio hominis, sic ipsa animæ est. Græci eam Νῆψ dixêre, Latini Mentem, aut etiam iunctim Animi mentem. Non enim tota anima, ne aberres, recta Ratio est: sed quod in eâ vniforme, simplex, immixtum, secretum ab omni fæce & lentore: quodque, ut verbo dicam, sidereum in eâ & cæleste. Nam ipsa anima, quamquam labe corporis & contagio sensuum grauitè corrupta & infecta sit: tamen vestigia quædam ortus sui altè retinet, & clarè in eâ scintillantes reliquæ primi illius purique ignis. Hinc isti etiam in malis proiectisque hominibus conscientia stimuli: hinc flagella interna & morsus: hinc approbatio melioris vitæ extorta inuitis. Premi scilicet sanior illa sanctiorque pars potest, non potest opprimi: & regi vrens illa flamma, non exstingui. Emicant

Homo duplex.
Anima in eo sublimis & ignea: Corpus, humile & ab humo.

Pugna inter eas partes.

Quid recta Ratio.

Quæ aliquo modo semper in homine viuit.

Recta ratio
constans, &
ad Constantiam
limes.

Laus eius &
dignitas.

Opinionis
origo à terrâ
& corpore.

Quomodo
ex iis nascitur?

Opinio in-
firma, & ad
inconstantiam
limes.

Eius vituperium,

dicant enim semper subsiliuntque illi igniculi, qui in his tenebris illustrant, in his sordibus depurgant, in his ambagibus dirigunt, & ad Constantiam ducunt & Virtutem. Atque ut heliotropium, & flores quidam, ingenio suo semper ad solem: sic Ratio ad deum obuersa est, & originem sui. Firma in bono & immota: vnum idemque sentiens: vnum idemque appetens aut fugiens: recti consilij, recti iudicij, fons & scaturigo. Cui parere, imperare est: & subijci, præesse rebus omnibus humanis. Domuit enim cupidines & exsultantes animi motus, quisquis hanc audiit: & in omnibus vitæ labyrinthis tutus ab errore, qui hanc sequitur ut Theseium filium. Deus ipse per hanc sui imaginem ad nos venit, inò quod propius est, in nos: & rectè ille quicumque dixit, *Bona mens sine deo nulla est*. At sequens illa, & non sana pars (Opinionem dico) originem suam Corpori, id est terræ debet: eoque nihil nisi eam sapit. Corpus enim etsi per se immobile & exsensus, tamen vitam motumque ab animâ sumit: & vicissim animæ imagines rerum subijcit, per sensuum fenestras. Ita velut communio quædam & societas coïta, inter animam & corpus: sed communio, si exitum attendis, animæ non bona. Abducitur enim paullatim per eam è suo fastigio: addicitur misceturque sensibus: & ex impuro hoc cœtu Opinio in nobis nascitur, quæ non aliud quam Rationis vana imago & umbra. Cuius vera sedes, Sensus: origo, Terra. ideoque abiecta & vilis, non erigitur, non attollitur, nec altum aliquid aut æthereum spectat. Vana eadem, incerta, fallax, malè consulens, malè iudicans, Constantiâ imprimis animum spoliât & Veritate. Hoc cupit hodie, cras spernit: hoc probat, hoc damnat: nihil iudicio, sed corpori sensibusque gratificans omnia & indulgens. Atque ut oculus, qui per nebulam aut aquam inspicit, res metitur falso modo: sic animus, qui per Opinionis nubem. Hæc homini, si consideras, malorum mater: hæc auctor in nobis confusæ & perturbatæ vitæ. Quòd curæ nos exerceant, ab hac est: quòd adfectus distrahant, ab hac: quòd vitia nobis imperent, ab istâ. Itaque ut ij qui Tyrannidem sublatam è ciuitate volunt, tollunt ante omnia euertuntque arcem: sic nobis, si seriò ad Bonam mentem pergimus, deiiciendum castellum hoc Opinionum.

num. Fluctuabimur enim cum ijs semper: suspensi, queruli, turbidi, non deo non hominibus satis æqui. Vt naus vacua & inanis circumagitur in mari omni vento: sic in nobis vaga illa mens, quam pondus & tamquam saburra Rationis non stabiliuit.

CAPVT VI.

Constantiæ laus, & seria ad eam adhortatio.

OPINIONIS igitur comes, Lipsi, leuitas est, vt vides: propriumque eius, mutare semper & pænitere. at Rationis, Constantia: ad quam induendam animo, seriò te hortor. Quid abis ad vana aut externa? hæc est sola illa Helena, Ad Constantiæ monitio. quæ verum illud legitimumque Nepenthes propinet, in quo obliuio curarum & dolorum. Quod si semel demisisti & imbibisti; Eius vis & fructus. altus contra omnem casum & erectus, vno tenore æquabilis, nec vt in lance propendens aut dependens, magnum illud Deoque proximum tibi vindicabis, non moueri. Vidistin' in scitis & scutis quorundam hodie regum sublime & inuidendum illud, *Nec spe nec metu?* in te conueniet: qui verè rex, verè liber, soli deo subijciere, immunis à iugo Adfectuum & Fortunæ. Vt fluuij quidam per media maria transire dicuntur, & seruire suam vndam: sic tu per tumultus circumfusus, vt falsedinem nullam trahas ex hoc pelago mærorum. Iacebis? Constantia te attollet. Vacillabis? sustinebit. Ad lacum properabis vel ad laqueum? solabitur & reducet à limine mortis. Tu eripe tantum & erige te, & nauim flecte ad hunc portum: vbi securitas, vbi pax habitat: in quo perfugium asylumque à turbis & à curis. Quem si bonâ fide semel tenueris, non turbet solum patria tua sed ruat, stabis ipse inconcussus. Nimbi circum te cadant, & fulmina & tempestas: clamabis verâ magnaque voce,

— *medijs tranquillus in undis.*

B

CAPVT

CAPVT VII.

Quid sit & quotuplex quod Constantiam turbet. Bona & Mala externa esse. Mala autem duplicia, Publica & Privata. ex ijs graua & periculosa maximè videri Publica.

HAEC cùm dixisset Langius voce & vultu acrior quàm solebat, me quoque scintilla corripuit boni ignis. & Mi pater, inquam, (verè non blandè sic te appellem) duc me quò voles & doce, corrige & dirige. habes ægrum paratum ad omnem medicinam, siue tu ferrum cogitas siue ignem. Imò vtrumque pariter, ait Langius. quia & alibi stipulæ exurendæ inanium opinionum sunt, & alibi stirpes adfectuum excidende ab radice. Sed ambulamusne etiam? an potior commodiorque nunc sessio? Sessio, inquam ego. æstare enim iam incipio non ab vnâ causâ. Cumque fellas Langius ferri & poni in eodem atrio iussisset, & iuxta meum assedissem: ille paullum ad me obuersus, iterum sic cœpit. Ieci hactenus velut fundamenta Lipsi, quibus commodè & tutè inædificaretur futurus sermo: nunc, si placet, accedam propius & causas doloris tui inquiram, & manu, quod aiunt, tangam tuum vlcus. Duo sunt, quæ arcem hanc in nobis Constantiæ oppugnant, Falsa bona, Falsa mala. Vtraque sic appello, **QVAE NON IN NOBIS SED CIRCA NOS, QVAEQVE INTERIOREM HVNC HOMINEM, IDEST ANIMVM, PROPRIE NON INVANT AVT LAEDVNT.** Itaque Bona aut Mala ea, re & ratione non dicam: fatebor opinione esse, & communi quodam vulgi sensu. In priori classe numerant, Opes, Honores, Potentiam, Sanitatem, Longævitatē. in posteriore, Inopiam, Infamiam, Impotentiam, Morbos, Mortes: & yt verbo vno complectar, quidquid aliud fortuitum aut externum. Ab duplici isto stirpe quattuor illi capitales in nobis Adfectus orti, qui continent & conterunt vitam omnem humanam, Cupiditas, & Gaudium; Metus, & Dolor. E quibus, priores duo bonum aliquod opinabile respiciunt, exque eo nati: posteriores, malum. Lædunt omnes turbantque animum, & nisi prouides, deijciunt de suo statu: sed non vno tamen modo. Nam cùm quies eius & Constantia tamquam in æquabili quadam trutinâ

Hostes Constantiæ duo.

Falsa bona.

Falsa mala.

Adfectus præcipui, quattuor oppositi inter se: ad quos reliqui referuntur.

Quomodo iij Constantiam turbent.

tinâ sit: depellunt eum ab hoc libramento, illi attollendo; hi deprimendo. Sed falsa Bona & elationem nunc omitto (non enim is tuus morbus:) ad falsa Mala venio, quorum agmen iterum duplex. Sunt enim Publica, sunt Priuata. Publica designo & definio, **QVORVM SENSVS VNO EODEMQVE TEMPORE AD PLVRES PERTINET.** Priuata, **QVORVM AD SINGVLOS.** Inter illa censeo, Bellum, Pestem, Famem, Tyrannidem, Cædem: & quæ alia foras & in commune spectant. Inter ista, Dolorem, Inopiam, Infamiam, Mortem: & siquid velut domo clausum, in vno singuloque homine consideramus. Causa mihi ita distinguendi non vana. quia reuerà aliter is luget & alio quodam sensu, qui cladem patriæ, qui exsilium exitiumque multorum: quàm qui vnus suum. Adde quòd ex vtrisque alij atque alij morbi. sed nisi fallor, grauior ex primis: certè pertinacior. Publicis enim malis obnoxij plerique nostrum: siue quia impetu & turbâ ingruunt, ac confertâ velut acie obruunt resistentem: siue magis, quòd ambitione quadam blandiuntur, & ægritudine ex ijs innasceri animis non agnoscimus sæpè, non sentimus. Ecce priuato dolori quisquis succubuit, fateatur vitium & imbecillitatem necessum est, etiamsi non emendet (quæ enim defensio?) at qui huic, adeò de labe aut lapsu sæpè non fatetur, vt sit qui iactet etiam & censeat pro laude. Pietas enim & Misericordia dicitur: & quantulum abest, vt inter virtutes imò numina consecratur publica hæc Febris? Poëtæ & oratores passim dilaudant & inculcant feruidum amorem patriæ: nec prorsus exculco ego, sed temperandum eum moderandumque esse censeo & scisco. Reuerà enim vitium est, intemperies est, & animi à gradu deiectio ac lapsus. Sed & grauis morbus parte aliâ. quia non vnus in eo dolor, sed confusè Tuus & Alienus. Atque Alienus item duplex, causâ hominum, causâ patriæ. Vt id quod subtilius dici & diuidi à me videtur, capias sub exemplo: ecce Belgica tua nunc premitur non vnâ clade, & circumplexa eam vndique civilis huius belli flamma. vides passim agros vastari, diripi; opida incendi, euerti; homines capi, cædi; matronas pollui, virgines imminui; & quæ alia comitari amant bello. Nónne hîc tibi dolor? dolor. sed varius & diuisus, si

Falsa bona,
Cupidine &
Gaudio: Mala,
Metu &
Dolore.

Sed Mala,
duplicia:
Publica, &
Priuata.

Firmata ea
distinctio, &
apta rei.

Dolor ex malis
publicis
grauissimus.

Quia cū impetu
venit.

Quia honesti
specie irrepit &
imponit.

Quia item
varius &
multiplex.

Idque exemplis
ostensum.

inspicias: quia simul & te luges, & ciues, & patriam ipsam. In te, damna; in ciuibus, varium casum & occasum; in patriâ, conuersionem euerfionemque status. Alibi habes quod clames, *Me miserum!* alibi,

—— tot ciues mei

Mandatam hostili pestem oppetiisti manu.

alibi denique, *O pater, ô patria!* Vt qui his nō moueatur, in quem cuneus ac cumulus nihil possit ingruentium tot malorum: aut valdè ficcum & sapientem eum esse oporteat, aut valdè durum.

CAPVT VIII.

Mala publica oppugnata. sed ante omnia tres adfectus coërciti. ex quibus hoc Capite ambitiosa quædam Simulatio: quâ homines Mala propria, vt Publica, lugent.

Tres Adfectus, qui fautores Dolori publico.

Contra Simulationē, primò.

Quam malâ ambitione sæpè induit.

Priuata enim pleriq. lugēt, non publica.

QUID est Lipsi? fatin' vt præuaricari Constantiæ meæ videor, & caussam adhuc agere tui doloris? Sed feci quod animosi & fidentes Imperatores: elicui in campum & in aciem omnes tuas copias, cum quibus strenuè nunc configam. sed velitatione quadam prius, deinde aperto Marte & velut collatis signis. Inter velitandum autem, tres mihi Adfectus primo pedato (vt cum antiquis loquar) proterendi sunt, Constantiæ nostræ valdè aduersi: Simulatio, Pietas, Misericordia. Atque ille quidem prius. Negas te ferre mala publica. ea dolori tibi esse, imò morti. Satin' seriò adfirmas? an fraus hîc aliqua & fucus? Ego commotior, Imò seriò tu hoc rogas? inquam. an rides & irritas? Ego seriò, inquit. non enim pauci ex hoc valedudinario vestro imponunt medicis, & dolorem publicum simulant, qui reuerâ est priuatus. Quæro igitur, satîsne acceptum habeas, curam istam

Quæ te nunc coquit & versat sub pectore fixa,

patriæ ipsius causâ susceptam esse, an tuâ? Etiâinne ambigis? inquam ego. patriæ vnius causâ mihi hic luctus, Langi, patriæ. Ille capite abnuens, Adolescens vide etiam atque etiam, inquit. Nam in te si eximia hæc & sincera pietas, mirabor: certè in paucis. Querimur homines sæpè de malis publicis, fateor: nec alius tam communis dolor, & vt sic dixerim, magis in fron-

frontem incurrens. sed si propius examinas, reperies plerumque discidium aliquod linguæ & cordis esse. Ambitiosa illa verba sunt, *Mouet me clades patriæ*, non vera: in labris nata, non in fibris. Quod de Polo histrione nobili traditum est, cum Athenis fabulam actitaret in quâ dolor repræsentandus, eum filij sui defuncti ossa & urnam clam intulisse, & theatrum totum vero gemitu luctuque compleffe: idem hîc dixerim de plerisque vestrûm. Comœdiam ô boni luditis, & velati personâ patriæ, priuata vestra damna veris & spirantibus lacrymis lugetis. *Mundus vniuersus exercet histrioniam*, ait Arbitrator: certè hîc. Bellum hoc ciuile nos cruciat, inquiunt, & fusus innocentum cruor, & interitio libertatis & legum. Itane? dolorem sanè vestrum video: quæro & cunctor de causâ. Quia publica malè habent? histrio pone personam, imò quia tua. Itaq. causa intima quærenda doloris. Vidimus agrestes sæpè trepidare & concurrere & vota facere, cum calamitas subita ingruit aut tempestas: sed tu, cum defæuijt, eosdem seuoca & examina, reperies vnumquemque timuisse dumtaxat segeti & agellulo suo. Ad incendium in hac vrbe clametur: claudi pænè dicam & cæci concurrent ad restinguendum. quid censes? vtrûm amore patriæ? imò pete ab ipsis: quia damnum illud ad singulos pertinet, aut certè eius metus. Simile hîc est: & mouent vulgò turbantque homines mala publica, non quia plurimum id damnum, sed quia inter plures eos ipsi.

CAPVT IX.

Simulatio ea clariùs reiecta, & ab exemplis. obiter de verâ Patriâ dictum. item malitia hominum gaudentium malis alienis, cum ipsi extra ea.

Occursum
obiectioni
de patriâ:

Quæ latius
patet, quàm
censet vul-
gus: &

Opinio sola
est, quæ eam
artat.

Sed ostensum,
ne angustæ
quidem illius
patriæ causâ
nos dolere.

Malitia no-
stra in alie-
nis malis id
euincit,

* Nam pro-
priū infortu-
nium premit
quamque pa-
riter: at sta-
tim doloris
expers cor ob-
iiciat alienū.

munibusque cladibus, damnum ad paucos peruenit, metus ad omnes. Quem si tollis, tollis vnâ hunc dolorem. Ecce bellum si apud Æthiopas aut Indos geratur, nihil moueare (extra discrimen enim tu sis:) si apud Belgas; plores, clames, frontem percutias & femur. Atqui mala publica propter ipsa si luges, quid interest? Non enim illa patria mihi, inquires. Stulte. an non & illi homines, eâdem stirpe tecum & satu? sub eodem cæli fornice? in eâdem terræ pilâ? Exiguū hoc quod hi montes coërcent, hi fluuij cingunt, patriam esse censes? Erras. vniuersus orbis est, quacumque homines sunt cælesti illo semine oriundi. Egregiè olim Socrates interroganti, *cuiatem se ferret? Mundanum*, respondit. Magnus enim erectusque animus non includit se istis ab opinione terminis: sed cogitatione & sensu totum hoc Vniuersum complectitur, vt suum. Vidimus stultos & risimus, quos custos aut magister alligabat straminis vel exigui fili nodo: atque illi stabant, quasi ferro aut verâ compede deuincti. similis nostra hæc amentia, qui futili opinionis vinclo astringimur ad certam terræ partem. Sed vt firmiora hæc omittam (vereor enim vt possis concoquere:) addo ampliùs. si quis deus sponfor tibi per hoc ipsum bellum sit, agellos tuos intactos fore, domum pecuniamque saluam, teipsum in monte aliquo constituat velatum Homericâ nube: etiâne dolebis? de te quidem hoc non ausim dicere, sed erit non nemo qui gaudebit etiam, & oculos suos auidè pascet in confusâ illâ morientium strage. Quid abnuis, aut miraris? Ita insita nescio quæ malitia humani ingenij fert, *Latans*, vt poëta vetus loquitur, *malo alieno*. Atque vt poma quædam gustu suauiter acerba sunt: sic alienæ curæ, securis nobis. Pone mihi aliquem in Oceani illo littore, qui naufragium spectet. adficietur fanè, sed non iniucundo quodam animi morfu: quia aliena pericula videt, sine suo. at repone eundem in iactatâ illâ naui: dolebit scilicet alium dolorem. idem cùm omnia fecimus, diximus, hîc est: & nostra mala verè atque ex animo lugemus, publica dicis moris-que causâ. Egregiè Pindarus: * Τὸ γὰρ οἰκεῖον πένθει πάνθ' ὁμοῖα. ὁ δὲ δὲ δ' ἀπὸ τῶν κατὰ τὴν καρδίαν καὶ τοῦ αἵματος ἀπὸ ἀλλοτρίου. Quamobrem aulæum hoc scænicum tandem remoue Lipsi, & siparium complica: & mis-
sâ omni simulatione, ostende te nobis verò doloris tui vultu.

CAPVT X.

Querela mea de increpatione Langij tam liberâ. sed additum, Philosophi id munus esse. Conatus item refutandi superiora: & obligatio amorque, qui in patriam.

ACRIS mihi visa prima hæc velitatio. quam interpellans, Quæ ista sermonum libertas, imò acerbitas est? inquam. sic vellicas, sic pungis? Iure cum Euripide te compellem,

— * μὴ νοσῶντί μοι νόσον

περὶ αἷος ἄλλος γὰρ συμφορὰ βαρύνεται.

* agone a-
gritudinem
Addas. satis
superq; cla-
dibus pre-
mor.

Sapientis
acris oratio.

Langius arridens, Ergone tu crustulum, inquit, à me aut mul-
sum expectas? atqui ferrum paullò antè poscebas & ignem.

Et rectè. Philosophum enim audis, Lipsi, non tibicinem. cui
docere propositum, non ducere: prodesse, non placere. Vt pu-
deas & ut rubeas malo, quàm ut rideas: ut pæniteas, quàm ut
exsultes. * Ἰατρῆον, ὡς ἄνδρες, τὸ τῷ φιλοσόφου χολεῖον, clamabat olim Ru-

* Officina
medici, ὁ vi-
ri, philosophi
schola est. Est
autem Mu-
sonij Rufi.

fusus: quò sanitatis causâ concurritur, non voluptatis. Nihil
palpat ille medicus, nihil blanditur: sed penetrat, pungit, radit,

& acri quodam sermonum sale sordes absterget animorum.

Itaque ne in posterum quidem, Lipsi, rosas cogita, fefanum,
aut papauer: sed spinas, ficas, absynthium & acetum. Ego ite-
rùm, Sed enim Langi, si fas dicere, agis mecum malè & mali-
gnè: nec, ut bonus pugil, legitimo nexu deijcis, sed per argutias
supplantas. Simulatè, ais, lugemus patriam, nec propter ipsam.

Egone? falsum. Nam ut hoc tibi dem (agam enim ingenuè)
respectum in eo aliquem mei esse; at non solius. Lugeo enim,

Per occasio-
nem trāsitus
ad secundum
Adfectum.

Langi, patriam in primis, lugeo: lugeboque, etiamsi nullum
mihi in eius discrimine discrimen. Iure bono. illa siquidem
est, quæ me excepit, fouit, aluit: communi gentium sensu, san-
ctissima & antiquissima parens. At enim orbem vniuersum

patriam mihi das. Quis renuit? sed tu quoque fatère, præter
hanc grandem & communem, aliam mihi esse magis defini-
tam & peculiarem patriam: cui arcano quodam naturæ vinclo
propiùs obstringor. Nisi censes vim nullam esse laciendi & at-
trahendi in natali illo solo. quod primùm corpore isto pressi-
mus, pedibus institimus: cuius aërem hausimus: in quo infan-
tia nostra vagijt, pueritia lusit, iuuentus exercita & educata est.

Patriæ parti-
cularis laus:
&

A naturâ cū
eâ vinculum.

Vbi

Etiā in aliis
animalibus.

Vbi familiare oculis cælum, flumina, agri: vbi longâ serie cognati, amici, sodales: & tot gaudij illecebræ, quas frustra terrarum alibi quæram. Nec Opinionis hîc, vt videri vis, filum tenue, sed firmi compedes Naturæ. Ad animalia abi. feræ ecce cubilia sua amant & agnoscunt; aues, nidos. Pisces ipsi in magno illo & interminato Oceano, frui gaudent certâ eius parte. Nam homines quid dicam? qui culti siue Barbari, ita adfixi genitali huic glebæ; vt quisquis vir est, nihil ambigat mori pro eâ, & in eâ. Itaque, Langi, nouam hanc & rigidam tuam sapientiam nec sequor adhuc, nec adsequor: Euripidem magis, verè adfirmantem:

* imperat
Necessitas
Amare patriam cunctos.

ἀναγκάως ἔχει
Πατρίδ' ὅς ἐρᾷν αὖ πάντας.

CAPVT XI.

Refutatus secundus Adfectus nimij amoris in patriam. quam Pietatem falsò vocant. idque ostensum. Item vnde origo illi Adfectui. & quid Patria propriè ac verè.

Rationes ex
repulsæ.

Adfectum
eum malè
Pietatis nomine velari.

Nec Patriam
parentis nomine dignâ-
dam.

AD hunc sermonem renidens Langius, Adolefcens, inquit, mira tua pietas: & iam periclitatur, opinor, de cognomine suo M. Antonij frater. Sed tamen hoc commodè, quod vltro offert se hic Adfectus & procurrit ante signa: quem iam antè aggredi mihi decretum, & sternere leui hastâ. Detraho autem illi ante omnia velut spoliū pulcherrimæ vestis, quâ malè se exornat. Amorem enim hic in patriam, Pietas vulgò dicitur: nec capiente me, fateor, nec ferente. Vnde enim Pietas? quam eximiam virtutem esse scio: nec propriè aliud, quàm LEGITIMUM DEBITUM QVE HONOREM ET AMOREM IN DEVM AC PARENTES. Quâ fronte autem Patria mediam his se inserit? Quia, inquiunt, etiam illa sanctissima & antiquissima parens. O inepti: nec iam in Rationem iniurij, sed in Naturam ipsam! Illâne parens? cur, aut quomodo? Nihil enim hîc video: & tu si acutior Lipsi, tenebras meas illustra. Quiâne excepit? id enim visus antè dicere. atqui etiam hospes aliquis sæpè aut caupo. Fouit? haud paullò mollius olim gerula aut nutrix. Aluit? hoc pecudes, hoc arbores, hoc sege-

segetes cottidie: & inter magna corpora quibusque nihil imputet Terra, Cælum, Aër, Aqua. Denique transfer te, & hoc idem faciet quæuis alia tellus. Madida hæc & natantia verba sunt: quibus nihil expresseris, præter plebeium & inutilem quemdam Opinionis succum. Parentes quidem ij soli, qui genuerunt, formârunt, gestârunt: quorum nos semen de semine, sanguis de sanguine, caro de carne sumus. Quorum siquid in patriam vel comparatione conueniet: nil recusato, quin Pietatem hanc oppugnem irritato telo. At enim viri docti, viri magni, sic effati passim. Fateor, sed ad famam, non ad verum. quod si sequeris, sacrum illud & augustum nomen deo remites, & si placet, parentibus: hunc quidem adfectum, etiam cum emendatus est, contentum esse iubebis honesto titulo Caritatis. Sed de nomine, tantum est: rem potius videamus. quam equidem non totam tollo, sed tempero, & velut scalpello circumcîdo rectæ rationis. Vt enim vitis, nisi amputes, latissime se spargit: sic isti præsertim Adfectus, quibus aura aliqua velificatur popularitatis. Ac fateor libens, Lipsi, (non enim ita hominem exui aut ciuem) inclinationem aliquam & amorem cuique nostrum in minorem hanc patriam esse: sed cuius causæ, ut video, parum liquidò tibi cognitæ, aut origo. A naturâ enim esse vis: reuerâ autem est à more quodam & instituto. Postquam enim homines, ex rudi illâ & foliugâ vitâ, ab agris in opida compulsi sunt, & domos ac mœnia struere cœperunt, & cœtus facere, & populariter vim inferre vel arcere: ecce communio quædam necessariò inter eos exorta, & societas variarum rerum. Terram & fines quosdam coniunctim habuerunt: templa in promiscuo, fora, æraria, tribunalia: & quod præcipuum vinculum, ceremonias, iura, leges. Quas tamen ipsas res ita amare & curare auaritia nostra occœpit (nec errauit prorsus) ut suas. Verè enim singulis ciuibz in ea ius: nec differunt à priuatis possessionibus, nisi quòd non vnius. At consortio ista velut formam, & faciem quamdam expressit noui status. quam Remp. & eandem propriè Patriam appellamus. In quâ cum intellegerent homines quantum momenti esset ad salutem singulorum: latæ etiam leges de eâ iuuandâ & propugnandâ: aut certè traditus à maioribus mos, qui instar legum. Hinc factum, ut

In deum & parètes, Pietas: in patriâ, Caritas.

Quæ temperanda est.

Vnde ea Caritas nata? A more non à naturâ.

Imò idèò amamus patriam, quia quiddâ in eâ nostrum.

Et origo illi, ab amore priuato.

Quem produxit & auxit consuetudo, siue lex.

Idq; societa-
tis humanæ
causâ.

Argumenta
clara, cur nō
à naturâ.

Primò, quia
non æquiter
râgit omnes.

Secundò, quia
facilis minui,
imò tolli.

Reiecta opi-
nio de parti-
culari patriâ.
Non esse eâ,
locū natalē.

Quid verè &
proprie ea
sit?

Eaque civili-
ter sanè de-
fendenda.

commodis eius gaudeamus, doleamus incommo-
dis: quia re ipsâ priuatæ nostræ opes saluæ, illâ saluâ; & mortuæ, moriente.
Hinc caritas in eam siue amor. quem boni publici causâ (il-
luc autem occulta quædam dei Prouidentia nos trahit) auxere
maiores, factis dictisque omnibus maiestatem patriæ adstruen-
tes. Ab instituto hic adfectus igitur, me quidem iudice. quod
si à naturâ, vt tu pertendebas: quid ita non pariter in omnes,
& eadem mensurâ, diffusus? cur nobiles diuitesque patriam
magis amant, curant: minus plebeij aut inopes, quos plerum-
que curarum suarum videas, publicâ omisâ? Quod tamen
aliter euenire certum est, in omni adfectu, qui à violento iussu
naturæ promanat. Denique quid causæ adferes, quod tam le-
uis causâ sæpè eum minuit aut tollit? Ecce alium ira, alium
amor, quosdam ambitio patriâ elicit: & hodie quàm multos
Lucius ille deus? Quot Itali, relictâ reginâ regionum Italiâ, in
Galliam, Germaniam, imò Sarmatiam sedes transtulerunt &
fixerunt, quæstus tantum causâ? Hispanorum quot millia
quotannis in sepositas, & sub alio sole terras, avaritia aut am-
bitio trahit? Magno hercules & valido argumento, externum
& opinabile totum hoc vinclum esse, quod vna aliqua cupidi-
tas tam temerè soluit aut rumpit. At erras etiam largiter, Li-
psi, in circumscribendâ patriâ ipsâ. Adstringis enim eam ad na-
tale illud solum, quod institimus, quod pressimus: & quæ alia
mihi tinnis inani sonitu verborum. Petere enim illinc frustra
vis infitas amoris huius causas. Nam si genialis solius soli id
nomen: patria mihi quidem Bruxella tantum erit, tibi Issa-
num, alteri cuiuspiam tugurium aut magar. imò multis nectu-
gurium quidem, sed silua & nudus ager. Amor ergo meus &
cura, intra istos angustos limites conclusa? villam illam tan-
tum aut domum, vt patriam, amplectar & defendam? Vides
ineptias. & quàm beati, te definiente, siluani illi aut agrestes,
quorum natalis terra florens semper est, & pænè extra omne
cladis aut interitus discrimen. Sed non illud profectò Patria
est, non: sed VNVS ALIQUIS STATUS, VT DIXI,
ET COMMVNIS VELVT NAVIS, SVB VNO REGE
AVT SVB VNA LEGE. Quam si iure amari à ciuibus
vis; fatebor. defendi; agnoscam. mortem pro eâ suscipi; per-
mittam.

mittam. non illud, vt etiam doleat quis, iaceat, lamentetur.

Dulce & decòrum est pro patriâ mori.

magno adfensu caueæ dixit poëta Venusinus : sed mori dixit, ^{At non mulieriter cõ-}
non flere. Ita enim esse boni ciues debemus, vt etiam boni viri ^{ploranda,}
simus. quos exuimus, cùm in luctum & lamenta transimus
puerorum aut mulierum. Postremò, Lipsi, altum illud & arca- ^{Sapientum}
num tibi instillo : si hominem totum aspicias, vanas falsasque ^{decretum de}
esse has omnes patrias. & corpori quidem fortasse aliquam hîc ^{verâ patriâ.}
posse tribui, nullam animo : qui è supero illo domicilio dela-
psus, velut carcerem & custodiam habet omnem hanc terram.
At cælum vera illi germanaque patria est. ad quam adspire-
mus, vt cum Anaxagorâ ex animo possimus dicere fatuo huic
vulgo quærenti, *Nihil tibi curæ patria est? Mihi verò illa patria.*
& digitum mentemque in æthera intendamus.

CAPVT XII.

*Tertius Adfectus temperatus, qui miseratio. eam nimiam in vitio esse.
discriminata, lucis causâ, à Misericordiâ. quomodo, & quatenus
eâ vtendum.*

NVBE M aliquam mihi ab animo dispulisse hoc sermo-
ne visus Langius. & ad illum, Iuuas largiter mi senex
quâ monendò, quâ docendò. & iam Adfectum illum, qui erga
solum aut statum est, videor temperare posse: nondum illum
qui in homines ipsos. Quomodo enim non tangant & angant ^{Ad misera-}
me damna patriæ, propter ciues & populares meos: qui iactan- ^{tionē transi-}
tur in hoc calamitatum pelago, aut pereunt, variâ & miserâ for-
te? Langius excipiens, At istic, Lipsi, inquit, non dolor propriè,
sed Miseratio est : quæ ipsa tamen spernenda à sapiente & con- ^{Quæ aliena}
stante. Nihil enim illi magis conuenit, quàm firmitas animi & ^{sapienti.}
robur : quæ esse non possunt, si deijcit contrahitque eum non
suus solum luctus, sed alienus. Interrupi hîc ego, & Quæ istæ
Stoïcorum spinæ sunt? inquam. Miserari me vetas? at virtus ea
apud bonos est, certè apud nos qui verâ religione imbuti su-
mus & pietate. Langius adfirmatè, Ego verò veto, inquit: & ^{Nec Chris-}
ægritudinem hanc si ab animis tollo, ægrè non feret quisquam ^{stiano quidē}
seriò bonus. Verè enim ægritudo: nec longè à miserâ est, quif- ^{prorsus con-}
quis ^{uenit: sano}
^{intellectu.}

quis miseratur. Vt imbecilli malique oculi nota est, lippire ad conspectum lippientis: sic animi, dolere viso dolente. Defini-

Quid ea sit?

Misericordiã
ramen non
excludi.

Quid item
ea sit?

Discrimen
inter vtram-
que.

Effectus
vtriusque.

Multa Stoi-
corum πα-
ράδοξα, non
ἀδόξα

tur ea rectè, VITIVM PVSILLI MINVTIQVE ANIMI, AD SPECIEM ALIENI MALI COLLABENTIS. Quid ergo? tam duri & ferrei nos, qui flecti in alieno dolore quemquam nolumus aut inclinari? Imò flecti non displicet: sed ad iuuandum, non ad dolendum. Misericordiam tibi permitto, non miserationem. Distinguere enim ea nunc placet, & recedere paullisper à nostrâ porticu, docendi causâ. Misericordiam appello, INCLINATIONEM ANIMI, AD ALIENAM INOPIAM AVT LVCTVM SVBLEVANDVM. Hæc virtus illa, Lipsi, quam velut per nebulam vides, & pro quâ Miseratio tibi subrepat & imponit. At enim humanum est adfieri, & miserari. Esto. sed non rectum. An tu virtutem vllam in mollitie & abiectione animi esse censes? vtne ingemiscas? vt suspires? vt verba fracta & tertiata cum lugente misceas? Erras. alioqui dare tibi auaras aliquot anus & deparcos Eucliones possum; è quorum oculis mille lacrymas citius expresseris, quàm vnum è bulgâ nummum. At noster verus ille misericors, non miserabitur quidem, sed tamen eadem omnia aut maiora faciet miseranti. Adspiciet aliena mala humanis oculis, sed tamen rectis: adducto quodam vultu adfabitur, sed non lugubri aut deiecto. solabitur fortiter, iuuabit liberaliter: & faciet benigniùs, quàm dicet: & manum potius egeno aut lapso porriget, quàm verba. Atque hæc omnia cautè & circumspectè præstabit. ne, vt in malâ contagione, alienus morbus in illum transeat: néve, quod de gladiatoribus dicitur, per alterius latus ipse feriat. Quid hîc rigidum, sodes, aut durum? & talis omnis Sapientia est: quæ procul intuentibus seuera & tetrica appâret; cùm propiùs succefferis, lenis, clemens reperitur, & quâ non mitior aut amicior ipsa Amorum dea. Sed satis de tribus his Adfectibus. quos si in parte tibi deterfi, magnum mihi id ad reliquam pugnam momentum.

CAPVT XIII.

Remotis obstaculis, ventum seriò ad eleuanda aut tollenda ipsa Publica mala. quattuor ea præcipuis argumentis oppugnanda à me & expugnanda. Ac primò hîc de Prouidentia dictum: eaque probata inesse & præesse rebus humanis.

VENIO enim tandem à velitatione ad veram seriamque pugnam; & omissis leuibus istis telis & lusorijs, ad decretoria arma. Milites copiasque meas omnes ordine & sub signis inducam: quarum quadruplex mihi agmen. Primo pugnabo, A deo imminitti & circummitti hæc publica mala: secundo, Necessaria ea esse & à Fato: tertio, Vtilia nobis: postremo, Nec graua nimis, nec noua. Quæ copiae si locis suis aptè pugnant & repugnant: etiã me resistere mihi vltra aut os obuertere audebit exercitus tui doloris? non audebit. Vici. Et cum hoc omne, signa canant.

Verum pro Constantiâ nunc certamen.

Diuisio & ordo quattuor rationũ, quæ principes.

Cum omnes igitur adfectus, Lipsi, qui vitam humanam variè incurrunt & turbant, à dementi mente sint: tum, meo animo, dolor præsertim, qui de rep. sumptus. Nam cum ceteri finein aliquem habeant & tamquam scopum (vt amator, potiri; iratus, vlcisci; auarus, acquirere; itemque in ceteris:) soli huic nihil propositum reperies, præter ipsum. Ne vaga & libera nimis oratio mea sit, sed adductis habenis maneam in hoc gyro: nempe tu patriam nunc luges, vt ais, corruentem. sed quâ fini, cedo? aut quid speras in eo aut spectas? Vtrumne vt rem lapsam corrigas? labentem firmes? an vt dolendo imminentem patriæ pestem perniciemque depellas? Nihil horum. tantum vt tritum illud possis dicere, Doleo; & cetera vanus irritusque hic omnis luctus. Rei enim præteritæ is est: quam reprehendere & infectam reddere, ne dijs quidem voluerunt esse in manu. Et vanus tantum? imò fortasse impius, si rem pendes æquâ iudicij lance. Quod enim te non fugit, æterna quædam mens est, quam Deum appellamus: quæ cælorum perennes orbes, quæ siderum inæquales cursus, quæ elementorum alternas vices, quæ denique omnes res superas, inferas, temperat, moderatur, gubernat. Casum tu aliquem Fortunamve dominari in hoc pulcherrimo mundi corpore censes? teme-

Stultissimū inter Adfectus, dolorem publicū esse.

Quia fine nullo aut spe susceptus.

Eundē impium: si in deū pugnat.

Fortuna expulsa è rebus humanis.

quis miseratur. Vt imbecilli malique oculi nota est, lippire ad conspectum lippientis: sic animi, dolere viso dolente. Defini-

Quid ea sit?

Misericordiā
tamen non
excludi.

Quid item
ea sit?

Discrimen
inter utram-
que.

Effectus
utriusque.

Multa Stoi-
corum πα-
ράδοξα, non
ἀποδείκνυται

tur ea rectè, VITIVM PVSILLI MINVTIQVE ANIMI, AD SPECIEM ALIENI MALI COLLABENTIS. Quid ergo? tam duri & ferrei nos, qui flecti in alieno dolore quemquam nolumus aut inclinari? Imò flecti non displicet: sed ad iuuandum, non ad dolendum. Misericordiam tibi permitto, non miserationem. Distinguere enim ea nunc placet, & recedere paullisper à nostrâ porticu, docendi causâ. Misericordiam appello, INCLINATIONEM ANIMI, AD ALIENAM INOPIAM AVT LVCTVM SVBLEVANDVM. Hæc virtus illa, Lipsi, quam velut per nebulam vides, & pro quâ Miseratio tibi subrepat & imponit. At enim humanum est adfieri, & miserari. Esto. sed non rectum. An tu virtutem vllam in mollitie & abiectione animi esse censes? vtne ingemiscas? vt suspires? vt verba fracta & tertiata cum lugente misceas? Erras. alioqui dare tibi auaras aliquot anus & deparcos Eucliones possum; è quorum oculis mille lacrymas citiùs expresseris, quàm vnum è bulgâ nummum. At noster verus ille misericors, non miserabitur quidem, sed tamen eadem omnia aut maiora faciet miseranti. Adspiciet aliena mala humanis oculis, sed tamen rectis: adducto quodam vultu adfabitur, sed non lugubri aut deiecto. solabitur fortiter, iuuabit liberaliter: & faciet benigniùs, quàm dicet: & manum potiùs egeno aut lapso porriget, quàm verba. Atque hæc omnia cautè & circumspectè præstabit. ne, vt in malâ contagione, alienus morbus in illum transeat: néve, quod de gladiatoribus dicitur, per alterius latus ipse feriatur. Quid hîc rigidum, sodes, aut durum? & talis omnis Sapientia est: quæ procul intuentibus seuera & tetrica appâret; cùm propiùs succefferis, lenis, clemens reperitur, & quâ non mitior aut amicior ipsa Amorum dea. Sed satis de tribus his Adfectibus. quos si in parte tibi deterfi, magnum mihi id ad reliquam pugnam momentum.

CAPVT XIII.

Remotis obstaculis, ventum seriò ad eleuanda aut tollenda ipsa Publica mala. quattuor ea præcipuis argumentis oppugnanda à me & expugnanda. Ac primò hîc de Prouidentia dictum: eaque probata inesse & præesse rebus humanis.

VENIO enim tandem à velitatione ad veram seriamque pugnam; & omissis leuibus istis telis & lusorijs, ad decretoria arma. Milites copiasque meas omnes ordine & sub signis inducam: quarum quadruplex mihi agmen. Primo pugnabo, A deo immitti & circummitti hæc publica mala: secundo, Nec-
Verum pro Constantiâ nunc certamen.
Diuisio & ordo quattuor rationû, quæ principes.
 cessaria ea esse & à Fato: tertio, Vtilia nobis: postremo, Nec grauiam nimis, nec noua. Quæ copiae si locis suis aptè pugnant & repugnant: etiâ mne resistere mihi vltra aut os obuertere audebit exercitus tui doloris? non audebit. Vici. Et cum hoc omne, signa canant.

Cùm omnes igitur adfectus, Lipsi, qui vitam humanam variè incurrunt & turbant, à dementi mente sint: tum, meo
Stultissimû inter Adfectus, dolorem publicû esse.
 animo, dolor præsertim, qui de rep. sumptus. Nam cùm ceteri finem aliquem habeant & tamquam scopum (vt amator, potiri; iratus, vlcisci; auarus, acquirere; itemque in ceteris:) soli
Quia sine nullo aut spe susceptus.
 huic nihil propositum reperies, præter ipsum. Ne vaga & libera nimis oratio mea sit, sed adductis habenis maneam in hoc gyro: nempe tu patriam nunc luges, vt ais, corruentem. sed quâ fini, cedo? aut quid speras in eo aut spectas? Vtrumne vt rem lapsam corrigas? labentem firmes? an vt dolendo imminentem patriæ pestem perniciemque depellas? Nihil horum. tantum vt tritum illud possis dicere, Doleo; & cetera vanus irritusque hic omnis luctus. Rei enim præteritæ is est: quam reprehendere & infectam reddere, ne dijs quidem voluerunt esse in manu. Et vanus tantum? imò fortasse impius, si
Eundem impium: si in deû pugnat.
 rem pendes æquâ iudicij lance. Quod enim te non fugit, æterna quædam mens est, quam Deum appellamus: quæ cælorum perennes orbes, quæ siderum inæquales cursus, quæ elementorum alternas vices, quæ denique omnes res superas, inferas, temperat, moderatur, gubernat. Casum tu aliquem Fortunam-
Fortuna expulsa è rebus humanis.
 ve dominari in hoc pulcherrimo mundi corpore censes? teme-

Providentia
stabilis.

Cuius im-
mensa capa-
citas, celeri-
tas, immensæ
vires.

* Libello
περὶ κόσμου.
quæ Stobæus
citât, ut Epi-
stolam ad
Alexandriū.

Descriptio
Providentiæ.

rario aut cæco impetu ferri miscerique res humanas? scio, non
censes: nec quisquam à te alius, qui aliquid non dicam sapien-
tiæ habeat, sed sanitatis. Naturæ enim, naturæ ista vox est: &
quocumque oculos animumque conuertas; mortalia, immor-
talia; sublimia & terrena; animata & inanima, clamant clarè
& loquuntur, quiddam super nos esse, quod hæc tam mira,
tam magna, tam multa, creârit, fecerit: & creata, facta, etiam-
nunc dirigat & conseruet. Id autem est Deus. cuius summæ &
perfectissimæ naturæ nihil magis conuenit, quàm vt curam
tutelamque operis sui gerere & velit, & possit. Quidni autem
velit? optimus est. quidni possit? maximus est. adeoque vires
nullæ supra ipsum, vt nullæ nisi ab ipso. Nec distringit eum
aut distinet magnitudo hæc rerum, aut varietas. Spargit enim
æterna illa lux quoquouersum suos radios: & vno eodemque,
vt ita dicam, ictu sinus omnes & abyssos penetrat cæli, terræ,
maris. nec præest solùm diuinitas hæc rebus omnibus, sed
interest, imò inest. Quid miramur? Sol ille quantam mundi
partem simul lustrat & illustrat? nostra mens quantam con-
geriem rerum vnâ cogitatione complectitur & seruat? & ô fa-
tui, non censemus plura inspicere & concipi ab eo posse, qui hunc
ipsum Solem, hanc ipsam Mentem creauit & fecit? Egregiè vel
diuinè potiùs, is qui non multa de rebus diuinis, * Aristoteles:
Ὁ περ ἐν νηὶ μὲν κυβερνήτης, ἐν ἄρματι δὲ ἡνίοχος, ἐν χορῇ δὲ κορυφαῖος, ἐν πόλει
δὲ νόμος, ἐν στρατοῦ δὲ ἡγεμὼν, τὸ τοιοῦτος ἐν κόσμῳ. Πλὴν καὶ ὅσον τοῖς μὲν
καματηρὸν τὸ ἄρχειν, πολυκίνητον δὲ καὶ πολυμέμενον· τὰ δὲ ἄλυστον, ἀπονόν τε,
πάσης κεχωρισμένον σωματικῆς ἀσθενείας: *Quod in naui gubernator, in
curru auriga, in choro præcentor, in urbe lex, in exercitu imperator: id
in orbe est Deus. Hoc tantùm discrimine, quòd illis quidem laboriosum
suum regimen, anxium, & exercitum est: deo autem sine dolore aut la-
bore, seiunctumque; ab omni corporis nisu.* Est igitur in deo, Lipsi, fuit,
erit, PERVIGIL ILLA ET PERPES CVRA (sed cura tamen secu-
ra) QVA RES OMNES INSPICIT, ADIT, COGNOSCIT: ET COG-
NITAS IMMOTA QVADAM ET IGNOTA NOBIS SERIE DI-
RIGIT AC GVBERNAT. Id autem est, quod prouidentiam
hîc voco. de quâ queri non nemo per imbecillitatem possit,
nemo quærere, nisi qui obsurdit & obbrutuit contra Naturæ
vocem omnem & sensum.

CAPVT XIII.

Nihil hic geri, nisi prouidentia eius nutu. ab eâ clades in populos aut vrbes immitti. ideo parùm piè super ijs queri nos aut flere. Denique adhortatio ad parendum deo. cum quo temerè & frustrâ pugnatur.

QUOD si benè imbibisti, si gubernatorem illam vim inferere se atque insinuare, & vt cum poëtâ loquar,

Argumentum à prouidentia in rem præsentem.

— — — — — ire per omnes

Terrasque tractusque maris,

seriò & ex animo credis: non video, quis locus vltra esse possit dolori tuo aut querelæ. Illa enim ipsa prouida mens, quæ cælum hoc cottidie voluit reuoluit, solem ducit reducit, fruges

Ab eâ enim clades & mala immitti.

promit recondit: casus istos & vicissitudines omnes rerum perit, quas miraris aut indignaris. Grata tu tantum, & nobis comoda, submitti cælitus putas? imò tristia etiam, & incommoda: nec quidquam omnino in hac grandi machinâ

geritur, turbatur, miscetur, (peccatum excipio) cuius non causa & origo à primâ illâ causâ. * Πάντων enim ταμίαι ἔργων ἐν ἑσθλῶν

* Omnium rerum dispensatores & administri in cælo.

ait rectè Pindarus: & aurea quædam veluti cathena demissa superne est (vt per fabulam Homerus velat) ad quam omnia hæc

inferna alligata. Quòd ibi labes terræ opida aliquot absorpsit, à Prouidentia est: quòd alibi pestis multa millia hominum demessuit, ab istâ: quòd cædes & bellum apud Belgas, ab eâdem istâ. Diuinitus Lipsi, diuinitus immissæ omnes istæ clades: ideoque benè & sapienter Euripidi * Συμφορὰι θεήλατοι dictæ.

* clades à deo inuectæ.

Fluxus, inquam, omnis & refluxus hic rerum humanarum, ab illâ Lunâ dependet: ortus regnorum & occasus, ab illo Sole.

Itaque tu nunc cùm fræna dolori tuo laxas, & indignaris patriam tuam conuerti aut euerti: ne illud quidem cogitas, quis, & in quem, indignè? Quis? homo, vmbra, puluis. in quem?

Indignum verò vt in eam homo insurgat.

formido dicere, in deum. Vetustas gigantes quosdam fabulata est, qui diuos deturbare aggressi de suâ arce. mittamus fabulas: vos queruli, ij estis. Si enim hæc omnia non permissa solùm à deo, sed immissa: vos qui fremitis, qui repugnatis, quid aliud

quàm sceptrum illi (quod in vobis est) eripitis, & arbitrium regnandi? Cæca mortalitas! Sol, Luna, sidera, elementa, & omnia hæc sæcla animantum, parent non inuita & obaudiunt su-

Cetera enim omnia creata parent.

• premæ

Sed & stultū
quia insurgit
sine effectu.

Omnia enim
illa mens tra-
hit.

Ideo sponte
parendum.

Auro melio-
ra verba Se-
neca.

premae illi legi: nobilissimum rerum homo, solus in condito-
rem suum calces iacit & resistit. Atqui si vela ventis dedisses,
sequerere non quò voluntas impelleret, sed quò illi: & in hoc
vitæ Oceano spiritum illum sequi recusas, imperatorem Vni-
uersi? Et recusas tamen frustra. quia aut sequere, aut trahere: &
caelestia illa decreta vim suam ordinemque seruabunt, siue in
volentem siue in rebellem. Rideamus, si is qui cinbam ad ru-
pem alligauit & funem idemtidem trahat, rupem ad se accede-
re censeat, cum ipse ad illam: & non maior nostra stultitia est,
qui ad rupem illam aeternae Prouidentiae nexi, trahendo & re-
luctando volumus eam nobis obsequi, non nos ipsi? Mittamus
aliquando haec vana: & si sapimus, sequamur ab alto attrahen-
tem illam vim, & aequum censeamus ut homini placeat, quid-
quid placuit Deo. Miles in castris, audito viae signo, vasa colli-
git; audito pugnae, deponit; animo, oculis, auribus, paratus ad
omne imperium & intentus. idem nobis sit, & in hac militia se-
quamur alacres & pleno gradu quocumque vocantem Impe-
ratorem. *Ad hoc sacramentum adacti sumus*, ait Seneca, *ferre mor-
talia: nec perturbari his, quae vitare nostrae potestatis non est. In regno
nati sumus: DEO PARERE, LIBERTAS EST.*

CAPVT XV.

*Ad secundum pro Constantia argumentum transitum, quod à Neces-
sitate. Vis eius & impetus. Dupliciter ea Necessitas considerata:
& primò in Rebus ipsis.*

A necessitate
argumentum
alterum.

* Quid for-
tissimum?

Hoc firmum, Lipsi, & Vulcanium planè scutum con-
tra omnia externa: haec aurea illa arma, quibus tectos,
Plato pugnare nos iussit in casum & Fortunam. Deo subijci,
Deum cogitare: & in omni euentu, mentem hanc flectere ad
magnam illam Mundi mentem. Prouidentiam dico. Cuius
pias & felices copias quoniam satis explicui: producam & in-
ducam agmen alterum, quod est sub Necessitatis vexillo.
Agmen forte, durum, ferreum: & quam non vanè legio-
nem dixerim fulminatricem. Rigida enim & infracta ista vis,
quae omnia domat, superat: & cui mirabor, Lipsi, si re-
sistes. Thales interrogatus olim, * *τι ἰσχυρότερον*; rectè respon-
dit,

dit, *Ἀνάγκη πάντων ὃ κατεῖ.* & sermo de eadem vetus etsi parum
cautus, * *τὴν ἀνάγκην ἔδ' ὅτι θεὸς βιάζεται.* Hanc Prouidentia
nunc attexo: quia cognata illi, vel, vt verius dicam, ex eâ nata.
A deo enim eiusque decretis Necessitas. nec aliud hæc *Ἀνάγκη*,
vt Græcus philosophus definiuit, quàm *Κεῖς βεβαία καὶ ἀμετά-*
φρατος δυνάμις τῆς προνοίας. FIRMA *sanctio, & immutabilis Prouiden-*
tia potestas. Eam Malis publicis interuenire, dupliciter euincam,
A rebus, & à Fato. A rebus ipsis: quoniam ingenium hoc om-
nibus creatis, vt insitâ quadam vi ad mutationem ferantur &
casum. Vt ferro consumens quædam rubigo per naturam ag-
nata est: ligno, exedens caries aut teredo: sic animalibus, opi-
dis, regnis, internæ & suæ causæ pereundi. Supera, infera re-
spice; grandia, parua; manu facta, aut mente: ab omni æuo
corruunt, & corruent in omne æuum. Atque vt flumina ad
mare feruntur, perpeti & prono cursu: sic res omnes humanæ,
per hunc (vt sic dicam) cladium canalem labuntur ad suam me-
tam. Meta autem ea, mors & interitus. quibus Pestis, Bella,
Cædes, administri & instrumenta. Ita si mors ijs necessaria: ne-
cessariæ hoc respectu & clades. Quod vt clariùs videas sub ex-
emplis, non diffugiam mente & animo paullisper tecum pere-
grinari per magnum hoc vniuersum.

Necessitas.
omnia enim
vincit.

* *ne deos qui-*
dem cogere
posse Necessi-
tatem.

Quid sit Ne-
cessitas?

Quotuplex
in nostrâ
hac re?

Insita rebus
& innata,
primò

Quia ad
mutationem
omnia & in-
teritum.

CAPVT XVI.

Exempla necessariae mutationis aut mortis in toto Orbe. Cælum &
elementa conuerti, aliquando interitura. Idem in opidis spectari, in
prouincijs, & regnis. Denique gyrare hic omnia, nec quidquam
stabile aut firmum.

AETERNA lex à principio dicta omni huic Mundo, na-
sci, denasci, oriri, aboriri: nec quidquam stabile aut fir-
mum arbiter ille rerum esse voluit, præter ipsum.

Exemplis su-
peris inferis-
que id osten-
sum.

—— *μόνοις ἔ γίγνεται*

Θεοῖσι γῆρας, ἔδ' ὅτι μὴν θανεῖν πότε.

Τὰ δ' ἄλλα συγχεῖ πάνθ' ὁ παγκρατὴς χρόνος.

exclamat Tragicus vates. Omnia ista quæ suspicis, quæ mira-
ris, vicibus suis aut pereunt, aut certè mutantur. Solem illum
vides? deficit. Lunam? laborat & tabescit. Sidera? labuntur &

* *uni deo*
Numquã se-
nectus, atra
nec mors im-
minet: Sed a-
lia miscet do-
mitor atas
omnia. Sunt
Sophoclis
versus.

D

cadunt.

A cælo & aë-
re, initio fa-
cto.

* Anno lxxij.
quod supra
omnem ele-
mentarem re-
gionem fuisse
peritissimi
Mathemati-
corum con-
sentiebant.

Ab aquis &
mari.

A terrâ.

* Ideò Vestam
appellatam.

Hoc sine pu-
gna & aduer-
sas inter
elementa.

* In Zelan-
dia partibus.

Si elementa
pereunt, quan-
to magis quæ
ex ipsis?

cadunt. Et ut velet aut excuset hæc ingenium humanum: eue-
nere tamen in cælesti illo corpore & euenient, quæ Mathema-
ticipis legem omnem frangant & mentem. Cometas omitto,
variâ formâ, vario situ, & motu: quos omnes ab aëre & in illo
esse, haud facillè imponat mihi Lycæum: sed ecce nuper nego-
tium Astrologis fecere noui quidam motus deprehensi, & no-
uæ stellæ. * Sidus exortum hoc ipso anno: cuius incremen-
ta & decrementa clarè obseruata. vidimusque (difficiliter cre-
ditum) in cælo ipso nasci aliquid posse, & mori. Quin Varro
ecce apud Augustinum clamat & adserit, *stellam Veneris quam*
Plautus Vesperuginem, Homerus Ἑσπεριν appellat, *colorem mutasse,*
magnitudinem, figuram, cursum. Proximum cælo aërem inspicere,
mutatur cottidie: & in ventos abit, nubes, & imbres. Transi
ad aquas. flumina illa, quæ perennia dicimus, & fontes, aliàs
perisse videbis; aliàs alueum mutasse & cursum. Ipse ille
Oceanus, magna & arcana Naturæ pars, modò tempestatibus
attollitur aut deijcitur: & ut eæ non sint, suos habet aquarum
accessus & recessus. atque ut interire eum totum posse censeas,
crescit minuiturque cottidie per partes. Iam si Terram intuê-
ris, quam vnâ immobilem voluerunt, & * vi suâ stare: ecce
illuc labat, & tremore atque occulto spiritu concutitur: alibi
aquâ corrumpitur, aut igne. Pugnant enim & hæc inter se:
neu bella inter homines tantum esse indignere, sunt inter ele-
menta ipsa. Diluuius maris subita inundatioque, quot terras
imminuit, aut absorpsit! Olim magnam illam Atlantidem in-
sulam (nec enim meo animo fabula est) postea Helicen, Bu-
ren: & ne ad vetera aut remota eamus, apud nos Belgas, pa-
trum æuo, * duas insulas cum opidis virisque. Quin iam nunc
cùm maximè cæculus ille Diuus novos sibi sinus aperit, lam-
bens cottidie & abrodens infidum marginem, Frisiorum, Ca-
nunefatum, Cauchorum. Nec terra ipsa muliebri ignauia cef-
fat: sed interdum se vindicat, & in medio mari insulas sibi fa-
cit: mirante & indignante cano illo patre. Quod si ad interi-
tum mutationemque magna illa corpora, & nostro sensu æter-
na, destinata sunt: quid censes opida, respublicas, regna? quæ
tam mortalia esse necessum est, quàm eos qui fecerunt. Ut ho-
minibus singulis adolescentia sua, robur, senectâ, mors: sic
istis.

istis. Incipiunt, crescunt, stant, florent: & omnia ideò, vt cadant. Vnus sub Tiberio terræmotus duodecim celebres Asiæ <sup>Vrbium magnarum ex-
tia aut exci-
dia.</sup> vrbes euertit. totidem Campaniæ opida alius, sub Constantino. & vnum aliquod Attilæ bellum, plus centenas. Veteres Ægypti Thebas vix fama retinet: centum Cretæ vrbes vix fides. & vt ad certiora veniam, cadauera Carthaginis, Numan- tiæ, Corinthi, prisci viderunt & mirati sunt: nos Athenarum, Spartæ, & tot illustrium vrbium ignobiles ruinas. Illa ipsa rerum gentiumque * domina & falsò Æterna vrbs, vbi est? ob- <sup>* Romam
sentio.</sup> ruta, diruta, incensa, inundata; periit non vno leto, & ambiciosè hodie quæritur nec inuenitur in suo solo. Byzantium illud vides, quod sibi placet * duplicis imperij sede? Venetias <sup>* Romani &
Turci.</sup> istas, quæ superbiunt mille annorum firmitate? veniet illis sua dies: & tu nostra Antuerpia, ocelle vrbium, aliquando non eris. Diruit videlicet construitque, & (si fas dicere) ludit in rebus humanis magnus ille architectus: & velut plastes, varias sibi formas & imagines fingit ac diffingit ex hac argillâ. Opida adhuc loquor & vrbes: sed regna etiam & prouinciæ trahuntur in hanc labem. Olim Oriens floruit. & Assyria, Ægyptus, Iudæa valuere armis ingenijsque: fors ea in Europam transijt. quæ tamen ipsa, vt corpora instante morbo, vibrari mihi nunc videtur, & præsentiscere magnum suum casum. Quod amplius & numquam satis miremur, hic à quinque annorum millibus & quingentis habitatus orbis senescit: & vt Anaxarchi explosæ olim fabulæ iterum applaudamus, surgunt alibi succrescuntque noui homines & nouus Orbis. O mira & numquam comprehensa Necessitatis lex! abeunt omnia in hunc nascendi pereundi que fatalem gyrum: & longæ- uum aliquid in hac machinâ est, nihil æternum. Attolle & cir- <sup>Conclusio, &
per congeriè,
mutationum
exempla.</sup> cumfer mecum oculos (non enim me piget premere hunc locum) & vide rerum humanarum alternas vices, & vt in Oceano, æstus. Tu surge, tu cade. tu impera, tu serui. tu occultare, tu emerge: & eat hic rerum in se remeantium orbis, quamdiu erit ipse Orbis. Germani feri olim fuistis? nunc mitescite ante plerosque populos Europæ. Britanni inculti & inopes? delicijs ac diuitijs Ægyptios prouocate & Sybaritas. Græcia olim floruit? nunc iaceat. Italia sceptrum tenuit? nunc seruiat. Vos

* Ob Turcas
dico, qui ex
illis.

Gothi, vos Vandali, vos fax Barbarorum prodite è latebris, & gentibus imperate per vices. Adeste etiam pelliti vos * Schythæ, & potenti manu paullisper habenas temperate Asiæ atque Europæ. Sed isti ipsi mox discedite, & sceptrum relinquite illi ad Oceanum genti. Fallor enim? an Solem nescio quem noui imperij surgentem video ab Occidente.

CAPVT XVII.

Ventum ad Necessitatem quæ à Fato. Fatum ipsum primò adfertur. Vulgi in eo et sapientum vniuersum quemdam consensum fuisse, sed in partibus dissensum. Quotuplex priscis Fatum.

* Quid est
aliquis? quid
nullus? um-
bra somniū,
homo.

Deflexum
ad alteram
Necessitatē,
respectu Fati.

* modesto
pede.

Probatū ini-
tio Fatalem
aliquā neces-
sitatem esse:
Ex indissolu-
bili isto nexu.

DI X E R A T Langius: & lacrimas mihi pænè expresse-
rat hic sermo. ita visus mihi in clarâ luce posuisse lu-
dibria rerum humanarum. Et exclamans, Heu, quid aut
ipsi sumus, inquam, aut omnia hæc in queis sudamus? * Τί
δέ πτε; τί δ' ἔπτε; οὐκ ἔστιν ἄνθρωπος, vt verè nimis olim Lyricus
vates. Langius ad me, At tu adolescens, inquit, non adspi-
ce solùm ista, sed despice: & Constantiam animo imprime, ex
hac inconstanti & desultoriâ leuitate omnium rerum. Incon-
stantem dico, à mente & sensu nostro. quia Deum prouiden-
tiamque si aspicias, rato omnia & immobili ordine decurrunt.
Iam enim omiſſis gladijs, ad machinas venio: nec telis dolo-
rem tuum oppugnabo, sed tormentis. Fati arietem intorque-
bo, firmum, validum: & quem nulla vnquam humana vis eli-
det, aut acumen eludet. Qui locus etsi lubricus ad lapsum: ta-
men ingrediar. sed cautè, lentè, & quod Græci dicunt, * νόῦ καὶ
ποδὶ. Ac principio Fatum aliquod in rebus esse, non tu Lipsi,
vt opinor, non gens aut ætas vlla dubitauit. Ego interpellans,
Ignosce, inquam, si remeligo tibi obijcior in hoc cursu. Fata
mihi opponis? Futilis hîc aries Langi, & qui Stoïcorum ner-
uis dirigitur parùm firmis. Liberè dico. & illa ego sperno, &
Parcas: & cum Plautino milite, totum hoc anile agmen vno
spiritu difflauerim, vt folia ventus. Langius feuerò atque adeò
minace oculo, Temerarie & inconspecte, inquit, fata tu elu-
dis aut tollis? non potes: nisi vnâ vim omnem tollis numen-
que diuinum. Si enim deus est, Prouidentia est: si hæc, De-
cretum

cretum & ordo rerum : si istud, firma & rata necessitas euentorum . Quomodo exis hunc ictum ? aut quâ securi scindis hanc cathenam ? Deum enim & æternam illam mentem , non aliter cogitare nobis fas , quàm vt scientia & præuisio in eo sint æterna . Eundemque fixum, firmum, immutabilem, semper vnum & sui similem sentimus : in ijs quæ semel voluit aut vidit, nihil flectentem, nihil fluctuantem.

* Οὐ γὰρ τ' αἰσα θεῶν πέπτεται νόος ἀπὸν ἰόντων.

Quæ si vera fatêris (& fatearis necessum est, nisi rationem omnem exuis & sensum :) illud quoque adfatêre, decreta omnia diuina firma & immota esse, ab æterno in æternum . At ex eo necessitas emergit , & hoc quod illudis fatum . Cuius rei tam liquida & tam obuia veritas , vt non alia veterior aut receptior sententia sit inter gentes . omnibusque ferè, quibus dei aut providentiæ lux aliqua adfulsit, his & Fati . Vt iidem illi primi purique igniculi, qui homini illum aperuêre, præluxisse pariter videantur ad istud . Homerum ecce adi & audi, primum & sapientissimum poëtarum . mentior , si aliam magis orbitam diuina illa Musa calcauit & inculcauit, quàm hanc Fatalem . Nec abiit reliqua poëtarum stirps à suo patre . Euripidem , Sophoclem, Pindarum : & è nostris, Virgilium vide . Ad historicos me vocas ? omnium illę voces, Fato hoc tale accidisse, & Regna euerfa aut stabilita Fatis . Ad philosophos ? quibus cura maior eruendæ & tuendæ contra vulgum veritatis . At illi cùm in plerisque alijs diuersi ierint , studio & malo ambitu certandi ; mirum quàm omnes conuenerint in vnus huius viæ capite , quæ ducit ad Fatum . Capite viæ dixi . quia non eo negatum, quin ea in plures mox semitas secta . quas tamen omnes ad hoc Quadrifinium videor posse reducere, Fati Mathematici, Naturalis, Violenti, Veri . Quæ explicabo breuiter, & tamquam pedem in singulis ponens : quia vulgo confusio hîc & error.

* Non etenim diuinam mens vertitur æternorum .
Homeri versus.

Fati impressa quædam omnibus notitia.

Homerus verè sapiens poëta apud sapientes .
Dux ad Fatum.

Quem secuti scriptores reliqui,

Philosophi panè omnes in Fato conspirant .
Sed de naturâ eius, quæ diuinitatē sententiæ.

CAPVT XVIII.

Tria prima genera Fati explicata breuiter . omnium definitio siue descriptio . Stoici leuiter & breuiter excusati.

Fatum Mathematicum, quid?

* Etiam Platonem inclinare istuc videtur in Timaeo.

Fatum Physicum quid?

* Nam ipse Aristoteles silet. excipio De mundo, ubi aliter.

* Ita Virgilio, & Cicero, Fato perire, aut prater Fatum, scripsimus.

AC Fatum Mathematicum quidem appello, QVOD LIGAT ET NECTIT FIRMITER ACTIONES OMNES EVENTVSQVE AD VIM SIDERVM ET POSITVRAM STELLARVM. Cui Chaldaei & Astrologi, primi auctores : interque philosophos fundus & subscriptor, sublimis ille * Mercurius. qui Prouidentiam, Necessitatem, Fatum, subtiliter nec vanè prorsus distinguens, ait: Πρόνοιά ἐστι αὐτοτελὴς λόγος τῆ ἐποικουράτου θεοῦ. δύο δὲ τῆ τοῦ δυναμείας αὐτοφύεις, Ἀνάγκη καὶ Εἰμαρμένη. ἡ δὲ εἰμαρμένη ὑπηρετεῖ προνοίᾳ, καὶ ἀνάγκῃ. τῇ δὲ εἰμαρμένῃ, ὑπηρετῶσιν οἱ αἰσέρες· οὔτε γὰρ εἰμαρμένῳ φυγεῖν τις δύναται, οὔτε φυλάξαι ἑαυτὸν ὅπῃ τῆς τούτων δεινότητος. ὅπλον γὰρ εἰμαρμένης, οἱ αἰσέρες. καὶ γὰρ ταῦτα πάντα ὑποτελοῦσιν τῇ φύσει καὶ τοῖς ἀνθρώποις. *Prouidentia est perfecta & absoluta ratio caelestis dei. cui duae cognatae facultates, Necessitas & Fatum. Et Fatum quidem subseruit ministratque Prouidentiae, simul & Necessitati: at Fato ipsi, subseruiunt stellae. Nam nec Fati vim effugere quisquam potest, nec cauere sibi à vi & potentiâ stellarum. Haec enim, tela & arma Fati. cuius arbitrio, cuncta efficiunt & perficiunt Naturae atque Hominibus. Et in eadem stultâ naui (hodie pudor Christiani nominis !) Astrologorum ferè vulgus. At naturale Fatum voco, ORDINEM CAUSSARVM NATVRALIVM QVAE (nisi impediuntur) VI ET NATVRA SVA CERTVM EVMDEMQVE PRODVCVNT EFFECTVM.* Aristoteles in hac parte: si * Alexandro Aphrodisiensis fides, interpreti eius haud infido. itemque Theophrastus, qui clarè scribit, τὴν εἰμαρμένῳ ἐστὶ τὴν ἐκάστου φύσιν, *Fatum esse, vniuscuiusque naturam.* Ex horum mente, quòd homo hominem gignit, Fato fit: quòd moritur ab internis & sine alienâ vi caussis, Fato. & retrò, Quòd homo serpentem gignit aut monstrum, * prater Fatum: itemque, quòd gladio occiditur aut igne. Sententia non valdè peccans, quia ad vim Fati ne adsurgit quidem. quis autem casum non vitet, qui non ascendat?

dat? Et talis in * diuinis vbique ferè Aristoteles est : libellum illum de Mundo excipio, qui totus aureus, ab aliâ mihi videtur & magis cælesti aurâ. Quin hoc amplius in Græco scriptore lego, Aristotelem censuisse, τὴν εἰρηαρμέναν οὐκ αἰτίαν μὲν, τὸ ποῦ δὲ πᾶσι αἰτίαι συμβεβηκότα πᾶσι τοῖς τῆς ἀνθρώπου τεταγμένοις: *Fatum non esse causam, sed modum quemdam causæ accidentem ijs quæ à Necessitate ordinata.* Cor philosophi! qui Fortunam Casumque seriò numerare inter causas audet, non audet Fatum. Sed hunc mitto: ad Stoicos meos venio (non enim dissimulo. in pretio & amore mihi ea secta) qui auctores Fati Violenti. Quod definitio, cum Senecâ, NECESSITATEM RERVM OMNIVM ACTIONVM Q., QVAM NULLA VIS RVMPAT. aut cum * Chrysippo, δύναμιν ἀνθρώπινην, τάχει τῇ παντὸς διοικετικήν. *Vim spiritalem, ordine Vniuersum hoc gubernantem.* Nec abeunt definitiones illæ nimis à recto aut vero, si sanè & modestè interpretè. vti nec tota fortassè eorum sententia, nisi iugulasset eam pridem conuersus pollex omnis vulgi. Tribuunt ijs duo impia. &, Quòd deum subijcem faciunt trigis fati: &, Quòd actiones item internas, & nostræ voluntatis. Nec fidenter nimis eos purgem vtriusque culpæ. E scriptis enim eorum, quæ pauca restant, est vbi hæc elicias; est etiam, vbi magis saniora. Seneca sanè, porticus illius tibicen haud infirmus, in prius illud impingere videtur, libro quo minimè debuit, De Prouidentiâ: *Eadem necessitas, inquit, & deos alligat. irrenocabilis humana ac diuina pariter cursus vehit. Ille ipse omnium conditor ac rector scripsit quidem Fata, sed sequitur. Semper paret, semel iussit.* Et indissolubilis illa cathena nexusque causarum, quo omnia & omnes ligant, vim facere non obscure videtur Arbitrio humano. At germani tamen verique Stoici, apertâ fronte professi nunquam ista. aut si quid tale ijs elapsum in calore illo, vt fit, scribendi siue differendi: verbis id magis tale comperies, quàm re & sensu. Chrysippus ipse (qui primus corripit & eneruauit virilem sectam spinoso acumine quæstionum) de libertate imminutâ, apud Agellium diluit & purgat. Nec Seneca noster deum Fato subijcit (sanior illi mens) sed genere quodam sermonis, deum deo. Nam qui inter eos proximè verum accessere, Fatum aliàs Prouidentiam ipsam appellabant, aliàs Deum.

* Vt qui nec Prouidentiam plenè, & plenè satis adferat, sed obiter aliquid in Ethicis.

Quid Fatum Stoicum.

* Cuius etiâ alia definitio in Agellij lib. v 1.

In quo aberrât hic Stoici.

Deum Fato subijcere videntur.

Tollere humanam libertatem.

Sed reuera non penitus easensere.

Nam Fati
nomine sæpe
aliter abutū-
tur, & Proui-
dētiam, imò
deum ipsum
intellegunt.

Deum. Itaque Zeno cūm definisset εἰμαρμένω, δυνάμιν κινή-
την τῆς ὕλης καὶ τοῦτα, καὶ ὡσαύτως: *Vim secundūm eadem eodem mo-
do materie motricem*: addidit, ἢν τινα μὴ διαφέρειν καὶ πρόνοιαν καὶ φύσιν κα-
λεῖν: *quam nihil intersit, Prouidentiam etiam aut Naturam dixisse.*
Et Chrysippus ab eādē mente Fatum alibi dixit λόγον αἰδίου τῆς
προνοίας: *Prouidentiae eternam rationem*. Iam Panætius Stoicus
θεὸν ἀπεφαίνετο τὴν εἰμαρμένω, *Deum ipsum dixit esse Fatum*. Quod
idem sentiens clarè Seneca: *Quoties voles, inquit, tibi licet ali-
ter hunc auctorem rerum & naturarum compellare. Et fouem illum
optimum ac maximum ritè dices, & Tonantem & Statorem: qui
non, vt historici tradiderunt, ex eo quòd post votum susceptum acies
Romanorum fugientium stitit, sed quòd stant beneficio eius omnia Sta-
tor Stabilitorque est. Hunc eundem & Fatum si dixeris, non mentie-
ris. Nam cūm Fatum nihil aliud sit, quàm series implexa caussarum:
ille est prima omnium caussa, ex quā ceterae pendent. Quæ postre-
ma tam piè dicta, vt calumniari ea nec Calumnia ipsa possit.*
Neque abijt hac parte à Stoicis scriptor ille magnus ad regem
Magnum: Οἶμαι δὲ, inquit, καὶ τὴν Ἀνάγκην οὐκ ἄλλο τι λέγεσθαι,
παλὴν τοῦτον. οἷον ἀκίνητον οὐσίαν. εἰμαρμένω δὲ, διατὸ εἶρεσθαι καὶ χρεῖν
ἀπολύτως. id est: *Existimo autem & Necessitatem non aliud dici de-
bere, quàm Deum. tamquam stabilem naturam. & Fatum item ip-
sum, quòd connectat omnia, & progrediatur liberè ac sine impedimen-
to. Qui sermones siquid improuidi habent, nihil tamen impij:
& apud æquos interpretes haud longè absunt à vero nostroque
Fato. Illud quidem elogium seriò Stoicorum genti do. non
aliam sectam maiestatem suam & prouidentiam deo magis
adseruisse: non aliam homines ad ætherea illa & eterna traxisse
magis. Et in fatalis huius stadij decursu siquid lapsi: credo, à
laudabili bonoque studio fuit, cæcos mortales à cæcā Deā re-
uocandi. Fortunam inquit. cuius non solūm numen ab ijs for-
titer explosum, sed & nomen.*

* Lib. II II.
De benef. ca.
v II. ubi hac
tamen aliter
& corruptè
legas.

* Aristoteles
De Mundo.

Alta & erecta
Stoicorum
secta: & quæ
tales gignit.

* Vti & ab
Augustino
li. I. Retract.
cap. I.

CAPVT XIX.

Quartum siue Verum Fatum explicatum . De nomine ipso dictum breuiter . Id definitum tenuiore filo : Et ostensum à Prouidentia differre.

SED de sensu veterum aut dissensu, dixi fatis. cur enim curiosè nimis aut subtiliter scruter ** τὰς ἐν αἰδου τελευτάδας?* ** Tricesimas quæ in orco.* Cum vero Fato adfatim mihi negotij: quod nunc propono & illustro. Id autem hîc appello, æternum Prouidentia decre- *quod adagiū malè vertit, malè cepit noster Desiderius.* tum: quod tolli non magis è rebus potest, quàm Prouidentia ipsa. Nec nomen mihi aliquis cauilletur. quia, fidenter hoc adseuero non aliud huic rei proprium in Romanâ linguâ. Ab- *Fati nomen an, & quatenus, nobis licitum.* usi eo veteres? nos vtemur: & eductam è Stoïcorum carcere vocem, trahemus ad lucem meliorem. Fatum enim certè à ** Prisciani verba. & similia Varro. Veri Fati finitio prior, simplex.* fando: nec aliud propriè, quàm ** dictum & iussum diuinum.* At hoc ipsum illud est, quod hîc quærimus. Fatum enim Verum *Veri Fati finitio prior, simplex.* definitio, siue cum illustri Pico: PENDENTEM A DIVINO CONSILIO SÈRIEM ORDINEM Q. CAUSARVM. siue nostris verbis, obscuriùs sed subtiliùs: IN- *Altera implicatio, sed ad rei vim expressior.* HAERENS REBUS MOBILIBVS IMMOBILE PROUIDENTIAE DECRETVM, QVOD SINGVLA SVO ORDINE, LOCO, TEMPORE, FIRMITER REDDIT. Dixi Prouidentia decretum, quia Theologis qui hodie (venia mihi in libero veri studio sit) non prorsus adsentior, qui id cum Prouidentia ipsâ, re & nomine miscent. Scio arduum *Idemque id cum Prouidentia?* imò temerarium, *ὑπερβύσιον* illam & *ὑπερβυράσιον φύσιν* (Deum dico) verbis certis concipere velle aut adstringere, & quidquid *Non videri.* ad illum: tamen vt humanæ mentis captus est, perseuero aliud Prouidentiam esse propriè, aliud nostrum Fatum. Nam Prouidentiam non aliter capio aut considero, quàm vt IN DEO *Prouidentia communiter consideratur: Fatū partitè. illa in deo, hoc in rebus.* VIS SIT ET POTESTAS OMNIA VIDENDI, SCIENDI, GVBERNANDI. & vis dico vniuersa, indiuisa, stipata, ** Hac ut explicarent, alij triplicè Prouidentia fecere vt Platonicus & Plutarchus. quâ diuisione nihil opus.* & vt cum Lucretio loquar, vniter iuncta. At Fatum ad res ipsas magis descendere videtur, in ijsque singulis spectari. vt inquam sit digestio & explicatio communis illius ** Prouidentia distinctè & per partes.* Itaque illa in deo est, & ei soli tribuitur:

E

buitur:

* Milium te-
rebrare.

Prouidentia
melior Fato.

* Minutius,
Isidor. Orig.
viii. cap. vi.
Quin & Tho-
mas Aquinas
libellum de
Fato scripsit
& inscripsit.
Vltior to-
rius defini-
tionis expli-
catio.
Fatum res
non violat.

Ordo caussa-
rum in Fato.

Adstrictio
eius ad Locū
& Tempus.

buitur: hoc in rebus, & ijs adscribitur. Tricari tibi videor, & quod ille ait, * κέγχρον τρυπᾶν. ? Imò sumo hæc, Lipsi, è medio sermone vulgi. quo nihil magis increbuit, quàm vt dicamus, *Meo bono fato id fieri, aut malo*: & *Hoc esse regni illius aut opidi fa- tum*. At de Prouidentia nemo sic loquetur: nemo, inquam, rebus ipsis eam attribuet, citra impietatem aut irrisum. Benè ergo dixi, in deo illam esse: hoc à deo quidem, sed intellegi in rebus. Addo amplius, Prouidentiam etsi reapse à Fato indiuul- sam, tamen præstantius quiddam & prius Fato videri: vti So- lem præcellere lumini, æternitatem tempori, intellectum ra- tioni, vulgò adserimus in Sapientum scholis. Sed ne dilatem hæc tristia, etsi nondum trita: vides ex istis causam mihi iu- stam discriminis, itemque nominis retenti contra nouitium *τῆς θεολογούμενων* Senatum. Nam prisce illi & olim conscripti Patres, nihil mihi inuident aut inhihent quin verbo Fati in- sanâ & verâ notione fidenter vtar. Sed vt ad clarandam fi- nitionem meam redeam, dixi Inhærens decretum. vt osten- derem spectari Fatum debere in ijs ad quæ peruenit, non à quo venit. Addidi, Rebus mobilibus. illud adsignificans, Fatum ipsum etsi immobile, motum tamen insitum & naturam non tollere à rebus: sed leniter & sine vi agere, vt cuique rei im- pressa à deo signa postulant & notæ. In causis quidem (se- cundas intellego) necessarijs, necessariò: in naturalibus, na- turaliter: voluntarijs, voluntariè: contingentibus, contin- genter. Itaque rerum quidem respectu, vim nullam adfert aut coactionem: sed vt quidque natum est facere aut pati, ita dirigit singula & flectit. At si id ad originem suam tamen re- trahis, id est Prouidentiam & Deum: constanter nec timidè adfirmandum, necessariò omnia fieri quæ Fato fiunt. Postre- mò adiunxi, de Ordine, Loco, Tempore. firmans quod antè posui, Prouidentiam rerum omnium iunctim esse; Fa- tum per distributionem, singularum. Et in Ordine, seriem ne- xumque caussarum intellego, quas Fatum definit. In Loco & Tempore, miram illam & nunquam explicandam vim, quâ omnia euenta & certis locorum sedibus, & temporum mo- mentis, sunt adstricta. Fatum est Tarquinius regno eijci? fiat: sed adulterium præcedat. ordinem vides. Cæsarem inter- fici?

fici? ita: sed in Curiâ etiam, & ad statuam Pompeij. locum vides. Domitianum à suis cædi? cædetur: & illâ ipsâ horâ, quam frustra vitabat, quinctâ. tempus vides.

CAPVT XX.

Distinctum & diuulsum id à Stoico fato quattuor terminis. Ostensum accuratiùs, quomodo vim non inferat voluntati. itemque deum nec σωεργόν mali nec αὐτότονον esse.

SATIN' hæc capis adolescens? an clarior etiam fax tibi accendenda? Ego caput concutiens, Clarior Langi, clarior, inquam: aut æternum relinquis me in hac nocte. Quod enim istud discriminum subtile stamen? qui quæstionum captiosi laquei sunt? Insidias, mihi crede, metuebam: & tam expensa & suspensa tua verba suspiciebam, vt singulos hostes. Langius subridens, At tu confide, inquit. nullus hîc Annibal est: & in præsidium, non insidias deuenisti. Dabo lucem: illud modo effare, vbi & in quâ parte cæcutis? In eâ, Langi inquam, quæ de vi est & necessitate. Non enim capio prorsus, quomodo Fatum hoc tuum ab illo Stoïcorum disiungis. quod cum verbis & ianuâ, quod dicitur, benè exclusisti; re & potestico vidêris admittere. Langius promptè, Absit Lipsi, inquit, absit. Non enim ego vel per somnium Fatum vllum Stoïcorum induco! nec * anus illas recoquo diu extinctas: modestum piûmque Fatum profero, quod ab illo Violento quattuor his finibus abiungo. Illi deum Fato subijciunt, nec Iupiter ipse apud Homerum, cum maximè vellet, Sarpedonem suum eripuit eius vinclis: at nos Fatum deo. quem liberrimum omnium rerum auctorem & actorem esse volumus & transcendere cum libuit ac rumpere implexa illa agmina & volumina Fati. Item illi ab æterno fluentem seriem causarum naturalium constituunt. nos nec naturalium causarum semper, (deus enim prodigij aut miraculi causa, sæpè citra, imò contra naturam egit:) nec ab æterno; quia secundæ causæ non æternæ. Origo enim ijs certè cum mundo. Tertiò, illi τὸ ἐνδεχόμενον sustulisse videntur è rebus: nos id reddimus, & quoties secundæ causæ tales sunt, Contingens fortuitumque admittimus in

Quidquid hic disputo; prudentum iudicij esto. corrigamonus. & erroris aliquis me conuincet, nemo pertinacia.

Fatū verum videri cum Stoico mixtum.

** Parcas intellego.*

Sed discretū tamen his terminis. Primò, quòd Deus nobis supra Fatum.

Secundò, quòd causæ nobis non æternæ.

Tertiò, quòd contingentia nō tollimus.

Postremò,
quòd liberta-
tem quâdam
homini per-
mittimus.

* ut pluri-
mum.

* Acutè Au-
gustinus:
Nō enim vo-
lunt ac cogi
potest ut ve-
lit quod non
vult: non
enim velle-
mus, si nolle-
mus.

* ἀεγινώσκει
πάντα, ἀλλ'
ὅτι πάντα
προορίζει.
Damascenus.

* Necessitate
sequela.

euentis. Postremò, voluntati vim illi intulisse visi violentam. abest hoc à nobis, qui & Fatum ponimus, & in gratiam ta-
men reducimus cum arbitrij libertate. Ita enim Fortunæ &
Casus fallacem ventum fugimus, vt nauim hanc ad Necessi-
tatis scopulum non allidamus. Fatum est? sed prima nem-
pe caussa. quæ adeò secundas mediasque non tollit, vt non ni-
si (ordinatim quidem & * ὡς ὅτι τὸ πλεῖστον) per eas agat. At in-
ter secundas, etiam Voluntas tua est: quam fuge credere, vt
deus* ille cogat aut tollat. Hic error omnis in istâ re, hæc nu-
bes. nemo scit aut cogitat se velle, quod vult Fatum: & dico, li-
berè velle. Deus enim ille qui res creauit, rebus vtitur, sine cor-
ruptione rerum. Sicut supremum illud cælum inferiores om-
nes orbes ita secum ducit, vt proprium eorum motum non ab-
rumpat aut sistat: sic Deus fati impetu humana omnia trahit,
sed peculiarem cuiusque vim au motionem non tollit. Ar-
bores & fruges voluit crescere? crescunt sine vllâ vi, per natu-
ram. Homines deliberare, eligere? deliberant sine vllâ vi &
eligunt, per voluntatem. Et tamen hoc ipsum quod electuri
fuerunt, vidit ipse ab æterno: sed vidit, non coëgit; sciuit, non
sanxit; prædixit, non præscripsit. Quid titubant hîc nostri
Curiones? Miselli! non alius mihi locus videtur in clariori
luce. nisi quòd petulca ista mens idemtidem se scalpit & ex-
asperat, malâ quâdam scabie infecta litigandi & differendi.
Quomodo enim, inquiunt, si Deus præuidit peccaturum me,
nec falli præuisio illa potest, non necessariò peccem? Fateor,
* necessariò: sed non pro tuâ mente: liberâ voluntate hîc inter-
ueniente. Nempe hoc prouidit, vt eo modo pecces quo proui-
dit: prouidit autem vt liberè: igitur necessariò liberè peccas. Sa-
tin' hoc clarum? Sed vrgent iterum, At enim deus in nobis au-
ctor omnis motus. Communiter auctor, fateor: sed nō nisi bo-
ni fautor. Ad virtutem accingeris? illo sciente & iuuante fit. ad
vitium? sciente & sinente. Nec eius hîc aliqua culpa. Equum
insideo & impello debilem & claudum: quòd impello, à me
est, quòd debilem, ab ipso. Citharam pulso dissonam & ner-
uis malè vinctam: quòd tamen discordat, instrumenti vitium
esse fatebere, non meum. Terra hæc ipsa arbores & fruges
omnes alit communi succo: sed illæ salutarem fructum pro-
ferunt,

ferunt, aliæ venenum. quid dices? à terrâ hoc esse, an potius ab insitâ arborum vi, quæ alimentum bonum decoquunt in suum virus? Simile hîc est. & à deo quidem quòd mouère; à te & in te, quòd ad malum. Denique vt concludam de hac Libertate: Fatum veluti præsultor est, & funem ducit in mundi istâ choréâ: sed ita, vt partes aliquæ nostræ sint volendi semper aut nolendi. nec vltra. non enim efficiendi: quia arbitrium saltem relictum homini, quo reluctari & obniti deo libeat: non vis etiam, quâ possit. vt in naui ambulare mihi fas, & per foros discurrere aut transtra, sed nihil minutus hic motus valet vt inpediat eius cursum: sic in fatali hac naui, quâ omnes vehimur, currant licet voluntates nostræ & transcurrant, non viâ eam eijciant aut sistant. Temperabit & habenas moderabitur semper suprema illa voluntas: & quo visum erit cumque, cursum hunc diriget leni quodam fræno.

CAPVT XXI.

Conclusio tractationis de Fato. monitum periculi plenam & ancipitem eam esse. non curiosè indagandam. denique adhortatio seria vt vires animo imprimantur à Necessitate.

SED quid ego ista? verto proram, & remoueo me ab hac Charybdi, quæ multorum ingenia absorpsit. Ciceronis hîc naufragium video, qui Prouidentiam * maluit tollere, * In libris De diuinat. quàm delibare aliquid de humanâ libertate. Ita dum homines liberos fecit, (ait eleganter antistes Hipponensis) fecit sacrilegos. Quàm multi etiam hodie natant in hoc freto, & disputationum hic fluctibus abripiuntur? Quorum periculis moniti, terram malimus legere, Lipsi, nec altè penetremus nos in hoc mare. Euclides olim interroganti multa de dijs, percommodè respondit: *Cetera quidem nescio, illud scio, quòd odere curiosos.* Idem de Fato cense: quod aspici vult, non inspicere: credi, non cognosci. Biantis opinor illud est, * *ὅτι θεῶν λέγε ως εἰσὶ.* melius ad Fatum * De dijs hoc dic, esse. transferam: de quo hoc satis esse moneo, vt esse scias. cetera, nihil peccas, si ignoras. Illud propriè ad nostram Spartam (iam enim ab implicito hoc flexu redeo in veterem & apertam viam) Ad utilitatē saltē nostram applicanda. vt Necessitatem agnatam malis Publicis credas, & in illâ solatium

Violenta enim hæc arma contra dolorem.

tium aliquod quæras tui luctus. Quid ad te curiosè de libertate arbitrij quærere, aut seruitute? de coactâ voluntate, aut ductâ? Miser! Syracusæ tuæ capiuntur, & in puluere pingis. Bellum tibi supra caput, Tyrannis, cædes, mors: quæ supernè certè immissa, nec quidquam ad tuum arbitratum. Timere ea potes, non cauere: fugere, & non vitare. Arma aduersum hæc indue, & arripe hoc Fatale telum. quod dolores istos omnes non pungit, sed iugulat; non minuit, sed tollit. Vt vrticam si contanter attingas, adurit; si fortiter, hebescit: sic luctus ista asperitas increfcit, si lenioribus remedijs attrahes; si duris & fortibus, cedit. Necessitate autem nihil fortius est, quæ solo impetu mollia hæc agmina obruit & auertit. Quid enim tibi vis dolor? non inuenis locum in eo, quod fieri non solùm potest, sed debet. Quid tu querela? quaterere hoc cæleste iugum potes, non potes excutere.

Desine fata deum flecti sperare querendo.

* Epictetus in Enchirid.

Necessitatis non aliud effugium est, quàm velle quod ipsa cogat. Eximiè* eximius ille Sapientum: *Ανίκητος ἐστὶ δυνάσται, εἰὰν μὴ δένα ἀγῶνα καταβάλῃ, οὐδ' ἔστιν ἔτι σοι νικῆσαι.* Inuictus esse poteris, si in nullum certamen te dimittes, quod in te non est vincere. At talis agoni iste cum Necessitate est: quem quisquis suscipit, succumbit: & quod magis mirere, succubuit, priusquam suscepit.

CAPVT XXII.

Ignauie latibulum aliquod quæri solere in Fato. sed id detectum. Fatum agere per causas medias, eoque illas adhibendas. Quatenus auxiliari patriæ, quatenus non oporteat. Finis impositus primo libro & sermoni.

* Potius sacra illi fecerim, quàm percussus Irâ, ferire calcibus stimulos velim, Mortalis ipse calico pugnâs deo.

ET sermonis pausam hîc aliquam faciente Langio, alacriùs erupi & interrupi ego: Si ventus hic diutiùs spirat à puppi, non procul mihi videar à portu. Audeo enim iam deum sequi, audeo necessitati obsequi: & videor cum Euripide posse dicere,

* *Θύοιμ' ἀν' αὐτῷ μᾶλλον, ἢ θυμῷ μου.*

Πρὸς κέντρα λακτίζοιμι, θνητὸς ὢν θεῶν.

Æstus tamen vnus est turbidæ cogitationis, qui me iactat: quem Langi siste. Si enim Mala publica à Fato: nec vinci id potest

potest aut vitari: quid vltra de patriâ aut pro eâ laboramus? cur non omnia rectori illi magno & indomito permittimus, & sedemus ipsi, quod dicitur, manibus cōpressis? nam tuo quoque concessu, vanum auxiliū omne & consiliū, aduersantibus fati. Langius renidēs, Per contumaciam aut proteruiam adolescens, inquit, à recto abis & à vero. Fatis hoc est obsequi, an oppedere & illudere? Sedebo, inquis, manibus compressis. Benè habet. vellem nunc labijs. Quis enim vinq̃a tibi dixit, Fatū merum solumq̃; agere, sine mediâ & auxiliante causâ? Liberos tibi tollere fatum est: sed ita vt in vxoris tuæ horto prius feras. A morbo sanescere: sed hætenus, vt medicum adhibeas & fomenta. Simile hîc. & seruari hanc fluctuantem & mergentem patriæ tuæ nauem si Fatum est; hoc quoque Fatum, propugnari eam & defendi. Si ad portum peruehi vis, manū remis admoueas oportet, & vela expandas: non vt otiosus captes & expectes ab alto ventum. At contrâ, si Fatum illam ipsam patriam tuam perire: fient Fato videlicet ista quoque, quæ ad exitium humanâ viâ ducant. Plebs cum proceribus, & inter se, erit discors. nemo parere gnarus, nemo imperare. strenui linguâ multi, ignaui omnes operâ. denique in ducibus ipsis non consilium, non fides. Verè Velleius: *inuelutabilis fatorum vis, cuius fortunam mutare constituit, consilia corrumpit.* Item quæ: *Quippe ita res habet, vt plerumque qui fortunam mutaturus est deus, consilia corrumpat: efficiat quæ, quod est miserrimum, vt quod accidit etiam meritò accidisse videatur.* Nec tamen illuc statim delabete, vt extrema fata vrgerè patriâ tuam censeas. Quî enim nosti? & quî scis an concussio & cōmotiuncula hæc tantum sit, an ad interitum morbus? Fer opein igitur. & quamdiu, iuxta vetus verbum, anima huic ægro est, spera. Quod si iam certis clariſque indicijs fatalis mutatio apparebit: me quidē iudice valebit illud, * *μη θεομαχεν*. Et Solonis exēplum tutò hîc ingeram: qui cū Athenas Pisistratus occupasset, videretq̃. conatum omnem frustrâ esse pro libertate; arma & scutum ante fores Curiaë ponens, *O patria, inquit, tibi et dictis et factis opitulatus sum*: atq; ita domū abiit, in posterū quieturus. Hoc facias. cede deo, cede tēpori: & si bonus ciuis es, te ipsum mollioribus & melioribus fati reserua. Quæ nunc periit libertas, reuiuiscere potest: & patria quæ corruit, resurgere labenti tuo.

Obiectio contra Fatum, pro ignaui.

Remota & ostensum, causas medias Fata præcedere.

Fata bona aut mala, sine miraculo: & per suos modos.

Belgicam hanc vide.

* Velleius Paterculus hæc lib. 11. De Casare, & Varo.

Nō desperandum statim, velut si infectum Fatum.

Tentanda prius omnia.

* Cum Deo non pugnare.

Sed cū modo, quem sola Prudentia definit.

Conclusio, &
generalis ad-
monitio pro
Constantiâ.

*Thebas.

*Dolores au-
tem In animo
residere sin-
amus, licet tri-
stes. Non e-
nim utilitas
aliqua frigi-
di luctus.

Abrupti &
dilatati sermo-
nis causa.

*Deorum ci-
vium.

æuo. Cur temerè abijcis animum, aut despondes? Ex illo pari Consulum apud Cannas, fortiozem ciuem Varronem habeo qui fugit, quàm Paullum qui occubuit. Nec aliter Senatus populusque Romanus iudicauit: qui publicè gratias ei egerunt, quòd de rep. non desperasset. Ceterum siue titubat illa tantum, siue cadit: siue perit, siue prorsus interit: ne nimis adfligere, sed Crateris excelsum illum animum indue, qui quærenti Alexandro, *An patriam suam vellet restitui? Quid opus?* respondit. *alius Alexander iterum eam fortasse diruet.* Hæc sapientum, hæc vi-
rorum.

* ἄλγεα δ' ἔμπης

Εἴν θυμὸς κατακείσθαι ἐάσομεν, ἀχνύμενοί περ.

Οὐ γὰρ τις ὀρθῆξίς πέλεται κρυερόιο γόοιο.

vt rectè monitum Achilli apud Homerum. Nam aliàs, vt Creon ille in fabulis ardentem filiam amplexus, nihil eam iu-
uit, sed ipse vnà perijt: sic te citiùs, Lipsi, exstinxeris, quàm lacri-
mis tuis hunc publicum Belgicæ ignem. Dum dicit etiam
Langius, validiore sonitu strepuère fores. & puer ecce rectà ad
nos introijt, qui à Læuino Torrentio missus, vt admoneret de
horâ cænæ. Langius velut experrectus, Hem! inquit, ita impo-
suit mihi hæc fabulatio? & dies clàm elapsus? Simulque sur-
gens & manum mihi iniiciens, Eamus Lipsi, inquit, ad opta-
tam mihi cænam. Imò sedeamus, inquam ego renitens. Ante
omnes cænas hæc mihi est: quam verè cum Græcis dixerim
* Θεῶν ἑσπίν. In his epulis Esurio semper ego, numquam Saturio.
At Langius nihilominus me traxit, & Fidem, inquit, nunc ser-
uemus: cras si voles, Constantiæ perlitabimus.

IUSTI LIPSI

DE CONSTANTIA

LIBER SECVNDVS.

CAPVT I.

*Occasio repetiti sermonis . itio ad Langij amœnum hortum, eius-
que laudatio.*

EQVENTI die, visum Langio abducere me
ad suos hortos . Quos impenso sanè studio
duplices colebat . alteros in colle, è regione
ædium : alteros paullo longius sitos, in de-
pressiore loco, ad ipsum Mosam,

*Langij hor-
tense studiũ.*

Quod per amœnam urbẽ leni fluit agmine flumen.

Ennij versus.

Itaque cum occupasset me satis manè in cubiculo, Ambula-
músne Lipsi? inquit. an quies tibi magis cordi & sessio? Imò
ambulatio Langi, inquam, si tecum . sed quò imus? Si placet,
ad hortos meos, inquit Langius, qui ad flumen. Non longa ea
via est . corpus obiter exercueris : urbem videris: denique gra-
ta ibi in hoc æstu & frigerans aura. Placet, inquam ego . nec te
duce via mihi vlla molesta, non ad extremos Indos . Et cum
dicto pallia poposcimus, sumpsimus; iuimus, iniuimus. Cum-
que in ipso aditu, oculos circumtulissem vago quodam & cu-
rioso adspectu : miratus ex animo elegantiam & cultum loci,
Mi senex, quæ hæc amœnitas est? inquam . quis splendor?
Cælum hîc habes Langi, non hortum . nec astrorum illi ignes
profectò magis nitent in serenâ nocte, quàm hi tui scintillan-
tes micantesque variè flores . Adonidis aut Alcinoi hortos lo-
quuntur? nugæ, ad istos comparati, & imagines muscarum.
Et simul propius accedens, & flores quosdam naribus oculif-
que admouens, Quid primum voueam? inquam. oculus cum
Argo fieri, an nasus cum Catullo? Ita vtrumque sensum pari-
ter permulcet mihi & titillat hæc voluptas . Ite ite omnes Ara-
bum odores, qui nautea mihi præ halitu hoc ingenuo & verè

*Itio nostra
ad hortum.*

*Eius pulchri-
tudo & nitor.*

cælesti. Langius manum mihi blandè preimens, nec sine rîsu, Præfiscinè Lipsi, inquit. non ego, non hæc rustica mea Flora agnoscimus tam scitam, tam vrbanam laudem. Ego iterum, Tamen Langi veram. Blandiri me putas? seriò hoc dico & ex intimo meo sensu, Campi Elysi, Elysi non sunt, præ hoc tuo rure. Ecce enim, quæ hîc vbique nitela est? quis ordo? quàm aptè omnia in areolas suas puluillosque disposita? vt non elegant iù tessellæ aliquæ in pauimento. Iam quæ florum herbarumque copia? quæ raritas & nouitas? vt videatur in exiguum hunc locum Natura conclusisse, quidquid eximium habet noster aut alter orbis.

CAPVT II.

Hortorum in genere Laudatio. Cultum eum antiquum esse, & à naturâ. Reges & viros magnos vsurpasse. Denique delectatio eorum ob oculos posita, & non improbum meum votum.

Hortorum
studium vi-
deri ingeni-
um.

Optimos e-
nim ad se tra-
xit, & trahit.

Antiquitas
horti culturæ.

Insignes in
eâ viri dediti.

ET profectò egregium & laudabile hoc tuum studium, Langi, in re hortorum. studium ad quod, nisi fallor, optimus & modestissimus quisque trahitur à naturâ ipsâ. Cui argumentum, quòd non facilè voluptatem aliam dixeris, in quam ab omni æuo tam cupidè confenserint selecti inter gentes. Sacras litteras lustras? videbis vnà cum orbe nato natos hortos: quos Deus ipse primo homini domiciliū attribuit, & velut sedem beatæ vitæ. Profanas? ecce Adonidis, & Alcinoi, & Tantalii, & Hesperidum hortos prouerbis & fabulæ loquuntur: & in veris certisq; historijs, reperies Cyri regis manu plantaria instituta, & Semiramidis aërios penfilesque flores, & Masanissæ nouum & celebrè cultum, Africâ mirante. Iam, inter priscos Græcos Romanosque, quot illustria capita tibi proferam, qui possitis alijs curis, soli in hac curâ? in illis quidem: vno verbo, plerosque philosophos & sapientes. qui remoti ab infano foro & vrbe, hortorum se spatijs sepibusque clauferunt. At in istis; Tarquinium regem video iam tum priscâ illâ Româ, in hortis molliter ambulanti, & papauerum capita ressecanti: Catonem Censorium agnoso, in re hortensi deditum, & de eâ seriò scribentē: Lucullum, post Asiaticas victorias, in iisdem otian-tem:

tem : Sullam, abiectâ Dictaturâ, suauiter hîc senescentem : & Diocletianum Principem, olera sua & lactucas ad Salonam, purpuræ & omnibus sceptris præferentem . Nec abiuit ab hoc meliorum iudicio vulgus . in quo ipso, simplices omnes & sine malâ ambitione animas, scio fuisse in hoc cultu . Est enim profectò arcana quædam & congenita nobis vis, cuius intimas causas non facilè reddo, quæ ad hanc innoxiam & ingenuam delectationem trahit non nos tantum, qui propendimus; sed illos ipsos serios & seueros, qui renituntur & irrident. Atque vt cælum & æternos illos ignes nemini adspicere fas, sine occulto horrore quodam & religione : non item Terræ sacras opes, & hunc inferioris Mundi mundum, sine tacitâ quadam gaudij titillatione & sensu . Animum tuum mentemque percontare : capi se hoc adspectu dicet, imò pasci . Oculos sensumque : fatebuntur non alibi libentiùs se acquiescere, quàm in his hortorum areis & puluillis . Circumsiste, quæso te, paululum hæc agmina florum & augmenta . vide mihi illum è calyce, hunc è vaginâ, alium è gemmâ protuberantem; vide hunc morientem subitò, alium subnascentem; denique inspicere in vno aliquo genere cultum, formam, faciem, mille modis paria & diuersa . Quæ illa tam rigida mens, quæ inter hæc non flectat se molli aliquâ cogitatione, & lique scat ? Iam ades curiose tu ocule : defigere paullum in nitores istos & pigmenta . inspice hanc natiuam purpuram, hunc sanguinem, hoc ebur, hanc niuem, hanc flammam, hoc aurum : & tot colores, quos artificii cuique penicillo æmulari fas . æmulari, sed non imitari . Denique quis exhalans ille odor ? quis penetrans spiritus ? & nescio quæ pars æthereæ auræ infusa ob alto ? Vt non vanè poetarum nostra gens, flores plerosque natos finxerit, è succo aut sanguine immortalium deorum . O gaudij & liquidæ voluptatis vere fons ! ô Venerum & Gratiarum sedes ! mihi in vestris umbraculis quies & vita sit : mihi fas remoto extra ciuicos tumultus, inter has herbas, inter hos noti ignotique orbis flores, hilari & hiantè oculo oberrare : & modò ad hunc occidentem, modò ad illum exorientem manum vultumque circumferre : & cum vagâ quadam allucinatione, curarum hîc omnium falli & laborum .

Voluptas interna & mystica in hoc studio.

Quæ animi & sensus fascinat.

Ea in vario augmento aut facie florum.

Item in tot colorum lasciuia : &

In odoris fragrantia.

Votum meum.

Contra curiosos quosdam dissertum, qui hortis ad vanitatem & ignauiam abutuntur. Quis verus eorum vsus. Sapientibus & doctis idoneos esse: & Sapientiam ipsam altam in ijs & educatam.

Hortensiorū
secta: & ea
irrisa.

* Hortensii.
qui lugubria
sumpsisse di-
citur ab his-
torum.

Deflexum ad
verum hor-
torum vsus.

Cum dixissem hæc acrius, & voce vultuque accenso: remisso ore ad me Langius, Ainas certè Lipsi, inquit, amas floridam hanc purpureamque Nympham: sed vereor, ut aines immodestè. Hortos enim laudas. sed ita, ut vana pleraque in ijs mirere, aut externa: vera & legitima eorum gaudia omittas. Colores enim dumtaxat auide inspicis, & in puluillis quiescis, & flores petis ab noto ignotoque orbe. Obsecro ut quid? ut ne te quoque esse sciam in hac sectâ, quæ exorta hodie, malè curiosorum hominum, malè feriatorum? qui rem optimam simplicissimamque, instrumentum duorum vitiorum fecerunt, Vanitatis & Torporis. Hac enim fini habent hortos. Herbulas aliquot & flores exoticos ambitiosè conquirunt: & quæsitos ita anxie fouent & tuentur, ut nulla mater suum gnatum. Hi sunt, quorum litteræ in Thraciam, Græciam, Indiam discurrunt: idque seminis exigui aut bulbuli causâ. Hi, quibus ægrius sit florem aliquem nouum mori, quàm veterem amicum. * Romanum illum riserit aliquis, qui piscem suum atratus luxit? isti plantam. Iam si quis ex his Floræ candidatis nouius aliquid aut rarius nactus est, ut ostentat! ut alij competitores æmulantur, inuident! è quibus non nemo tristior domum discedit, quàm olim in Præturæ petitione victus Sulla aut Marcellus. Quid dicam? nisi hilaram hanc quamdam insaniam esse: nec absimilem illi puerorum, pallentium & rixantium circa pupas suas & sigilla? At eorundem industriam in hortis etiam cognosce. Sedent, circumambulant, oscitant, dormiunt. nec aliud. prorsus ut non otij sui secessum hunc habeant, sed desidiæ sepulcrum. Profanum genus! & quos iure arceam ab orgijs veri arcanique horti. quem modestæ voluptati natum scio, non vanitati: quieti, non torpori. An ego tam leuis, quem efferat aut deprimat herbula aliqua rarior, siue adepta siue amissa? Imò æstimo res suis pretijs: & seposito lenocinio illo nouitatis, scio herbas esse, scio flores:

flores: id est breuia quædam & fugacia, de quibus aptissimè
poëta princeps

* Ζεφυρίν πνεύσασα τὰ μὲν φύει, ἀλλὰ δὲ πείσσει.

Qui non in
æstimatione
florum.

* Zephyri
spirans aura
alia quidem
gignit, alia
concoquit.

Itaque non sperno eas siue delicias siue elegantias (& exem-
plum vides:) sed hoc à mollibus Hortensijs istis muto, quòd
sine curâ hæc talia conquiram: sine curâ habeam: sine curâ
amittam. Nec idem ille ego tam marcidus, imò tam mortuus,
vt recondam & velut sepeliam me in his hortorum vmbriis.

Negotium etiam in illo otio reperio, & inuenit ibi animus,
quod sine actione vllâ agat, sine labore vllò elaboret. Num-

Sed in quiete
& laxatione
honestâ ani-
mi.

quam minùs solus sum, aiebat ille, quàm cùm solus: numquam mi-

nùs otiosus, quàm cùm otiosus. Vox egregia, & quam ausim dice-

Aptissimi
enim illi ad
secessum.

re natam in his ipsis hortis. Scilicet menti parati illi, non cor-

pori: ad eam recreandam, non ad hoc laxandum: & ad salu-

brem quemdam secessum à curis aque turbis. Homines tibi

molesti? hîc apud te eris. Occupatio exhaust? hîc replebere.

Ad captan-
dam auram.

vbi animo quietis illud pabulum, & ab aurâ puriore velut in-

spiratio nouæ vitæ. Itaque vides veteres illos Sapientes? in hor-

tis habitarunt. Eruditas hodie doctasque animas? hortis de-

Domus idè
olim Sapieu-
tum.

lectantur. & in ijs diuina illa pleraque scripta procusa, quæ

miramur, & quæ nulla temporum series aut senectus abole-

bit. Viridi illi Lycæo tot dissertationes de naturâ debemus: vm-

briferæ Academiæ, de moribus: & ex hortorum spatijs diffusi

vberes illi Sapientiæ riui quos bibimus, & qui sæcundâ diluue

orbem terræ inundarunt. Scilicet attollit se magis erigitque ad

Scriptioni &
meditationi
litteratæ apti.

alta ille animus, cùm liber & solutus videt suum cælum.

quàm cùm ædium aut vrbiūm carceribus tenetur inclusus.

Hîc mihi vos poëtæ duraturum aliquod carmen pangite. hîc

vos litterati meditamini & scribite. hîc vos Philosophi de

tranquillitate, de constantia, de vitâ & morte disputate. En Li-

psi, quæ vera hortorum vsio & finis. otium inquam, secessio,

meditatio, lectio, scriptio: & ea tamen omnia velut per remis-

sionem & per lulum. Vt pictores, longâ intentione hebetatos

oculos, ad specula quædam & virores colligunt: sic nos hîc

animum defessum, aut aberrantem. Et cur celestem te meum in-

stitutum? Pergulam illam topiario opere vides? Hæc Musa-

Sed in pri-
mis exercitio
Sapientiæ.

rum mihi domus est, hæc Sapientiæ meæ gymnasium & pa-

læstra. Illîc aut seriâ arcanaque lectione pectus impleo: aut ser-
mente quâdam obfero bonarum cogitationum. Et vt tela quæ-
dam in armamentarium, sic ex ijs præcepta in animum recon-
do: quæ prompta mihi mox contra vim varietatemque Fortu-
næ. Intra eam quoties pedem penetraui, emanere viles omnes
seruilesque curas iubeo: & erecto quantum licet capite, studia
profanæ plebis despiciò, & magnum hoc in rebus hominum
inane. Hominem imò ipsum exuere mihi videor, & in altum
rapi igneis Sapientiæ quadrigis. An illîc angî me censes, quid
Celtæ, quid Celtiberi moliantur? quis sceptrum Belgicæ te-
neat, aut amittat? Asiæ tyrannus classè nobis an terrâ minetur?
aut denique

— quid sub Arcto

Rex gelidæ meditetur oræ?

Nihil horum. munitus & clausus contra externa, intra me ma-
neo: à curis omnibus securus præter vnâ, vt fractû subactum-
que hunc animum rectæ Rationi ac Deo subijciam, & animo
ceteras res humanas. Vt quâdocumque fatalis ille & meus dies
venerit, fronte compositâ nec mæstus eum excipiam: abeam-
que ex hac vitâ non vt eiectus, sed vt emissus. Hæc muginatio
mea in hortis Lipsi, hi fructus, quos non permutem (quamdiu
sana mihi mens) cum omni gazâ Persarum aut Indorum.

CAPVT IIII.

*Ad Sapientiam igitur adhortatio. per eam ad Constantiam veniri. &
seriò monita iuuentus, vt serias Philosophiæ litteras cum amœnio-
ribus illis & liberalibus coniungat.*

DIXERAT Langius, & postremo illo tam alto & con-
stanti sermone, verè fateor, dederat me in stuporem.
quem tamen abrui, O te felicem, inquires, otij pariter & cu-
rarum! & ô vix humanam in homine vitam! quam vtinam
parte aliquâ imitari mihi fas: & per vestigia ista serpere, etsi
longo interuallo. Langius velut castigans, Imitari? inquit, imò
superare. nec sequi tibi solùm hîc ius, sed præire. Parùm enim,
Lipsi, parùm in hac Constantiæ & Virtutis viâ ipsi nos promo-
uimus; nec fortibus bonisque pares adhuc sumus, sed proiectè
molli-

Omnibus ad
Constantiam
via patet.

mollibus aut malis paullo fortasse firmitiores. At tu cuius vegeta
& alta indoles, accingere. & me duce, viam hanc ini, quæ recta
ad firmitudinem & Constantiam ducit. Via quam dico, Sa- Quæ est, Sa-
pientia est, cuius æquabilem & tranquillam orbitam, quæso pientia.
moneoque, ne vltra fugias calcare. Litteræ tibi hætenus cordi, Damnata
& nouem istæ deæ? placet. scio enim amœniore hac & exter- igitur Philo-
nâ doctrinâ excoli & præparari prius animum debere, * *non an-* Augustini
tè idoneum cui diuina semina committantur. sed illud non placet, si verba & sen-
in his adhærescis, eaque vna tibi studiorum, quod dicitur, pro- tentia, lib. 1.
ra & puppis. Rudimenta enim hæc nostra esse debent, non ope- De Ordine,
ra: via, non meta. In conuiuio aliquo si assedisses, non bellaria
solum & placentas gustares, credo: sed stomacho fulcimentum
aliquod dares cibi firmioris: in hoc publico doctrinarum epu-
lo, cur non idem fit? cur inquam ad illa oratorum & poetarum
mella, non adiungis hanc firmiorem Philosophiæ dapem? Non
enim deferi illas volo (ne tacitus me calumniare) sed hanc ad- Nisi Philo-
feri: & solutas per se fluentesque Nymphas temperari hoc se- sophia ad-
uere, vt ita loquar, Baccho. Proci illi apud Homerum non iungatur.
iniuriâ ridentur, qui relictâ Penelope conuertere se ad ancillas:
caue idem tibi fit, neu spretâ illâ rerum dominâ, ardeas tantum
in eius ministris. Pulchra hæc laudatio, O virum doctum!
sed illa melior, O virum sapientem! & ista optima, O virum
bonum! Has sectemur: & per tot labores non Scire tantum ve-
limus, sed Sapere & Facere.

* Ως ἐστὶν ἡ μάθησις, αὐτὴ μὴ ὥς παρῆν!

ait vetus & verus versus. Quam multi hodie in hoc nostro
Musico cœtu, qui & se dedecorant, & omne nomen litterarum,
quidam, quia flagitijs & sceleribus cooperti: plerique, quia va-
ni, leues, *μετέωροι*, & nullius serie curæ. Linguas discunt? sed lin-
guas tantum. Græcos Latinosque scriptores intellegunt? sed
intellegunt tantum. & quod Anacharsis scitè olim de Athe-
nensibus dixit, *Nummis eos vti dumtaxat ad numerandum*: sic
isti scientiâ, ad sciendum. Vitæ factorumque adeò nulla cu-
ra est: vt, me quoque iudice, non frustra litteræ in vulgus ma-
lè audiant, tamquam ad nequitiam magistræ. Atqui ad vir-
tutem eæ sunt, si legitimè vtâre. Sapientiam modò adiun- Quâ verâ fi-
ge. cui præparare ingenia nostra litteræ debent, non detinere ni sint litte-
ræ?

ea,

Ad eam ad-
hortatio.

ea, aut sibi vindicare. Vt enim arbores quædam fructum non ferunt, nisi alijs velut maribus adsitæ: non item tuæ istæ virgines, nisi cum virili Sapientiæ robore coniunctæ. Quid Tacitum mihi corrigis: si vita tua inemendata est? Quid Tranquillum illustras: cum tu in errorum tenebris? Plauto notas aut maculas studiosè eluis: cum animum fordescere pateris & squalere? Transi aliquando ad meliores curas: & doctrinam para, quæ non in pompam tibi speciemque sit, sed in usum. Ad Sapientiam conuertere. quæ mores tibi corrigat, quæ animum turbidum sordidumque tranquillet & illustret. Illa est quæ virtutem imprimere, quæ Constantiam suggerere potest: illa sola, quæ templum tibi aperire Bonæ mentis.

CAPUT V.

Sapientiam non vouendo, sed conando acquiri. Reditum in sermonem de Constantiâ. Cupidinem discendi, bonum esse in adolescentiâ signum.

Non votis ad
Sapientiâ iri.

* οὐδ' Ἀθηνᾶς
ἐν Χείρῃ xlvj.

Reditio ad
sermonem
abruptum.

ARDOREM mihi iniecit ea admonitio: quem non celauit. & Animo sequor te mi senex, inquam: quando factis? quis erit ille dies, qui me solutum his curis in Sapientiæ veræ orbitâ sistat? qui per eam ad Constantiam ducat? Langius velut increpans, Itane voues potius, quàm facis? inquit. vanè prorsus & ex more vulgi. Non enim vt Cæneus ille in fabulis, è fæminâ in virum transijt, optando: sic tu votis, è fatuo in sapientem, è leui in constantem. Addas istuc operam oportet, & manum moueas, quod aiunt, vnâ cum Mineruâ. Quære, lege, disce. Ego excipiens, Scio Langi, inquam: sed tu quoque, sodes, adde operam, & filum illud hesterni sermonis pertexe, quod inuitatio malè abruptit. Ad Constantiam inquam redi; cuius intermissum sacrum sine piaculo non differs. Langius capite leuiter abnuens, Vtne includar iterum in hunc ludum? inquit. non faciam Lipsi: non certè in hoc loco, quem otio meo scire debes, non negotio consecratum. Denique aliàs decurremus illum cursum. Inò nunc, inquam ego. & quis locus sapienti huic sermoni aptior, quàm illa Sapientiæ tuæ domus? Pergulam hanc dico. quæ mihi quidem velut templum est, & mensu-

mensula in eâ, tamquam ara: ad quam sedentes, ritè faciamus huic Diuę. Denique capto etiam ex eâ omen. Quódnam illud? ait Langius. Istud, inquam. Vt ij qui in tabernâ aromatum aut vnguentorum federunt, in vestibis ipsis referunt secum odorem loci: sic mihi spes, vt halitus aliquis Sapientiæ animo adhærescat, ab infesâ hac eius officinâ. Langius ridens, Vereor vt in tam leui omine pondus sit, inquit: tamen, Lipsi, eamus. Non enim dissimulo. me quoque excitat & calè iam facit tam ingenuus hic ardor. Atque vt aquileges, cùm manè halitum quemdam erumpentem è terrâ vident, indicium id habent latentium aquarum: sic mihi de fæcundâ scaturigine virtutum spes, vbi in adolescente præit & elucet cupiditas hæc discendi. Et cum ijs verbis duxit ad pergulam me, & induxit. Ille ad mensulam adsedit. ego prius ad pueros conuersus, Heus vos inquam, state, obseruate: ostium illud in primis obserate. Atque auditis? Vita à vobis exit, si viuus quisquam huc init. Non virum, non canem, non fæminam admitti volo: non, si venerit, Bonam Fortunam ipsam. Et cum dicto adsedi. Sed Langius largiore risu, Sceptrumne tu vsquam gessisti? inquit. ita basilicæ prorsus & seueræ tuæ edictiones. Nimirum, inquam ego, ab hesterno infortunio iure mihi caui. Tu perge, cum deo.

Amor & ardor discendi, nota bonæ indolis.

CAPVT VI.

Pro Constantiâ tertium argumentum ab Vtili. Clades bonas esse, Originem intueare siue Finem. Originem enim à deo sumere, qui æternum & immutabiliter bonus: ideoque causa nullius mali.

LANGIVS non diu meditatus, sic inquit. In sermone quem de Constantiâ herè cœpi, Lipsi, à constantiâ non abibo: ordinem eundem exsequar, & limites tenebo quos semel finiui. Quattuor, vt scis, velut agmina mihi facta, quæ pro eâ in Dolorem Abiectionemque pugnarent: è quibus priora duo, quæ de Prouidentiâ & Necessitate, iam produxi: docuique satis, supernè & à deo mala Publica immitti: itemque necessaria ea esse, nec vitari vllâ fugâ. Instruam nunc igitur agmen tertium, quod Vtilitas ducit: & in quo legio, quam rectè dixerim Adiutricem. Agmen, si inspicis, validum & callidum: quod

Breuis redutio priorū.

Ratio tertia ab vtili: Eiusque communiter vires.

G

nescio

Mala Publica,
Bona esse.

Quia à deo.

* *Restringe
tamen & il-
lustra ex
Cap. VIII.
sequenti.*

Nec immitti
ut pœnas.

Sed ut medi-
cinas.

* *Plato.*

* *Seneca in
Epistolis.*

nescio quo modo illabitur & insinuat se in animos, & blandâ quadam vi vincit non inuitos. Irrepat enim potius, quàm irumpit: suadet, non cogit: & tam facilè duci nos ab Utilitate patimur, quàm à Necessitate trahi. Hanc tibi, Lipsi, & molli- bus tuis copijs nunc oppono. Utilia enim sunt, hæc quæ pati- mur Publica mala. & cum interno nostro fructu commodisq; coniuncta. Mala autem? imò Bona veriùs, si remoto hoc Opi- nionum velo, oculos ad Ortum eorum referes & ad Finem. Quorum ille, à bono: hic, in bonum. Origo enim certè harum cladum (herè satis mihi dictum & doctum) à deo: id est, non ab ipso Summo bono solùm, sed bonorum omnium auctore, capite, fonte. A quo non magis est, ut malum aliquod emânet, quàm ut malus sit ipse. * Benefica tantùm & salutaris illa vis: quæ lædere æquè spernit, ac lædi: & cui vna summaque poten- tia est, prodesse. Itaque etiam prisci illi tenebriones, cum supe- rum illud numen mente conciperent, rectè à iuvando dixere Iovem. An tu exasperari eum censes & irasci, & hæc velut noxia quædam tela spargere in humanum genus? Erras. Ira, vindicta, ultio humani adfectus nomina sunt: & nata ex imbecillitate, cadunt tantùm in imbecillos. Perseuerat autem æternùm in be- nignitate suâ illa mens: & ista ipsa aspera quæ suggerit aut in- gerit, velut medicamenta sunt: sensu tristia, re salubria & euen- tu. * *Homerus ille Philosophorum rectè: Οὐ δὲ θεὸς μὴδ' ἐν ἡγεμόνι ποιεῖ, οὐδ' αὖτις οὐδ' εἰς ἡγεμόνα αἴνον: Deus nihil malum facit, adeò non ipse malum alicuius caussa. Et melius impressiusque noster * Sapiens: Quæ caussa est dñs benefaciendi? natura. Errat, si quis putat illos nocere vel- le, vel posse. nec accipere iniuriam queunt, nec facere. Primus est, deorum cultus, deos credere: deinde, reddere illis maiestatem suam, reddere bo- nitatem, sine quâ nulla maiestas est. Scire illos esse qui præsident mun- do, qui vniuersa ut sua temperant, qui humani generis tutelam gerunt, curiosi etiam singulorum. Hi nec dant malum, nec habent.*

CAPVT VII.

Finem item cladium semper dirigi in bonum. et si sæpè eæ per noxios homines, et noxæ causâ administratæ. Sed frangi et temperari eorum vim à deo. flecti omnia in nostrum vsum. obiterque dictum, cur Malorum operâ in ijs deus vtatur.

ORIGINE igitur Clades bonæ: aio etiam Fine, quia ad bonum directæ semper & salutem. Occurris mihi tacitus, scio: Et quomodo? inquires. nōne bella hæc & cædes, clarè scopum nocendi habent, lædendique? Habent, fa-teor, si homines spectas: non habent, si deum. Quod vt planè & plenè capias, opus mihi illato quodam lumine distinctionum. Duplices diuinæ Clades: aliæ Meræ, aliæ Mixtæ. Meras appello, *QVÆ PVRE A DEO SVNT, SINE INTERVENTV VLLO HVMANAE MENTIS AVT MANVS.* Mixtas, *QVÆ A DEO QVIDEM SED PER HOMINES ADMINISTROS.* Illius generis sunt, Fames, Sterilitas, Terræmotus, Terrælabes, Inundatio, Morbi, Mortes. Istius, Tyrannides, Bella, Oppressiones, Cædes. In illis pura omnia & liquida, quia haustæ è purissimo fonte. in istis, sordium admixtum aliquid non negauerim, quia lapsæ & deriuatæ per impurum hunc Adfectuum canalem. Homo ijs interuēnit: quid miraris, si noxa & peccatum? Illud mirare potiùs, quòd tam prouida dei benignitas est, vt illam ipsam noxam in salutem nostram vertat, & peccatum in bonum. Vides tyrannum illum, qui minas spirat & cædem? cui voluptas, nocere est? qui perire ipse optet, dum perdat? Sine. aberrabit à suâ mente: & deus occulto quodam fune inscium inuitumque trahet ad suum finem. Vt sagitta ad emittentis scopum peruenit, sine vlllo suo sensu: sic impij isti. Frænat videlicet coërcetque humanam omnem vim suprema illa vis: & exerrantes eorum gressus dirigit ad salutarem hanc metam. Vt in exercitu varij adfectus militum sunt, & hunc præda incitat, hunc gloria, illum odium; omnes tamen pro victoriâ & Principe pugnant: sic omnes istæ voluntates bonæ malæque deo militant, & inter varios fines veniunt tamen ad hunc, vt sic dicam,

Mala publica item Bona esse.

* Certè in bonis.

Quia bonus semper eorum Finis.

Ea ramen duplicia.

Purè à deo quædam:

Quædam hominum operâ.

In his postremis noxæ aliquid:

Quam deus tamē absterget, quod ad nos quidem spectet.

Ducit quò vult homines.

Nec iniquū
esse, si per
alios casti-
get.

Non item,
quod cū pec-
cato alieno:
& causa ali-
qua eius rei.
* In Enchiri-
dio, cap. XI.

Mali, inscij
& inuiti deo
seruiunt.

* Senerini
Boëthi verba
sunt de Con-
solat.

dicam, finium finem. Sed cur, inquires, malorum operâ deus
vtitur? cur ipse clades eas bonas non immittit, aut saltem per
bonos ministros? Curiosè nimis, mi homo, quæris: nec scio
an arcana illa expediam. hoc scio, constare illi rationem sui fa-
cti, etiam cū de eâ nihil nobis constat. Et tamen quid hîc
miri, aut noui? Ecce Præses prouinciæ in noxium aliquem
cum lege agit: agi iubet per Brutianum, aut lictorem. Pater in
magnâ familiâ, interdum filium ipse castigat, est cū seruo id
munus mandat aut pædago. cur deo non idem ius sit? cur
non ipse, cū visum, suâ manu nos verberet; cū aliter vi-
sum, alienâ? Nihil enim hîc iniuriæ, aut noxæ. Seruus ille ira-
tus tibi est? animum adfert nocendi? Nihil refert. tu illo omis-
so ad animum respice iubentis. Pater enim certè exactor ad-
stat: nec plagulam vnâ tibi superaddi sinet, vltra præscri-
ptum. Sed cur tamen peccatum hîc admixtum, & adfixum
diuinis his sagittis Adfectuum venenum? Ad asperum & ar-
duum me collem vocas: in quem tamen enitar. Vt sapientiam
potentiamque suam deus ostenderet, *melius indicauit* (* Augu-
stini verba sunt) *de malis bona facere, quàm mala nulla permittere.*
Quid enim eo sapientius aut melius, qui è malo bonum po-
test elicere, & reperta ad perniciem vertere ad salutem? Medi-
cum quoque laudas, qui Theriacæ suæ viperam admiscet, sa-
luberrimo effectū: in deo cur improbes, si pharmaco huic cla-
dium humanas quasdam noxas intemperat, sine tuâ noxâ?
Decoquit enim certè & consumit adiunctum illud omne vi-
rus, arcano quodam Prouidentia suæ igne. Denique ad po-
tentiam eius hoc facit & gloriam, quò necessariò omnia ipse
refert. Quid enim magis vim eius exprimat, quàm quòd non
vincat solum oblucentes sibi hostes, sed ita vincat vt ad se
traducat, & sua castra? vt pro ipso militent? vt arma pro vi-
ctoriâ eius ferant? Quod euenit cottidie, cū in malis dei vo-
luntas sit, etsi non à malis: cū ea quæ contra voluntatem
eius improbi faciunt, ita flectit, vt non fiant tamen præter eius
voluntatem. Et quod potest insignius miraculum, ** quàm vt*
malos mali bonos faciant? Ecce, ades paullum tu C. Cæsar. abi,
& duo sancta nomina simul conculca, Patriam, Generumque.
Ambitio hæc tua, te ignaro, deo seruiet: imò patriæ seruiet,
contra

contra quam sumpta. Reparatio enim erit salusque Romani status. Tu Attila ab extremo orbe aduola, sitiens sanguinis & prædæ. rape, cæde, vre, vasta. Sæuitia hæc deo militabit: nec aliud quàm excitatio Christianorum erit, qui vitijs & delitijs immerfi nimis aut sepulti. Quid vos duo Vespasiani? Iudæam Iudæosque perditis: capite & excidite urbem sacram. quâ fini? vos quidem gloriæ & propagandi imperij: sed erratis. reuerà lictores & satellites vltionis diuinæ estis, in impiam gentem. Ite. & qui Romæ Christianos morte fortasse adficitis, Christi mortem in Iudæâ vindicate. Et exempla hæc ab omni æuo obuia, vbi deus per improbas aliorum cupidines, bonam suam voluntatem exercuit; per aliorum iniustitiam, exseruit iudicia sua iusta. Quare miremur, Lipsi, reconditam hanc Sapientiæ ^{Occulti sæpè cladium fines.} vim, non rimemur: & sciamus clades omnes exitu bonas esse, etiamsi cæca hæc mens non videat, aut tarda eò non pertingat. Latent enim nos sæpè veri earum fines: ad quos tamen ignaris nobis peruenient. non aliter quàm fluuij quidam, qui crepti oculis & sub terram reconditi, feruntur nihilominus ad suum mare.

CAPVT VIII.

Magis distinctè de finibus ipsis. eos triplices esse: & qui, quibus conueniant. Mox paullo fusiùs de Exercitio, quod Bonis non vno modo prodest, firmando, probando, praeuendo.

QUOD si fas mihi vela pandere, & nauim immittere altius in hoc rerum diuinarum fretum: possim de finibus ipsis promere fortassis aliquid magis disertè & exsertè. Homericum tamen illud iure præfatus,

* Εἰ δὴ δυνάμει τελέσαι γε, καὶ εἰ τετελεσµένον ἔσαι.

Sunt enim ex ijs, quos satis certò comprehendere & signare ^{possum, aut fieri res ipsa potissit.} posse videor: sunt, quos ambiguè & adspectu confuso. E cer-

tis, hi tres: Exercendi, Castigandi, Puniendi. Pleraque enim ^{Tres fines Cladium.} ista immissio cladium, si attendis, aut Bonos exercet; aut La-

pso castigat; aut Improbos punit. eaque omnia nostro bono.

Nam vt illustrem, & pedem paullisper in primo fine defi- ^{Exercendi causâ, primò.} gam: videmus cottidie optimos quosque, aut seorsim premi

Quod tripli-
citer nos iu-
uat.
Firmando:

Probando:

Præcundo.

cladibus, aut hisdem inuolui pariter cum malis. Videmus, & miramur. quia nec causam satis capimus, nec attendimus ad finem. Causa autem amor in nos dei, non odium: finis, non læsio nostra sed fructus. Iuuat enim Exercitium illud non vno modo: sed Firmat, Probat, Præit. Firmat, quia hoc velut gymnasium est, in quo deus suos ad robur instituit & virtutem. Athletas per multa aspera exerceri videmus, vt vincant: idem de nobis cense in hac cladium palæstrâ. Acer enim ille noster gymnastes & exercitor est: laboris patientiæque exactor, non ad sudorem tantum, sed ad cruorem. Molliter eum habere suos censes? delicijs fouere aut luxu? non facit. Matres sunt, quæ plerumque specie dulcium corrumpunt, & eneruant liberos: patres, qui tristium specie seruant. Pater autem ille nobis est: ideoque verè nos diligit & seuerè. Si nautam te esse velis; per tempestates doceare. si militem; per pericula. si verè virum; cur recusas afflictiones? non enim alia ad robur via. Vidēsne languida illa & vmbatica corpora, quæ rarus sol vidit, ventus non strinxit, aura tristior non libauit? tales mollium istorum & perpetim felicium animi sunt, quos deijciet & resoluat minima aduersantis Fortunæ aura. Firmant clades igitur, & vt arbores ventis agitatae, altius radices agunt: sic boni in virtute magis comprehendunt, impulsu aliquoties aduersitatum flabris. Sed Probant etiam. quia aliter, quomodo constare cuiquam potest de firmitudine suâ, aut progressu? Vela gubernatori ventus semper à puppi impleat: artem nusquam explicabit. felicia omnia homini & obsequentia: nusquam virtutem. Obrussa enim eius vnica & non fallax, afflictio est. Magnificè Demetrius: *Nihil mihi videtur infelicius eo, cui nihil euēnit aduersi.* & verè. Non enim parcit Imperator noster talibus, sed diffidit; nec indulget, sed abijcit & contemnit. expungit inquam eos è legionum suarum numeris, vt ignauos quosdam & imbelles. Postremò Præcunt. quia bonorum in cladibus robur & patientia, velut lumen quoddam est tenebroso huic mundo. Vocant exemplo suo ad eadem alios, & velut limitem signant per quem eant. Bias bona & patriam amisit: sed inclamat etiam hodie mortalibus, vt *Omnia sua secum portent.* Regulus inter tormenta fœdè perijt: sed viuit præclarum

clarum illud fidei exemplum. Papinianus à Tyranno cæditur: sed securis illa securitatem nobis imprimit pro iustitiâ moriendi. Denique tot selecti viri per vim & iniuriam pulsi aut interfecti: sed è riuis illis sanguinis Constantiam cottidie bibimus & virtutem. Quæ tamen omnia latèrent in tenebris, sine cladium istâ face. Vt enim aromata longè lateque odorem emittunt, si teras: sic virtutis fama diffunditur, si premas.

CAPVT IX.

De castigatione, qui secundus finis. eam quoque ostensum ex vsu nostro esse, dupliciter.

IAM Castigandi alter finis est. quo nego aliud initius aut melius repertum ad salutem. Lauatenim seruatque dupliciter: siue Flagelli loco, cum peccauimus; siue Fræni, ne peccemus. Flagelli quidem. quia paterna manus est, quæ lapsos crebrò verberat: carnificis, quæ tardè sed semel punit. Vt ignis aut aquæ lustratio quædam adhibetur ad sordes: sic ista cladium, ad peccata. Et flagellum, Lipsi, meritò nunc nobis. Lapsi enim pridem Belgæ sumus, & delicijs diuitijsque corrupti, præcipitem viam institimus vitiorum. Sed admonet ille deus, & reuocat clementer: plagas aliquot infligens, vt ijs admoniti ad nos redeamus, imò ad ipsum. Bona nobis eripit: quia ad luxum ijs vsi. Libertatem: quia ad licentiam eâ abusi. & miti hac calamitatum ferulâ crimina nostra velut expiat & depurgat. Verè miti. quantula enim ista satisfactio? Perfas aiunt, cum supplicium de illustri viro sumpturi sunt, vestem & tiaram ei detrahere, eaque suspensa verberare vt hominem ipsum: facit hoc noster ille pater, qui in omni castigatione non nos tangit, sed corpus, agros, opes, & omnia externa. At Frænum etiam castigatio est. quod opportunè iniicit, cum videt peccaturos. Vt medici sanguinem interdum prouidè demittunt, non quia æger sis, sed ne ægrescas: sic deus per has clades quædam nobis adimit, materiam aliàs & fomitem vitiorum. Nouit enim ille naturas omnium, qui condidit: nec ex venis aut colore de ægritudine iudicat, sed è pectore & è fibris. Videt Etrusca ingenia vegeta nimis & excitata? Principe coercet. Helue-

Clades, castigandi causâ.

Que castigatio, aut eluit peccata & deterit.

Aut deterret ab iisdem & arcet.

Sæpè enim in antecessum adhibetur.

Ab illo, qui internos omnes morbos, imò inclinationes nouit.

Ideo frustra
in medicinā
eius inquiri-
mus.

Aptat enim
eam pro va-
rietate inge-
niorum.

Nostra porro
iudicia, in
nostro mor-
bo, corrupta.

Heluetiorum sedata & mitia? libertatem indulget. Veneto-
rum media? medium dat regimen. eaque ipsa in tempore for-
tasse mutaturus est, cum ipsi se mutabunt. Tamen querimur.
& cur, inquiunt, nos diutius bello adfligimur, quam alij? aut
cur in acriori feruitute? Stulte & verè iam æger, tu prudentiā
ante deum es? Dic mihi, cur medicus aliquis huic plus absyn-
thij aut ellebori miscet, quam illi? nempe quia morbus eius
id postulat, aut natura? Idem in te cense. Videt hunc populum
fortasse ferociorem esse. ideoque flagris coercendum: illum al-
terum mitiorem, & in gyrum reduci posse solā virgæ umbrā.
At tibi ita non videtur. Valdè scilicet id refert! Ne parentes
quidem puero cultrum aut ferrum in manu relinquunt, etsi
valdè se adfligant. prævident enim læsionem. cur deos no-
bis ad perniciem indulgeat, qui verè pueri, nec salutaria gnari
sumus petere, nec abijcere nocitura? Tamen, si voles, & quan-
tum voles, plora. bibes nihilominus illud poculum mæro-
rum, quod non temerè tam plenum tibi cælestis ille medicus
propinat.

CAPVT X.

*Denique Punctionem ipsam bonam & salubrem esse: dei respectu,
hominum, & eius qui punitur.*

Clades, pu-
niendi causā.

Que punitio
amara, sed
bona: dei, ho-
minumque
respectu.

* Iustitia lu-
men esse,
cuncta quod
videt.

Imò etiam,
respectu pu-
nitorum.

AT Punctio ad malos spectat, fateor: non tamen mala.
Bona enim primò, si deum respicis: cuius iustitiæ æter-
na & immota lex postulat, peccata hominum aut emendari,
aut tolli. Castigatio autem, quæ abluui possunt, emendat: quæ
nequeunt, Punctio tollit. Bona iterum, si homines spectes. quo-
rum stare aut perennare hæc societas non potest, si violentis
scelestisque ingenijs omnia sint impunè. Vt ad priuatam cu-
iusque securitatem, priuati furis aut sicarij supplicio opus est: sic
ad publicam, illustri aliquo & communi. Animaduersiones
istæ in tyrannos, & orbis terræ latrones, aliquando interueniant
necessum est, ut exempla sint quæ admoneant,

* Εἷναι δὲ ἰουστίας ὁφθαλμὸν, ὅς τὰ πάντ' ὁρᾷ.

quæ alijs regibus populisque inclament,

Discite iustitiam moniti, & non temnere diuos.

Bona

Bona tertio, si eos ipsos spectes qui puniuntur. Pro ipsis enim. quia non tam ultio hæc aut vindicta propriè est, nec unquam benignum illud numen — *ex irâ pœnas petere imbibit acres*, ut piè poëta impius ait: quàm cohibitio quædam à scelere & repressio: & ut cum Græcis signanter dicam, * κόλασις, ἀλλ' ἔπιωρία. Ut mors bonis clementer sæpè immissa, ante scelus: sic desperatè malis, in scelere. quod ita amant, ut nisi sectione ab eo non auellantur. Sistit igitur deus effrænem illū cursum, & peccantes paratosque peccare benignè tollit. Denique pœna omnis bona, iustitiæ adspectu: sicut impunitas mala, quæ efficit ut diutius scelesti, id est miseri viuant. Acutè Boëthius: *Feliciores esse improbos supplicia luentes, quam si nulla eos iustitiæ pœna coërceat.* & causam dat, quia bonum aliquod ijs accessit (pœna videlicet) quod in reliquo cumulo criminum non habebant.

Diuina non ultio propriè, sed cohibitio.

* Aristoteles egregiè r. Rhet. διαφέρει δὲ τιμωρία καὶ κόλασις. ἡ μὲν γὰρ κόλασις ἔστι πάχοντες ἐν κακίᾳ, ἡ δὲ τιμωρία ἔστι ποῦτος.

CAPVT XI.

De Fine quarto, qui homini ambiguus est. eum pertinere vel ad Conseruationem tutelamque Vniuersi, vel ad Cultum. Singula vberiùs explicata.

HI tres illi fines, Lipsi, certi, clari: & quos pede peragraui fatis firmo. quartus superest, quem vacillante. Ignotior enim ille & remotior, quàm ut humanæ mentis vestigium firmiter eum premat. Per nubem dumtaxat video: & suspicari mihi de eo ius, non scire, ambire, sed non adire. Finis quem intelligo communis est, & tangit Conseruationem siue Cultum Vniuersi. Ac de Conseruatione quidem eò suspicor, quòd deus ille qui sapienter hæc omnia condidit & disposuit; ita condidit, ut singula certo * numero, augmento, pondere definiret. nec modum eum generi cuique excedere fas, sine inclinatione omnium aut ruinâ. Ita magnis illis corporibus sui termini, cælo, mari, terræ: ita animantium cuique sæculo descriptus numerus: itemque hominibus, opidis, regnis. Excedere ea volunt? turbo igitur cladium aliquis atterat necessum est & tempestas. Nam aliter, noceant lædantque pulcherrimum hoc opus Vniuersi. Atqui excedere volunt sæpè, præsertim ea quibus data lex gi- gnendi crescendi que. Homines ecce vide. quis neget densius per

Finis quidam cladiū communis, & Vniuersum spectans.

Ad id conseruandum siue ornandum.

* πάντα μέτρον ἔχει καὶ ἀριθμὸν καὶ σταθμὸν δίδωται, ait Hebræus Sapiens, cap. xi.

Creatura omnia, & præsertim animata, exuberant & fortificantur.

H

naturam

Idque, si violentum nihil interueniat, immensum.

Ideo gladio quodam cladiū opus, ad metendum & minuendum. Aliter orbis non flet.

Qui Deo tamen ante omnia curæ. Ornât & colunt etiam clades:

Varietate quâdam rerum.

Iterū, emendatione & expolitione rerum, siue animorum.

* Quod spe-
tat prouer-
bium: ὁ πόλε-
μος ἀπάγει τὰ
κακά: quod
frustrâ aliò
referunt.

naturam nos nasci, quàm per eandem mori? adeò vt duo aliqui homines ex suo cœtu centena capita paucis annis producant, non occidant ex ijs dena aut vicena. Gregem pecudum. crescat immensum, nisi pecuarij quot annis secernant aliquas & eligant ad macellum. Aues & pisces aëra siue aquas breui impleant, nisi dissidia quædam & velut bella inter ipsa sint, itemque insidiæ ab humanâ gente. Opida aut vrbes. struit & ædificat sua quæque ætas: & nisi incendia interueniant aut ruinæ, vix ceperit ea noster & alter orbis. Et licet, in cogitatione simili, perambules naturam hanc rerum. Quid ergo mirum, si Saturnus ille pater falcem interdum immittit in luxuriantem hunc agrum, & superflua aliquot millia peste demetit, aut bello? Nisi faceret: quæ iam regio capiendis nobis sit? quæ tellus alendis? Pereat ergo iure in partibus aliquid, vt summa ista summarum æterna sit. Vt enim moderatoribus reip. *salus populi suprema lex est*: sic deo, mundi. At de Cultu conijcio dupliciter. Primum, quia ornatum nullum in hac vastâ machinâ concipio, sine varietate & distinctâ vicissitudine rerum. Solem illum pulcherrimum fateor. sed gratiorem tamen eum roriflua nox facit, & pallium obductum nigræ matris. Æstatem amœnissimam. sed quam Hiems commendat, & glacialia illa marmora, & canæ niues. Quæ si tollis, reuerâ sensum gaudiumque intimum tollis, siue lucis, siue æstus. In hac ipsâ nostrâ terrâ, non vna facies me delectat. sed plana videre capior & colles, valles & rupes, culta & arenas, prata & siluas: semperque fastidium & satiâs, comites paritatis. Et in hac vitæ, vt sic dicam, scænâ, cur idem habitus mihi semper placeat & vultus? Imò non placeat. sed, meo animo, Alcedonia interdum & malaciæ quædam sint, quas mox bellorum aliqui turbines abrumpant, & sæuientium tyrannidum procellæ. Quis vo-ueat hoc Vniuersum, sicut mare mortuum esse, sine vento, sine motu? Sed & Cultum etiam alium odoror, magis serium, & cum interiore fructu. Historiæ mihi præeunt, meliora omnia & molliora ferè subsequi post cladium istos nimbos. Bella populum aliquem exagitant. sed eadem * exacuunt, & ingenij variam culturam plerumque inferunt & artes. Romani olim orbi terræ acerbum iugum imposuerunt: sed iugum salubre exitu,

exitu, quod, vt sol caliginem ab oculis, sic barbariem ab animis fugauit. Quid Galli nos aut Germani nunc essemus, nisi magni imperij illa lex nobis adfulsisset? Feri, horridi, cædibus alienis & nostris gaudentes, dei hominumque contemptores. Idemque, vt auguror, nouo huic Orbi eueniet: quem Ibêri salutari quâdam sæuitiâ exhauserunt, & ijdem mox replebunt & colent. Atque vt ij qui magna plantaria habent, arbores alias transferunt, alias inferunt, alias excidunt: eaque omnia peritè administrant, & in bonum ac fructum: sic in vasto hoc mundi agro deus. Scientissimus enim ille cultor est: & alibi onerosos aliquot familiarum ramulos defringit; alibi hominum aliquot folia decerpit ac defringit. Iuuat hoc stirpem: at illi cadunt, & hæc volant ludibrium ventis. Videt enim gentem illam retorridam, & virtutum iam effætam: eijcit. Aliam asperam & infrugiferam: transfert. & quasdam inter se etiam confundit, & velut insitione quâdam miscet. Vos, labente imperio, enerues & fracti Itali, quid optimam terrarum occupatis? cedite. & duri illi robustique Longobardi felicius exerceant hanc glebam. Vos mali & molles Græci perite: & crudi illi Scythæ pangan-
 tur & mollescant in hoc solo. itemque confusione quâdam gentium, vos Franci Galliam, Saxones Britanniam, Normanni Belgicam & finitima occupate. Quæ omnia & plura, Lipsi, prompta non ignauo Lectori ex historiâ, & euentis rerum. At-
 tollamur igitur. & quidquid noxæ priuatim nobis infertur, pro-
 desse sciamus in parte aliquâ Vniuersi. Huius gentis aut regni
 interitus, alterius ortus erit: illius opidi occasio, exstructio noui: nec quidquam propriè hîc interit, sed mutat. An soli Belgæ nos eximij apud deum simus? soli felices perpetuò, & Fortunæ tantum albæ pulli? Inepti! plures imò liberi magno illi patri sunt: quos permitte, quoniam simul omnes non vult aut potest, foueat & in sinum recipiat per interualla. Fulsere nobis nostri soles: nox paullisper hîc nunc sit, & radiatum illud lumen abeat ad Hesperios & occasum. Seneca, vt solet, ad hanc rem aptè & altè: Vir sapiens nihil indignetur sibi accidere, sciatque illa ipsa quibus lædi videtur, ad conseruationem Vniuersi pertinere, & ex his esse quæ cursum mundi officiumque consummant.

Solatum,
 quod ex hoc
 sine peten-
 dum.

CAPVT XII.

*Contra iustitiam diuinam vetus & vulgata obiectio: cur impares pœ-
næ? ea inquisitio ab homine remota, & ostensa impia.*

Per occasio-
nem, Iustitia
diuina accu-
sata.

Quasi pœnæ
& clades non
ex æquo, nec
in meritis.

* Lucretij
versus.

Sed supra ho-
minē ostensa
ea inquisitio.

Quæ cum
casus pericu-
lo:

Et ad quam
planè cæcu-
timus.

Quidquid
deus vult,
ideò rectum,
quia vult.

Cum interiungeret hîc paullum Langius, excepi. Quod fons aquæ viatoribus in æstu: id mihi tuus sermo. Fo- uet, recreat, & frigerante quodam succo febrim meam tempe- rat & calorem. Sed temperat etiam, non tollit. Spina mihi illa in animo, quæ priscos quoque pupugit, de imparitate puniendi. Quid enim ita Langi, si æquabilis Iustitiæ illa lanx, telum hoc cladium,

— * *plerumque nocentes*

Præterit, exanimatque indignos inque merentes?

Cur inquam immeriti aliquot populi euertuntur: & culpæ maiorum in posteros sæpè expetunt & nepotes? Fumus iste acer mihi in oculis: quem, si potes, rationis radio tolle. Lan- gius contractâ fronte, Itâne adolescens, inquit, iterum mihi exorbitas? nolim. Vt enim periti venatores canem non sinunt aberrare, sed insistere vni feræ: sic ego te vestigia illa tantum velim premere, quæ signaui. Fines cladium tibi ingero, vt si bonus es, exerceri te sentias; si lapsus, alleuari; si improbus, pu- niri: tu me rapis ad causas. Vaga mens, quid per hanc curio- sam curam tibi vis? Tangere cælestes illos ignes? liquefces. Scandere in Prouidentia arcem? cades. Vt papiliones, & mi- nuta quædam animalcula, vesperè lucernæ lumen idemtidem circumuolitant, donec amburantur: sic humana mens lasci- uit circa arcanam illam flammam, Cedò causas, inquis, cur diuina ultio hos prætereant, illos tangat. Causas? tutissimè di- cam, me nescire. Non enim cepit me vniquam cælestis illa cu- ria, nec ego eius decreta. Hoc tantum scio, causam ante om- nes causas esse, voluntatem dei. A quâ qui quærit aliam, vim & potentiam ignorat naturæ diuinæ. Nam causam omnem necessarium est, genere quodam, priorem & maiorem esse suo ef- fectu: at deo & eius voluntate nihil prius aut maius. non ergo vlla eius causa. Deus præterijt, deus tetigit: quid vltra hîc vis? *Summa iustitia est, vt rectè & piè Saluianus ait, voluntas dei.* Ta- men

men rationem aliquam huius imparitatis exigimus, inquiunt. A quo? à deone? curi vni licet quod libet: & nihil libet, nisi quod licet? Si servus à patrefamilias, subditus à Principe rationes exigat; ille contumeliam putet, hic rebellionem: tibi plus animi aduersus deum est? Apage te peruersa curiositas. *non aliter hæc ratio constat, quàm si nulli reddatur.* Et tamen cum omnia feceris; non euolues te tuis tenebris, nec ad consilia illa & consulta verè Tacita pertinges. Egregiè Sophocles:

Tacitus
I. Annal.

* Ἀλλ' ἐὰν καὶ θεῖα, κρυπτόντων θεῶν,
Μάθοις ἄν, ἔθι' εἰ πάντ' ἐπεξέλθοις σκοπόν.

* Diuina
numquam,
ipsis regenti-
bus deis, Sci-
bis, nec omnia
vsque se por-
tuaseris.

CAPVT XIII.

*Tamen ut curiosis satisfiat, separatim ad tres veteres obiectiones re-
sponsum. & primò ad eam de Malis non punitis: quos differri do-
cemus, non dimitti. idque vel hominum ipsorum causâ: vel naturâ
quâdam dei, quæ ad supplicium lenta.*

RVDIS hæc & simplex via, sola hîctuta, Lipsi: reliquæ fallaces & lubricæ ad lapsum. In diuinis superisq; vnum acumen est, nihil cernere; vna scientia, nihil scire. Tamen quoniam olim & nunc inuoluit ingenia hæc nubecula: euoluam eâ te breuiter, si possum, & hærentem transferam quoque per hoc flumen. Tu cælestis & æterna Mens (in altum suspiciebat) pacem veniamque mihi da, siquid in his arcanis minùs pium purumve dicam, adfectu tamen pio. Ac primum, Lipsi, communiter iustitiam suam adferere deo posse videor, vno isto ictu. Si adspicit res humanas deus, etiam curat, si curat, regit. si regit, iudicio regit. at si iudicio, quomodo iniuste? Non enim regimen vllum sine eo sit, sed congeries, confusio, turba. Quid habes quod opponas huic telo? quod scutum aut quæ arma? si verum fateri vis, imperitiæ humanæ. Non capio, ais, cur hi puniantur, hi non puniantur. Benè habet. ergone ad imprudentiam, impudentiam adiunges; & vim diuini illius purique iuris quia non capis, carpes? Quæ potest contra iustitiam iniustior esse ratio? Si hospes aliquis arbitrari leges aut instituta patriæ tuæ velit, silere eum iubeas & facessere, quia non capit: tu terræ huius incola, temerè damnabis igno-

Simplicitas
& modestia,
deo grata.

Cuius iusti-
tia genera-
tim probata.

Quam sola
imperitia
nostra accu-
sat.
Iniusta lege
& more.

Omnis contra Iustitiam superam calumnia, triplex.

Diluta prima, quod mali non puniantur:

Omittit presentaneam poenā interdum deus, nō remittit.

Nec hæc dilatio ei fraudi.

Cur omittat, si differat?

Primò, tempestiva correctionis causa.

Secundò, naturæ suæ (si fas ita loqui) ductu.

tas cæli leges? tu opus, conditorem? Et tamen age, liceat. premam te enim iam propius, & calumniæ tuæ nebulas distinctè examinabo ad rationis, ut postulas, solem. Tria obijcis. quòd malos non puniat: quòd immeritos puniat: quòd substituat & commutet. De primo, prius. Malos, ais, diuina ultio malè præterit. Itane præterit? imò, ut ego sentio, differt. Si magnum æs alienum habeam, & ab illo debitore statim exigam, huic in diem reponam: quid culpes? arbitrij enim hoc certè mei & spontis. Atqui idem facit magnus ille deus, cui cum poenam improbi omnes debeant, ab istis eam statim exigit, in alijs differt, sed cum fœnore soluendam. Quæ hîc iniquitas? Nisi tu dei vicem fortasse sollicitus es, & metuis ne quid ei pereat per hanc benignam moram. Atqui securus es, mi homo: nemo unquam decoquet supero huic creditori. In oculis eius omnes sumus, quocumque fugimus: imò in neruo & in vinclis. Sed vellem, inquires, tyrannum illum nunc puniri, & præsentî cæde eius satisfieri tot oppressis. clarior enim ita nobis dei iustitia. Clarior iustitia? imò tuus mihi stupor. Quis enim tu ille es, qui deo non ad poenam solum præceas, sed eius etiam tempora præscribas? Vtrum iudicem eum tuum esse censes, an lictorem tantum & administrum? Abi, duc, verbera, caput obnubito, arbori infelici suspendito. ita enim mihi visum. Heu impudentiam! sed deo aliter visum: quem scire debes paullo clariùs hîc cernere, & alio quodam fine punire. Te calor exagitat, & aufert vindictæ quædam cupiditas. à quibus ille remotissimus, exemplum spectat, & correctionem aliorum. Scit autem optimè, quibus ea utilis esse possit, & quando. Magna momenta temporum sunt, & saluberrima sæpè medicina abiit in perniciem, data non opportunè. Caligulam in primo tyrannidis suæ cursu sustulit: Nerone grassari paullo diutiùs fuit: diutissimè Tiberium. nec ambige, quin eorum ipsorum, qui tum quoque querebantur, bono. Egent diuturno sæpè flagello mali nostri & inemendati mores: at nos tolli illud statim volumus, & conijci in ignem. Hæc vna tarditatis ratio, quæ nos tangit: alia quæ ipsum deum. cui videtur insitum, *ut lento gradu ad vindictam sui procedat, tarditatemque supplicij gravitate compenset.* Benè Synesius:

Synefius : * Τὸ θεῖον χολῇ καὶ ταῖς βαδίζει. nec malè prisci, qui ab hac mente Deos fingebāt laneos habere pedes. Vt quantumuis feruidus & vindictæ properus sis, non videaris ægrè ferre debere hanc moram: quæ ita pœnæ interuallū est, vt sit & augmentum. Dic mihi, tragœdiam si spectes, an indignè si Atreus ille aut Thyestes, in primo alteroque actu, sublimes per scænam & elati paullisper incedant? regnent, minentur, imperent? non opinor. breuem enim felicitatem eam esse scias, & exspectes vt cœdè mox ruant in extremo. In mundi hac autem fabulâ, cur iniquior in deum, quàm in poëtam aliquem es? Ille impius floret, ille tyrannus viuit. Ita. sed cogita primum hunc actum esse: & iam antè animo tecum præcipe, gaudium istud manere lacrymas & angores. Scæna hæc mox sanguine diffluet, & voluentur in eo purpureæ istæ auratæque vestes. Bonus enim ille noster poëta est, nec temerè migrabit tragœdiæ suæ leges. Nōne etiam in Musicâ dissonas aliquamdiu voces fers, quia extrema desitura scis in concentum? idem hîc fac. At enim Punctionem eam non vident semper læsi. Quid mirum? longiuscula enim sæpè fabula est, nec illi persedere tamdiu potuerunt in hoc theatro. Vident tamen alij: & concipiunt iure metum, quoniam ampliari quosdam in rigido hoc iudicio vident, non absolui; diffundi pœnæ diem, non tolli. Quamobrem, Lipsi, hoc tene, differri aliquando impios, non dimitti: nec crimen quemquam in pectore gestare, qui non idem Nemefim in tergo. Sequitur enim illa dea, & vt cum Euripide dicam,

— * σιγῇ καὶ βαδίζει ποδὶ
σείχιστα μάρψει τὰς κακὰς ὅταν τύχη.

* silenter &
lento pede Pro-
gressa rapiet
improbos in
tempore.

CAPVT XIII.

Deinde ostensum plures esse Pœnas: & quasdam Occultas internasque, quæ scelus ipsum comitentur, & quas improbi effugiunt numquam. quæ grauiores quàm vllæ externæ.

QVAE tamen vt clariùs capias, & semel te ducam in arcem ipsam huius causæ: hoc sciendum, triplices diuinas esse pœnas, Internas, Postumas, Externas. Illas appello, *Plures tamē diuinas esse pœnas. Internas,*
QVAE ANIMVM TANGVNT, SED ADHVC IN CORPORE. vti
sunt

Postumas:

Externas.

Aliquæ ex
istis semper
expetunt in
impios.
Præsertim
Internæ, quæ
animum lan-
cinant.

* Subseque-
nti iniuria pœna

* Coætanea
& aequalis.

Æquæ pœ-
næ grauior:

Quæ sæpè
sub alacri &
lætâ facie.

sunt angores, pœnitentia, metus, & conscientiarum mille mor-
sus. Alteras, *QVAE EVMDEM ANIMVM, SED LI-
BERVM IAM ET A CORPORE ABIVNCTVM.* Vti
pœnæ eæ sunt quas, morte obitâ, scelestos manere etiam è pri-
scis illis plerique non vanè sunt suspicati. At tertias, *QVAE*
CORPVSTANGVNT, AVT QVAE CIRCA ILLVD.
vt paupertas, exsilium, dolor, morbi, mortes. Et est quidem
plerumque, vt eæ omnes iusto quodam dei iudicio in impios
conueniant: certè quidem priores duæ semper. Vt de Internis
dicam: quis ille vñquam tam proiectus ad omne nefas, qui
non acria quædam flagella in animo & velut ictus senserit, siue
in faciendo scelere, siue magis iam facto? Verè enim * *ἀν-
δρῶν τῆς ἀδικίας ἡ τιμωρία*, vt Plato olim dicebat: vel, vt verius
& fortius Hesiodus, * *ἡλικιῶπις*. Cognatum; imò innatum, om-
ni sceleri sceleris supplicium: & nihil in vitâ securum solutum-
que, præter Innocentiam est. Vt cruciarij, Romano ritu, cru-
cem suam ferebant, ipsi ab eâ mox ferendi: sic impijs omnibus
conscientiæ hanc crucem deus imposuit, in quâ pœnas luant
priusquàm luant. An tu solam eam punishmentem censes, quæ
incurrit in oculos? quam corpusculum hoc subit? Non est.
externa ista omnia leuiter nec in longum nos tangunt: inter-
na sunt, quæ angunt. Vt magis in morbo iudicantur, qui ta-
be aut marcore laborant, quàm qui inflammatione aliquâ aut
febri: & tamen hæ magis appârent: sic in grauiore pœnâ im-
probi, qui lento illo passu ducuntur ad æternam suam mor-
tem. Caligula olim per sæuitiam imperare solitus, *Ita feri, vt*
sentiat se mori: id istis euenit, quos carnifex ille animus cottidie
minutis ictibus cedit & pungit. Nec splendor ille tibi impo-
not, & circumfusa potentia, aut opes. quia non magis illi ideò
felices aut beati, quàm sani, quorum febris aut podagra re-
cumbit in purpureo strato. Mendicum aliquem in fabulâ vi-
des, qui regis personam sustinet, auratum & pulchrum. vides,
sed non inuides: quia latère sub auro illo scis scabiem, pædo-
rem, sordes. idem existima in magnis omnibus istis & super-
bis tyrannis: *Quorum mentes si recludantur*, ait Tacitus, *possint*
adspici laniatus et ictus: quando vt corpora verberibus, ita sæuitiâ,
libidine, malis consultiis animus dilaceretur. Rident illi sæpè, fateor:
sed

sed non verum risum. Gaudent: sed non germanum gaudium. non hercle magis, quàm ij qui capitis damnati in carcere attinentur, & talis interdum aut tesseris fallere se conantur, nec fallunt. Manet enim impressus ille imminentis supplicij terror, nec tollit se vñquam ab oculis imago luridæ mortis. Vide mihi, sodes, dimoto externorum isto velo, Siculum illum tyrannum:

*Districtus ensis cui super impiâ
Cervice pendet.*

Audi Romanum illum lamentantem: * *Dij me deæque peius perdant, quàm perire cottidie sentio.* Audi alterum ingemiscientem: * *Ergo ego solus nec amicum habeo, nec inimicum?* Hæc vera illa animorum tormenta, Lipsi, hi cruciatus, angi semper, pœnitere, metuere: quibus caue compares eculeos vñlos, fidiculas, vñcos.

In malis, dissidium linguæ & sensus.

* Tiberij verba ex epistolâ ad Senatum.

* Neronis morituræ verba.

CAPVT XV.

Pœnas etiam Postumas manere improbos. & plerumque imò ipsas Externas: quæ exemplis aliquot illustribus adfirmatæ.

ADDE iam huc Postumas illas & æternas pœnas: quas è mediâ Theologiâ posuisse mihi fatis sit, non euoluisse. Adde etiam Externas. quæ tamen si desint, cùm priores illæ irrogentur, quis cælestem Iustitiam iustè culpet? At non desunt. nec factum vñquam (certè rarò) quin apertè scelesti & aliorum oppressores, pœnas item luerint spectabiles & apertas. alij citiùs, alij seriùs: alij in se, alij in suis. Vides & queris Dionysium illum in Siciliâ, stupra, rapinas, cædes, multos annos impunè exercentem? paullùm sustine. videbis eundem mox infamem, extorrem, inopem, à sceptro (quis credat?) ad ferulam deuolutum. Ille magnæ insulæ rex, ludum Corinthi aperiet, ipsæ Fortunæ verus ludus. Parte aliâ, Pompeium in Pharsaliâ vinci indignaris, & exercitum pænè è Senatu? ludere & lasciuire aliquamdiu in ciuili sanguine tyrannum? ignosco. video enim Catoni ipsi clauum hîc tantùm non recti iudicij extortum, & elicitam ab alto pectore ambiguam vocem, *Res diuinas multum habere caliginis.* Sed tamen tu Lipsi, tu Cato, flectite paullùm huc oculos: vnus adspectus in gratiam redu-

Postumæ pœnæ de quibus Theologi propriè differunt. Sed plerumque etiam Externæ præeunt. Siue in ipsis qui peccarunt, siue in stirpe.

Dionysij mira, & verè à deo punitio.

Item Iulij
Cæsaris.

cet vos cum deo. Cæsarem illum videte, superbum, victorem, opinione suâ & aliorum iam deum, in Senatu, & à Senatu interfectum. nec simplici morte, sed viginti tribus plagis confectum, instar feræ in sanguine suo volutantem. & (quid amplius vultis?) in Pompeij curiâ, superstante Pompeij statuâ, magnam victimam Magni mânibus parentantem. Ita Brutus in campis Philippicis, pro patriâ & cum patriâ moriens, mihi quoque miserationi est. sed consolor idem, cum haut longè video victores illos exercitus, velut ad eius tumulum, gladiatorio more inter se commissos: & è ducibus alterum, M. Antonium, terrâ marique victum, inter tres mulierculas, mulierosâ illâ manu, ægrè mortem inuenientem. Vbi tu es Orientis ille paullo antè dominus? Iam ista Romanorum exercituum? Pompeij & reip. sector? En, in fune cruentis manibus pendes! en, viuis in monumentum tuum repis! en, ne moriens quidem auelleris ab eâ quæ tibi morti! Vide an vanè vocem supremam & votum illud efflauerit Brutus iam moriens:

* Ne huius
mali te fallat
auctor, Iupi-
ter.

* Ζῶς, μὴ λάθοι σε τῆς δ' ὅς αἰτῆς κακῶν.

* Ob suspi-
cionē veneni
ab eâ dati.

* Nempe Tri-
berio.

Conclusio
huius loci &
querelæ de
Malis.

Non enim latuit profectò, non effugit. non item ille alter dux, qui pœnam iuuenilium scelerum non obscure in se luit, & clariùs in omni suâ stirpe. Sit felix & magnus Cæsar, & verè Augustus: sed filiam tamen Iuliam habeat, sed neptem. nepotes alios per fraudem per vim amittat, alios abdicet. & horum tædio, quatrduanâ inediâ mori velit, nec possit. denique cum Liuiâ suâ viuât, fœdè ductâ, fœdè retentâ: & quam turpi amore ipse periit, * turpi morte per eam pereat. *In summâ*, inquit Plinius, *deus ille, calumq; nescio adeptus magis an meritis, herede hostis sui* filio excedat.* Hæc taliaque cogitanda, Lipsi, cum querela illa iniquitatis erumpit: & ad duo semper vertenda mens, Tarditatem supplicij & Varietatem. Non punitur nunc ille? manet. Non in corpore? sed fortasse in animo. Non viuis? sed certè mortuus.

Numquam antecedentem scelestum

Deseruit pede pœna claudò.

Vigilat enim semper diuinus ille oculus: & cum dormire eum censes, conniuet. Tu tantum æquus in eum sis: nec iudicem tuum inaniter accusa, ipse ab eo iudicandus.

CAPVT

CAPVT XVI.

Responsio ad alteram obiectionem, de Immeritis . ostensum omnes meruisse pœnam, quia omnes in culpâ . & qui magis aut minùs , agrè imò nullo modo ab homine posse discerni . Deum solum esse, qui noxas clarè videat, ideoque iustissimè puniat.

SED enim immeriti & innoxij aliquot populi puniuntur, inquis . Nam hæc secunda tua querela , siue calumniam potius dicam . Incautè adolescens, sic loqueris? Puniantur ne immeriti? Vbi ergo gentium, gentes tibi repertæ sine noxâ? Fiducia, imò temeritas sit, in singulo aliquo homine id ponere: tu nihil ambigis populos & gentes statuere impeccantes? Vanissimè. Peccamus enim & peccauimus omnes, scio: nati in labe, viuimus in labe: & cæli iam armamentaria, vt cum Satyrico illo iocer, sine telo sint, si fulmina semper missa in merentes . Non enim vt pisces in salo nati & alti, sale tamen non referunt: sic censendum homines in hac mundi fæce, esse ipsos sine fæce . Atqui si omnes in noxâ, vbi populi isti immeriti? Culpæ enim comes, iustissimè pœna semper est. Sed inæqualitas, inquires, illa mihi displicet: quod quidam premuntur qui minora peccârunt; florent & regnant qui magna. Nempe hoc erat! eripies tu, credo, trutinam cælestis Iustitiæ manibus, & tuo quodam sensu ponderibusque eam librabis . Quò enim aliter spectat hæc delictorum parium impariumve æstimatio, quam ante deum tibi sumis? Sed duo hîc, Lipsi, cogita . Primum, æstimari ab homine noxas alienas non posse, non debere . Quomodo enim? Tu homulle peccata æquiter appendas, qui nec attendis quidem? tu ea legitimè discernas, qui nec cernis? Quod enim facile mihi das, animus est qui peccat: per corpus quidem & sensuum hæc instrumenta, sed ita vt momentum & pondus omne criminis sit ab ipso . Quod adeò verum est, vt si inuitum aliquem statuis peccasse, non peccârit . Id autem si est: quomodo, obsecro, peccatum ipsum peruidebis, qui nec cubile eius aut sedem? Nam mentem certè adeò alienam videre non potes, vt nec tuam . Magna igitur hæc vel vanitas vel temeritas

Secunda calumnia, de Immeritis.

Verè calumnia, quia innoxij aut immeriti nusquam.

Nec prætexenda inæqualitas culpæ aut pœnæ.

Cui homines non boni iudices.

Vt qui animum non videant, peccati sedem.

Nec causam
item externe
punitiois :
quæ sæpè
pro bono.

Deo igitur
soli seruanda
hæc æstima-
tio.

Qui Kapdis
χρῆται.

Et quem ve-
lum nullum
aut simulatio
externa fal-
lat.

* An falleret
deos iniuste
faciens? ne
cogitans qui-
dem.

tua est, censuram æstimationemque vindicantis in re nec visâ plenè nec videndâ, nec notâ nec noscendâ. Secundò illud cogita, vt maximè ita sit, nec malum tamen aliquid hîc esse, nec iniquum. Non malum: quia illorum ipsorum bono fit, qui castigantur statim vel in minimis noxis. Dilectio illa diuina est: & iure semper suspecta tarditas, cui grauior Punitio adhæret. Non item iniquum: quia pœnam, vt dixi, omnes meruimus: nec vimquam vel in optimis illa puritas, vt non maculæ aliquæ supersint falsâ hac aquâ cladium velut eluendæ. Quamobrem, adulescens, mitte hanc de æstimatione noxarum intricatissimam litem, tu terrestris pedaneusque iudex: deo permitte, qui haut paullo æquiùs de eâ certiusque è superiore tribunali cognoscet. Ille est solus, qui merita potest expendere: ille, qui sine vllò simulationum fūco aut cerussâ, virtutem vitiumque videt in vero suo vultu. Quis ei imponat, qui externa & interna pariter rimatur? qui corpus videt & mentem? qui linguas & fibras? aperta denique & operta? Quique non facta solum ipsa, sed causas eorum & progressus videt in clarâ luce. Thales olim interrogatus, * Εἰ λήθοι θεὸς ἀνθρώπου ὡς ἀδίκων; ἀλλ' ἔδ' ἐ δὲ δὴ ποῦ μὲν, verè respondit. At nos contrâ hîc in nube. qui non solum occulta scelera non videmus, sub tunicâ (quod aiunt) & sinu admissa; sed vix aperta & protracta iam in lucem. Non enim culpam ipsam & vim eius cernimus, sed externa quædam vestigia admissæ & iam fugientis. Optimi sæpè nobis, qui deo pessimi: & reiecti contrâ, qui illi electi. Claude igitur, si sapis, de meritis aut immeritis os & oculos: causæ tam obscuræ non benè cognoscuntur de plano.

CAPVT XVII.

Responsio ad obiectionem tertiam, de pœnis translatis. exemplis monstratum id etiam apud homines fieri. Quæ deo translationis huius causa sit. Et pluscula alia satis curiosæ subtilitatis.

Tertia calū-
nia, de Sub-
stitutis in
pœnâ.
Quod tamē
nec apud ho-
mines nouū.

AT tertia etiam offusa à te Iustitiæ nebula abstergenda est, de Substitutis. Pœnas enim, inquiunt, parum iustè deus transfert: & maiorum culpas malè luunt nepotes. Hem! itâne hoc nouum aut mirum? Imò miror ego mirari istos miraciones:

fiones: cū cottidie ipsi id faciant in suā terrā. Dic sodes, beneficia quæ ob virtutem à Principe maioribus data, nōne transeunt ad nepotes? sanè transeunt. nec aliter in mulctis aut pœnis, opinor, quæ iisdem imposita ob scelus. Ecce in perduellionis aut maiestatis crimine, manifestò alij in culpā sunt, alij in pœnā. idque adeò intendit humana sæuitia, vt latae leges sint, quæ innoxios liberos æternā egestate puniant, *vt mors sit eis solatium, & vita supplicium*. Maligni vestri animi! regi alicui aut dynastæ licere id vultis, non vultis deo. Cui tamen, si examinas, haud paullò iustior seueritatis huius causa. Peccauimus enim, & rebelles magno huic regi fuimus in vno omnes: & per tot stirpiū trāduces, primogenia illa macula propagata ad infelices natos. Ita nexus & catena quædam hæc criminum coram deo est: nec peccare, exempli causā, pater meus aut tuus iam cœpit, sed patrum omnes patres. Quid ergo mirum, si punit in posteris non propriè diuersa delicta, sed communione quādam seminis iuncta, nec vñquam intermissa? Sed vt omittam hæc sublimia, & agam tecum magis populari quādam rationum viā: hoc scito. deum coniungere, quæ nos per imbecillitatem aut imperitiā disparamus: & familias, opida, regna, non vt varium quiddam intueri aut confusum, sed vt corpus naturamque vnā. Scipionum illa aut Cæsarium familia, vñum illi est: Romana aut Attica vrbs, ab omni suo æuo, vñum: vñum item Romanum imperium. Iure. vinculum enim quoddam est & legum iurisque societas, quæ magna corpora hæc ligat: efficitque vt, etiam inter æuo dissitos, communio quædam sit præmiorum & pœnarum. Itaque Scipiones olim boni? apud cælestem illum iudicem posteris id quoque profit. Mali? noceat. Belgæ ante annos aliquot lasciui, auari, impij? nos luamus. quia in externā omni punitione deus non præsentia solum adspicit, sed præterita etiam respicit: & duū horum temporum momentis temperat æquabiliter iustitiæ suæ lancem. Dixi, * externā punitione. & velim notes. Non enim culpæ ipsæ transferuntur, aut criminum quædam confusio fit: abest: sed pœnæ dumtaxat siue castigationes quædam circa nos istæ sunt, non in nobis: & ad corpora aut opes spectant propriè, non ad animum hunc internum. Quid au-

Quod in pœnis iustificimè facit deus: Quia deuina est cum parentibus sumus

Denique quia coniungit res & crimina:

Societates aut corpora, deo vñum.

Tēpora item dissita coniungit.

* Quæ videlicet castigatio prouida, & instar medicinae est: at in pœnis, vt cū vulgo dicam, spiritalibus, aliud est: nec ea personam excedunt.

tem hîc iniuriæ? Heredes enim certè commodorum præmio-
rumque, si qua maioribus debita sunt, esse volumus: cur onera
recusemus & pœnas?

Delicta maiorum immeritus lues

Romane.

canit Romanus ille vates. verè, nisi quòd addit *Immeritus*. Me-
ritissimò enim, quia meruère maiores. Sed effectum videre
poëta potuit, non adfurrexit ad causam. Vt autem in vno co-
demque homine, iure in senectâ ætate delictum aliquod pu-
nimus, admissum in iuventâ: sic deus in imperijs aut regnis
peccata vetera. quia externæ communionis ratione, vnum
quiddam deo sunt, & coniunctum. Interualla hæc temporum
apud illum nos non diuidunt, qui omnem æternitatem clau-
sam habet in capaci suâ mente. An verò * Martiales illi lupi
olim tot vrbes euerterint, tot sceptrâ fregerint impunè? tan-
tum cædium sanguinisque hauserint, ipsi semper incruenti?
Tum denique fatear vindicem nullum deum esse, * *qui quæ nos*
gerimus audit & videt. Sed non est ita. pœnas vel in posteris suis
pendant aliquando necessum est, tardas etsi non seras. Nec
Temporum solùm hæc coniunctio apud deum est: sed & Par-
tium. Hoc volo dicere. sicut in homine cum * manus, penis,
venter peccauit, totum corpus id luit: sic in communi aliquo
cœtu, paucorum delictum expetere sæpè in omnes. præsertim
si ij qui peccant velut digniora quædam membra sint, vt re-
ges, principes, magistratus. Verè Hesiodus & ex ipso Sapien-
tiæ penetrali:

Πόλλαι καὶ ξύμπασα πόλεις κακῶ ἀνδρὶ ἐπαυρεῖ,

Ὅς αἰλιζαίνει καὶ ἀτάσθαλα μηχανάται.

Τοῖσι δ' ἐθανόθεν μεγ' ἐπὶ γὰρ πῶμα Κερνίων

Λιμὸν ὄμῃ καὶ λοιμὸν.

Vnius ob crimen pœnas vrbs tota rependit,

Siquis sacrilegè sese gerat aut iniuste.

Iuppiter hinc cælo clades immisit ab alto

Pestem siue Famem.

Ita classis Argiuorum tota perijt,

Vnius ob noxam & furias Aiæcis Oilei:

ita in Iudæâ septuaginta millia hominum pestis vna iustissimè
abstulit,

* Romanos
intelligo.

* Plauti est
in Captiv.

* Furto, libi-
dine, inglu-
mie.

abstulit, ob iniustam * libidinem regis. Et interdum contrà. vbi
 omnes peccarunt, deus vnum paucosve feligit velut piaculares
 publicæ noxæ. In quo si à * rigido illo paritatis iure paullisper
 discedit, tamen ex iniquitate ipsâ æquitas noua oritur: & ele-
 mens quædam iustitia in multos est, quod sæuitia videtur in
 paucos. Nónne etiam pædagogi ferula, è numero lasciuiantis
 gregis, vnum aliquem cædit? imperator è fuso exercitu, pau-
 cos decumatione castigat? salubri tamen vterque consilio, quia
 paucorum ea punitio terret nihilominus & emendat omnes.
 Vidi medicos sæpè venam in pede aut brachio incidere, cum
 totum corpus doleret: quid scio an idem hîc sit? Arcana enim
 hæc arcana, Lipsi: & si sapimus, propius non tangemus sacrum
 illum ignem. cuius scintillas & stricturas quasdam videre ho-
 mines fortasse possumus: non possumus ipsum. Vt ij qui in So-
 lem acrius defigunt oculos, eos amittunt: sic mentis omne lu-
 men, qui eam intendunt in hoc lumen. Abstineamus igitur
 cenfeo curiosæ & cum periculo quæstionis: & hoc saltem no-
 bis stet, estimari noxas humanitûs non posse, non debere. aliam
 apud deum trutinam esse, aliud tribunal. & quomodocumq; se
 recordita illa iudicia habeant; non culpanda ea nobis, sed fe-
 renda & verenda. Vnam hanc tibi sententiam ingero, quâ ma-
 num huic rei & simul Curionum omnium ori imponam, *Iu- Augustinus*
dicia dei multa occulta sunt: nulla iniusta.

* Quâ Da-
 uid populum
 ambitiosè re-
 censuit.
 * Rectè Ta-
 citus: Sumit
 aliquid ex
 iniquo omne
 magnum ex-
 emplū, quod
 aduersus sin-
 gulos utili-
 tate publicâ
 rependitur.

Abstracta
 cogitatio ab
 istis:

Quæ nec ca-
 pta nobis,
 nec capien-
 da.

CAPVT XVIII.

*Transitus ad Locum vltimum factus, qui ab Exemplis. & ostensum,
 vtile interdum esse, seriæ medicinæ admisceri quædam iucunda.*

HÆC sunt Lipsi, quæ pro diuinâ iustitiâ dicenda cen-
 sui contra hos iniustos. quæ non planè ex re meâ esse
 fateor. nec tamen præter illam: quoniam non dubiè æquiùs
 libentiusque Clades has feremus, persuasi eas non iniquas. Et
 interuallo hîc aliquo sermonis, subito iterum erupit Langius,
 Benè habet, inquiens. respiravi. ~~Superaui~~ omnes quæstionum
 illos scopulos, & plenis iam velis inuehi mihi posse videor in
 portum. Quartum vltimumque meum agmen conspicio: *Quartū pro*
 quod producam sanè libens. Et vt nautæ, cum in tempestate *câ telum, fer-*
ro duplici

Reditio ad
 sermonem
 ipsum de
 Constantiâ.

Gemi-

Elitteris etiã
medicina
animorum,
sed presertim
historiis.

Geminos vident, spem magnam & alacritatem concipiunt: sic ego, cui post hos fluctus apparuit Legio hæc Gemella. Fas mihi enim prisco ritu eam ita dicere: quia biceps, & duo per eam mihi vincenda, Nec graua hæc mala esse quæ nunc patimur, Nec noua. Id dum facio, in pauca hæc quæ superant, Lipsi, volentem attentumque te mihi da. Numquam magis Langi, inquam ego. Nam me quoque iuuat euasisse illa asperæ & à seriâ & seuerâ illâ medicinâ, auidè adspiro ad hanc lenem & popularem. Ita enim futuram eam titulus mihi indicat. Nec erras, inquit Langius. Nam vt medici postquam vsserunt & secuerunt satis, non omittunt statim ægrum aut depouunt, sed benigna fomenta quædam & acopa adhibent, doloribus mitigandis: sic in te ego. quem quoniam ferro & igne Sapientiæ purgasse satis videor, lenibus nunc quibusdam alloquijs fouebo, & tractabo manu, quod dicitur, molliore. Descendam ex illo philosophiæ arduo colle, & deducam te paulisper in amœnos Philologiæ tuæ campos. Idipsum tamen non recreando magis tibi, quàm sanando. Vt Democharem medicum aiunt Confidiæ cuidam mulieri nobili, quæ omnem asperiores medicinam abhorrebat, lac caprarum callidè propinasse, sed quas lentisco pascebat: sic ego historica quædam & oblectantia tibi infundam, sed occulto quodam Sapientiæ succo tincta. Quid refert quâ viâ sanemus ægrum dum persanemus?

CAPVT XIX.

Non tam graua esse Mala publica, quàm videntur. idque primò, sed breuiter, Ratione ostensum. Circumiecta enim rebus plerumque vanè timeri, non ipsas.

Prima argu-
menti huius
pars, de leui-
tate cladum:

Si eas Ratio-
ne examinas

SED ades iam mea Legio. & tu ante omnes cohors prima, quâ pugnamus, Non esse graua hæc mala. Id duplici telo effectum volumus, Rationis & Comparisonis. Rationis: quia illam si respicis, reuerà nec graua aut magna hæc omnia, quæ adsunt quæque imminet, sed videntur tantum. Opinio est quæ attollit ea & exaggerat, & velut cothurnis quibusdam auget. Sed deme, si sapis, circumfusam eam nubem, & vide res

res in clarâ luce. Paupertatem exempli causâ in his Cladibus publicis times, Exsilium, Mortem. Ea igitur si rectis firmisque oculis inspicis, quantula sunt? si suis ponderibus examinas, quàm leuia? Ecce bellum hoc aut tyrannis per tributa multa te exhauriet. Quid tum? eris igitur pauper. Natura nōne talem te dedit, talem rapiet? Quod si triste & infame nomen tibi displicet, commuta. eris expeditus. Subleuauit enim te Fortuna, si nescis, & tutiore iam loco reposuit. nemo vltrâ exhauriet. quod damnum tu putabas, remedium est. At exsul etiam ero. Imò, si voles, peregrinus. Adfectum tuum si mutas, mutas patriam. Sapiens vbicumque est, peregrinatur: fatuus semper exulat. Sed mors mihi à tyranno imminet. Quasi non cottidie à naturâ. Sed infamis illa, quæ per gladium aut per laqueum. O stulte, non illa aut vlla mors infamis, nisi vita tua sit. Cita ab orbe condito optimos & illustrissimos quosque, violenta eos vis rapuit. Hoc examen, Lipsi, rebus omnibus (gustum enim tantum tibi do) adhibendum, quæ terribiles videntur: & inspiciendæ eæ nudæ, sine opinionum vllâ veste aut personâ. At nos miseri ad vana & externa conuertimur: nec res ipsas timemus, sed circumposita rebus. Ecce si mare nauiges, & magnum illud fiat: mens tibi abit, & contremiscis. non aliter quàm, si naufragium feceris, totum illud ebibendum tibi sit. at sextarius vnus aut alter suffecerint. Si terræmotus subito exortus, qui clamor & metus? censes totum opidum, si ruat, in te casurum, aut certè domum. & nescis quàm ad cerebrum tuum elidendum satis sit vnus aliquis lapis. Non aliter in Cladibus istis fit: in quibus strepitus præcipuè nos terret, & vanissima imago rerum. En satellitium illud! en gladios! Quid isti satellites, quid gladij? quid facient? occident. Quid occisio? simplex mors. & ne nomen ipsum te terreat, animæ à corpore abscissus. Omnia illa agmina militum, omnes illi minaces gladij, facient idem quod vna febris, quod vnus acinus, quod vnus vermis. Sed enim durius. Imò non paullò lenius: siquidem febris illa quam præoptas, toto anno hominem sæpè torqueat; ictu hîc & momento transigitur. Benè igitur Socrates, qui hæc omnia non aliter appellare solitus quàm *μορμολύκεια* siue laruas. Quas si sumis, vidēsne quomodo pueri te fugiant?

Paupertas enim non dura.

Non graue exsilium.

Non ipsa mors.

Nos cogitando eâ aggrauamus.

Plura nos huius rei in Thraseâ nostro siue De contemptu mortis.

Socratis breue, sed salubre, dictum.

sed pone easdem & verâ facie te ostende, accedent iterum & amplectentur. Idem in istis: quæ si detractis personis & sine pompâ videas, timuisse te fatearis timorem puerilem. Vt grandæ tectis magno strepitu illisa, ipsa tamen dissilit: sic ista in firmum animum si accidant, franguntur non frangunt.

CAPVT XX.

Ad Comparationem ventum. sed prius exaggerata Belgarum & huius æui mala. eaque opinio communiter refutata: & ostensum, ingenium humanum prouum ad augendos suos luctus.

Intercisio
sermonis, ni-
mis vberis
alioqui &
diffusi.

Cōparatione
ostendi posse
leuitatem
gladium.

* & persua-
sionum mi
hoc putas?
Ex Aristoteli
phane est.

Belgarum
fatales mise-
riae.

* ultimorum
ultimum.

NON ex spe aut opinione mea tam serius Langij sermo. Itaque abrumpens, Quò abis? inquam. hocne pollicitus? Mella & mulsæ historiæ expectabam: tu acre mihi promissis, & quo nihil meracius in Sapientiæ penu. Quid censes? cum Thalete aliquo rem tibi esse? cum Lipsio est: qui homo & inter medios homines, remedia etiam desiderat paullo magis humana. Langius clementi voce & vultu, Agnosco, iure culpas, inquit. Nam dum purum illum Rationis radium sequor, excessisse Publicâ viâ me video, & furtim relapsus in Sapientiæ callem. Sed iam emendo: & gradum figo in limite magis noto. Displicet Falerni illius austeritas? melle tibi tempero exemplorum. Ad Comparationem ecce venio: & ostendam clare, nihil graue aut magnum esse in his, quæ vndique circumfusa, malis, si ea confers cum antiquis. Maiora enim multis partibus, & magis dolenda olim. Ego iterum, & quidem impatienti gestu, Hoc ais? inquam.

— * καὶ τὸ τοῦ θεοῦ δὲ οὐκ ἔστιν ἐμὲ;

Numquam Langi, quamdiu caput hoc sentit. Quod enim retrò æuum, si rectè examinas, tam calamitosum fuit, quàm hoc nostrum est? aut quod erit? Quæ gens, quæ regio tulit.

Tam multa dictu graua, perpeffu aspera,

quàm hodie nos Belgæ? Bello ecce iactamur, nec externo solum, sed ciuili; nec hoc, sed intestino. Non enim partes solum inter nos sunt: sed partium (ô patria quæ Salus te feruet?) nouæ partes. Adde Pestem, adde Famem, adde Tributa, rapinas, cædes: & * ἐχάτην ἐχάτην tyrannidem, oppressionesque non corpo-

corporum solùm, sed animorum. Iam in Europâ aliâ quid? aut bellum, aut belli metus. vel si pax; cum fœdâ seruitute sub minutis dominis coniuncta, & non lætior quouis bello. Quocumque oculos mentemque conuertas, suspensa omnia & suspecta: & vt in domo malè fultâ, signa pluria ruinæ. Ad summam Langi, vt amnium omnium confluxus in Oceanum: sic cladium videtur in hoc æuum. Et recenseo tantùm quæ in manibus iam, & adsunt. quid ea quæ imminet? de quibus verè illud Euripidæum canam,

* Κακὸν ὁ τάλας πέλαιος εἰσορά

Τοσῶτον, ὥστε μὴ πότ' ἐννεῦσαι πάλιν.

* Pelagus
malorum cō-
tior Tam
magnum, ut
enatare faci-
le non fiet.

Querelæ
mala sopita
commouent.

Omnis gens
de suo æuo
questa.

Langius ad me seuerè & in modum coërcentis, Iterumne te per querelas istas deijcis? inquit. Stare firmum te iam putabam: & cadis. vulnera tua coijsse: retractas. Atqui animi quâdam quieti tibi opus est, si sanesces. Infelicissimum, ais, hoc æuum. Vetus mihi ista cantio. scio auum tuum idem dixisse, scio patrem, scio posteros dicturos & nepotes. Insitum hoc à naturâ humano ingenio, ad tristia acriter flectere oculos, præterire quæ læta. Vt muscæ & eiusmodi insecta læuibus politisque locis non diu infident, scabris adherescunt: sic querula ista mens meliorem sortem leuiter transuolat, asperam non dimittit. Tractat, inspicit, & ingeniosè plerumque auget. Atque vt amantes in dominâ suâ numquam nō inueniunt, cur eximia ea ante omnes: sic dolentes, in suo luctu. Fingimus imò vana, nec præsentia solùm dolemus, sed futura. Quo tam sagacis ingenij pretio? Non alio, quàm vt quosdam exercitus motus procul puluis castris interdum exuit: sic nos deijciat futuri discriminis falsa sæpè vmbra.

Quia proni
omnes ad
dolorem au-
gendum:

Imò & fia-
gendum.

CAPVT XXI.

Magis deinde propriè & pressè id refutatum, ex Comparatione cum veteribus malis. Primò de bellis. & de clade mirabili Iudæorum.

AT tu, Lipsi, plebeia hæc mitte: & ad Comparationem me sequere, quam deposcis. Per eam tibi clarum, non paria solùm in omni genere cladium olim euenisse, sed maiora: & gratandi materiam huic æuo esse, quàm querendi. Bello, inquis, iactamur. Quid? ergo bella nulla apud priscos? Imò nata

Ipsa Compa-
ratio cœpta.
Et quidem
per singula
genera cla-
dium.

De bello
primū.Iudæorum
innumera
caedes.* Sumpsit au-
tem & colle-
git Iosepho.

ea, Lipsi, cum orbe nato: nec desitura, nisi cum illo. At non tam grandia fortasse aut tam graua, quàm ista. Adeò contrà est, ut ludus hæc omnia sint & iocus (seriò loquor) si conferantur cum priscis. Non aditum, non exitum facilè reperiò, si semel me penetro in profundum hoc exemplorum: sed tamen visne paullum peregrinemur per orbis partes? Eamus. A Iudeâ ordiamur, id est à regione & gente sacrâ. Omitto quæ in Ægypto passi, quæ post excessum ab Ægypto: tradita enim hæc & prompta in diuinis libris: ad extrema venio, & quæ cum funere eorum coniuncta. Quæ operæ mihi est, ut * exponam velut per indicem, singillatim. Passi igitur ciuili externoque bello, non totis septem annis, ista:

Hierosolymis primū interfecti, iussu Flori, ——— sexcenti
triginta.

Cæsareæ ab incolis, odio gentis & religionis, vno tempore
viginti millia.

Scythopoli (Coelæ Syriae vrbs est) ——— tredecim millia.

Ascalone in Palæstinâ, item ab incolis, ——— duo millia,
quingenti.

Ptolemaide pariter ——— duo millia.

Alexandriæ in Ægypto, sub Tib. Alexandro Præside quinquaginta millia.

Damasci ——— decem millia.

Atque hæc velut per seditionem aut tumultum gesta: legitimo deinde & aperto à Romanis bello:

Ioppe captâ à Cæsio Floro cæsi ——— octo millia & CCCC.

In monte quodam Cabulone ——— duo millia.

In pugnâ ad Ascalonem ——— decem millia.

Per insidias iterum ——— octo millia.

Aphacæ, cum capta esset, ——— quindecim millia.

In monte Garizim cæsi ——— vndecim millia & DC.

Iotapæ, in quâ ipse Iosephus, circiter ——— triginta millia.

Ioppe iterum captâ submersi ——— quattuor millia CC.

In Tarichæis cæsi ——— sex millia & D.

Gamalæ, tam interfecti, quàm sponte præcipitati, ——— nouem
millia.

nec quisquam homo natus ex eâ vrbe saluus,
præter duas mulieres, sorores.

Gisca-

Giscalâ desertâ, in fugâ trucidati ——— *bis mille.*
 & fæminarum ac puerorum capti ——— *tria millia.*
 Gadarensiū cæsa ——— *tredecim millia.*
 capti ——— *duo millia & ducenti*, Præter eos qui in flumen
 defilière infiniti.

In Idumææ vicis cæsi ——— *decem millia.*
 Gerasij ——— *mille.*

Machærunte ——— *mille DCC.*
 In siluâ Iardes ——— *tria millia.*

In Massadâ castello, suâ manu perempti ——— *nongenti & LX.*

In Cyrene à Catulo Præsīde cæsi ——— *tria millia.*

At in ipsâ Hierosolymorum vrbe, per omne tempus obsidio-
 nis mortui aut cæsi, ——— *decies centena millia.*
 capti, ——— *nonaginta septem millia.*

Summa hæc colligit (præter* innumeros qui omīssi) *duodecies* * *Qui fame,*
centena & quadraginta millia. Quid ais Lipsi? deijcis ad hæc *exsilio, mise-*
 oculos? attolle potius: & aude mihi comparare cum vnus *ris perierūt.*
 gentis clade, aliquot annorum in orbe Christiano bella. At
 quantula tamen illa hominum terrarumque pars, si confera-
 tur cum Europâ?

CAPVT XXII.

De Græcorum item Romanorumque Cladibus ex bello. Magnus inter-
fectorum numerus ab aliquot ducibus. Item vastatio noui orbis. &
miseriæ captiuitatis.

NEC hîc insisto: ad Græciam me conféro. In quâ di-
 gerere ordine omnia bella, siue inter ipsos siue cum ex-
 ternis gesta, longum nec cum fructu. hoc dico. ita exhaustam
 & attonsam eam continuo cladium isto ferro, vt* Plutarchus
 tradat (numquam mihi sine irâ & admiratione lectum) eam
 vniuersam non fuisse, suo æuo, conficiendis *tribus millibus mili-*
tum: quot tamen, inquit, olim bello Persico, vnum Megaren-
 sium oppidulum confecerat. Heu, quò cecidisti flos ille terra-
 rum, sol & sal gentium! Vix opidum hodie alicuius quidem
 nominis in hac ipsâ attritâ Belgicâ est, quod numerum eum
 non adæquet idonei ad bellum sexus. Iam Romanos & Italiam

Græciæ at-
 tritio mira.

* De defectu
 oraculorum.

Etiā Italiæ
 & Romanæ
 imperij,

Cædes in-
gentes à Ro-
manis editæ.
* Plinio hac
tradita, lib.
VII.

* Apud Plu-
tarchum.
* Ad qua-
dringenta, ut
tradit Plut.
& Appian.

Indorum
strages, imò
excidium.

* Certè sub
initia. Nam
nunc habita-
ri iterum
scio, & me-
bris coli.

perlustramus? leuârunt me pridem hoc fasce recensitionum
Augustinus & Orosius. eos vide, & in ijs maria malorum.
Vnum bellum Punicum secundum, in solis Italiâ, Hispaniâ,
Siciliâ, supra *quindecies centena millia* hominum (quæsiui enim
curiosè) non totis annis septemdecim consumpsit. Bellum ci-
uile Cæsaris & Pompeij, ad *millia trecenta*: & largius, Bruti,
Cassij, Sex. Pompeij arma. Et quid bella recenseo plurimum au-
spicio gesta aut ductu? Vnus ecce C. Cæsar (ô pestem perni-
ciemque generis humani!) fatetur & quidem glorians, * *unde-
cies centena et nonaginta duo millia hominum prælijs à se occisa*. at-
que ita, ut non veniat in hanc rationem strages ciuiliū bello-
rum. Pauculis annis quibus ille Hispaniæ aut Galliæ præfuit, in
externos editæ istæ cædes. Quo tamen maior etiam hac parte
ille Magnus, qui in delubro Mineruæ inscripsit *fusa à se, fugata,
occisa, in deditionem accepta, hominum vicies semel centena LXXX-
III. millia*. Quibus velut in numerum, si vis, adde, Q. Fa-
bium, qui *centum decem Gallorum millia*: C. Marium, qui *du-
centa Cimbrorum*: posteriori æuo Aëtium, qui memorabili Ca-
talaunico prælio *centum sexaginta duo millia* Hunnorum occi-
dit. Et ne bellis illis hominum cadauera tantum fuisse censeas:
fuere etiam opidorum. Cato ille Censorius * gloriatur plura
* opida se in Hispaniâ cepisse, quam dies in eâ egerit. Sempro-
nius Gracchus, si Polybio fides, *trecenta* in eâdem deleuit. Nec
habet omne æuum, opinor, quod adstruat his exemplis, præ-
ter nostrum; sed in orbe alio. Pauculi Iberi ante annos octo-
ginta in vastas illas & nouas terras delati, quæ funera, deus
bone, ediderunt! quas strages! Nec de causis aut iure belli
differo, tantum de euentis. Cerno ingens illud terrarum spa-
tium, quod vidisse magnum sit non dicam vicisse, à vicenis
tricenisque militibus peruadi: & passim inermes illos greges
sterni, ut segetem à falce. Vbi tu es insularum maxima Cuba?
tu Hayti? vos Iucayæ? quæ olim sexcentis singulæ, aut denis ho-
minum millibus succinctæ, alibi vix quindecim ex ijs retinui-
stis in semen. Ostende etiam te paullum tu Peruana, tu Mexi-
cana ora, Heu miram miseramque faciem! immensus ille tra-
ctus & verè alter Orbis, vastus attritusque * appâret, non aliter
quam si celesti quodam igne deflagasset. Mens & lingua mihi
cadi-

cadit, Lipsi, dum hæc memoro: & video nostra omnia præ
istis non aliud quàm palearum cassa esse, vt Comicus ait, aut
gurguliuuculos minutos. Nec tamen legem illam mancipio-
rum adhuc reféro: quâ nihil acerbius in veterum bellis. Ho-
mines ingenuos, nobiles, pueros, faminas, omnes victor abri-
piebat, quis scit an in æternam seruitutem? Certè seruitutem. <sup>Captiuitas
olim acerba
& æquanda
morti.</sup> cuius vestigium iure gratulor non fuisse, non esse adhuc, in
Christiano orbe. Turcæ fanè vsurpant. nec aliud est quod ma-
gis inuisum & terribilem nobis reddat Scythicum illum domi-
natum.

CAPVT XXIII.

*Pestis Famisq̃ue prisca insignia maximè exempla. item Tributorum
magnitudo quæ olim. & Rapinarum.*

AT tu pergis in querelâ. & Pestem etiam adtexis Famem-
que: Tributa & Rapinas. Vis igitur singula compare-
mus: sed breuiter. Dic mihi quot millia Pestis in totâ Belgicâ <sup>Pestis, quæ
apud veteres.</sup> abstulit, his quinque aut sex annis? Opinor quinquaginta, aut vt
largiter, millia centum. At vna in Iudæâ pestis sub Dauide re-
ge, *septuaginta millia* absorpsit, die non toto. Sub Gallo & Vo-
lusiano Imperatoribus, * pestis ab Æthiopiâ exoriens omnes <sup>* Zonaras
Tom. 2.</sup> Romanas prouincias peruasit, & per quindecim continuos
annos incredibiliter exhausit. Nec alia vnquam maior lues
mihi lecta, spatio temporum, siue terrarum. Sæuitiâ tamen
& impetu insignior illa quæ Byzantijs finitimisque locis graf-
sata, Iustiniano Principe. cuius vis tanta, vt in singulos dies
quinque millia funerum daret, interdum etiam *decem*. Timidè
hoc dicerem & ambiguus fidei: nisi fidissimi huic rei ab illo
ipso æuo * testes. Nec minùs miranda Africana pestis, quæ <sup>* Procopius
lib. 11. de Bel.
lo Persico.</sup> euersâ Carthagine orta, in solâ Numidiâ * *octingenta hominum*
millia deleuit: in marinâ Africâ, *ducenta*, & apud Vticam *tri-* <sup>Agathias
lib. 5. Hist.</sup>
ginta millia militum, qui ad oræ eius præsidium relictî. Iterum
que in Graciâ, Michaelis Ducæ imperio, tam sæua: *ὡς ἡ ἀδύνα-
τὴν* (Zonaræ verba sunt) *τὰς ἑσπέραις ἀπὸ τοῦ ἁγίου ὁμοῦ τὰς ἐν ἡσπέραις,*
vt viui prorsus pares non essent mortuis sepeliendis. Denique * Pe- <sup>* Sub annum
à Christo 663.</sup>
tarchæ æuo, vt ipse refert, tam valida in Italiam incubuit, vt ^{ccc. lxx.}

Fames, quæ
apud vete-
res.

* Zosimus
v1. Annal.

* Procop. de
bello Goth.
lib. 11. apud
quem plura
vide.

Tributorum
olim magni-
tudo.

* Appianus
satis clarè
innuit lib. 1.
ἐμφυλ.

* Dio aperte
lib. XLVI. οἱ
δὲ βαλεῦται
τίσας ἀρχὰς ὁμο-
λῶς καὶ ἐκεί-
νην κεραιίδα
τὴν τῇ πόλει
δίκαιον.

* Dio lib. 1.

In coloniis
deducendis
acerbitas.

ex millenis quibusque hominibus vix decem superessent. Iam de fame, nihil profectò nos aut ætas nostra vidimus, si videamus antiqua. Sub Honorio Imperatore * Romæ tanta caritas & raritas omnis annonæ, vt homines hominibus iam immi-nerent, & in Circo palàm audita sit illa vox, PONE PRETIUM HUMANAE CARNI. In totâ * Italiâ vastantibus eam Gothis, sub Iustiniano, iterum tanta; vt in solo Piceno *quinquaginta hominum millia* fame interierint: & passim in vsum ciborum versæ sint non carnes solùm humanæ, sed humana excrementa. Duæ mulieres (narrare exhorresco) septemdecim viros per insidias noctu interfecerant & comederant: ipsæ à decimo-octauo, qui id agi senserat, cæsæ. Nec refero in Sacrà vrbe famem, & exempla iam protrita. Quòd si de Tributis etiam aliquid dicendum est: non nego grauià esse quibus premimur, sed ita si sola & per se ea videas, non si componas cum priscis. Pleræque omnes prouinciæ sub Romano imperio, fructuum ex * agro pascuo *Quintam* quotannis persoluere, *Decimam* ex agro aruo. Nec defuere Antonius & Cæsar nouem decemque annorum tributa exigere in vnum annum. Iulio Cæsare interfecto, cùm arma sumpta pro libertate, singuli ciues *vigesimam quintam* omnium bonorum dependere iussi: & hoc amplius, Senatorij ordinis omnes, in singulas ædium suarum * regulas, *sex asses*. Quæ immensa contributio, nostrisque sensibus nec credenda nec reddenda. At * Octavianus Cæsar, (credo ratione nominis sui habitâ) *octauam* omnium bonorum partem à libertis exegit, & accepit. Et omitto quæ Triumviri, quæ alij tyranni patrauerunt: ne nostros doceam, recitando. Vnum tibi instar omnium exactionum rapinarumque sit, de Colonijs. Quo inuento vt nihil ad vim imperij firmitus, ita nihil in subditos cogitari potuit tristius. Deducebantur passim legiones cohortesque veteranae in agros & opida: miseri que prouinciales momento temporis bonis & fortunis omnibus prouoluebantur. idque nihil ausi, nihil meriti: sed pro crimine omni, opes aut opimi agri. In quo profectò gurges quidam calamitatum omnium appâret. Miserum est nummis spoliari: quid etiam agris tectisque? Graue istis pelli: quid totâ patriâ? quid templis arisque? Distrahebantur ecce aliquot millia hominum,

minum, liberi à parentibus; domini à familiaribus; vxores à viris; & in varias terras, vt cuique fors sua fuit, spargebantur: alij in *sitientes Afros*, vt poëta in hac ipsâ re ait, *Pars Scythiam, aut toto diuisos orbe Britannos*. Solus Octavianus Cæsar in solâ Italiâ *duodetriginta* colonias collocauit. in prouincijs quot libuit. Nec alia res magis, vt ego scio, exitio fuit Gallis nobis Hispanisque.

CAPVT XXIIII.

Crudelitatis & Cædium narrationes aliquot, miræ, & supra omnia scelera huius æui.

SED sæuitia tamen hodie, inquis, & cædes inauditæ. Scio quid innuas, & quod nuperum factum. Sed tuam fidem, Lipsi: tale nihil apud antiquos? O imperitum te, si nescis: malum, si dissimulas! Exempla enim adeò prompta & multa, vt laboremus in eligendo. Sullæ nomen nosti, illius Felicis? ergo & proscriptionem eius infamem & immanem, quâ * *millia* * *Valerius lib. I L.* *quattuor & septingentos* ciues abstulit vni vrbi. Et ne vilia quædam capita aut è plebe censeas, *centum quadraginta* in ijs Senatores. Nectango cædes innumeras, quæ vulgò factæ permissu eius siue iussu. vt non immeritò vox illa Q. Catulo expressa sit, *Cum quibus tandem victuri sumus, si in bello armatos, in pace inermes occidimus?* At Sullam eundem haut multò post imitati tres discipuli (Triumuiros intellego) pariter proscripsêre * *trecentos* * *Appianus ita numerat.* *Senatores. equites Romanos supra bis mille.* Heu scelera, quibus nihil acerbius Sol ille vidit visurusque est, ab ortu omni ad occasum! Appianum, si voles, lege, & in eo variam fœdamque imaginem latitantium, fugientium; sistentium, extrahentium; liberorum circà eiulantium, & coniugum: peream ego, nisi humanitatem ipsam perijssè dices fero & ferino illo æuo. Atque hæc in Senatoribus equitibusque gesta: id est, totidem pæne regibus aut dynastis: sed in multitudinem fortasse non sæuitum. Imò vide mihi eundem Sullam qui * *quattuor legiones* * *Ita Valerius lib. I X. idq; efficeret XXIIII. milia hominū. At Seneca tantum de septem millibus, De Irâ.* *contrariæ partis, fidem eius secutas, in publicâ Villâ, nequidquam fallacis dextræ misericordiam implorantes, obtruncari iussit.* Quorum cum morientium gemitus Curiam quoque attigi. Iet, attonito

L

& con-

* Valerius.

* Appianus.

* Puto, Vac-
caorum.* Suetonij
verba.

* Xiphilinus

* Herodian.

* Valer. aliis-
que.* Seneca 11.
De Ira.* O rem re-
giam!

& conuerso Senatu: *Hoc agamus*, inquit, *Patres conscripti, pau- culi seditiosi iussu meo puniuntur*. Nec scio quid magis hîc mirer: hominem id facere potuisse, an dicere. Et plurane poscis sæui- tiæ exempla? cape. * Seruius Galba in Hispaniâ trium ciuita- tum conuocato populo, quasi de commodis earum acturus, *septem millia*, in quibus flos iuuentutis consistebat, repentè tru- cidauit. In eâdem regione * L. Licinius Lucullus consul, * Cau- cæorum *viginti millia* contra deditiois stipulatę fidem immis- sis in urbem militibus occidit. Octavianus Augustus Perusiâ captâ, *trecentos è dediticiis, electos vtriusque ordinis, ad aram D. Iu- lio exstructam hostiarum more mactauit*. * Antoninus Caracalla, nescio ob quos iocos infensus Alexandrinis, pacis specie in vr- bem eam veniens, vniuersam iuuentutem in campum conuo- catam, milite circumdedit, & signo dato ad vnum omnes oc- cidit. parięue sæuitiâ in reliquam multitudinem vsus, fre- quentissimam urbem prorsus exhaustit. * Mithradates rex vnâ epistolâ *octoginta millia* ciuium Romanorum negotiandi cauf- sâ per Asiam dispersa interemit. * Volesus Messalla procon- sul Asiæ, *trecentos vnâ die securi percussit*, & inter cadauera re- iectis manibus superbè inambulans, quasi rem magnificam fecisset, proclamauit, * *ὡς πρᾶγμα βασιλικόν*. Et profanos adhuc loquor impiosque. sed ecce tibi etiam inter deo vero deuota nomina Theodosium Principem, qui Theffalonicæ per sum- mum scelus & fraudem *septem millia* innoxiorum capitum in theatrum quasi ad ludos conuocatos, immisso milite necauit. Quo facto nihil magis impium vetus omnis impietas habet. Itē post hæc mei Belgæ, & sæuitiam siue perfidiam Principum ac- cusate in hoc æuo.

CAPVT XXV.

Tyrannis etiam nostra eleuata. ostensa ea à naturâ siue malitiâ humanâ esse. & externas internasque oppressiones fuisse olim.

DENIQUE Tyrannidem etiam hodie culpas, & oppres- siones corporum atque animorum. Nec ambitiosè mi- hi nunc decretum attollere æuum nostrum, vel adfligere. cui enim bono? hoc quod ad Comparisonem nostram facit, di- cam.

cam. Quando mala ista non? & vbi non? Cedò mihi sæclum aliquod sine insigni tyrannide, cedò gentem. Si potes: (subibo enim discrimen huius alex:) ego quoque confitebor miserimos nos miserorum. Quid taces? Verum est, vt video, illud diasyrcticum vetus, *Omnes bonos Principes in vno annulo posse perscribi*. Insitum nimirum humanis ingenijs, impetio insolenter vti: nec facilè modum seruare in eâ re, quæ supra modum. Nos illi ipsi qui de tyrannide querimur, semina tyrannidis inclusa in pectore gestamus: nec voluntas plerisque ea efferendi deest, sed facultas. Serpens cùm frigore torpet, venenum nihilominus habet, sed non exerit: simile in nobis, quos sola imbecillitas arcet à nocendo & Fortunæ quoddam frigus. Da vires, da instrumenta: vereor vt vel impotentissimi plerique istorum sint, qui nunc tam iniqui in potentes. Exemplum in cottidianâ istâ vitâ. Vide mihi patrem illum sæuientem in filios, dominum in seruos, præceptorem in discipulos. Phalarides in suo genere omnes isti sunt: & fluctus eosdem in flumine excitant, quos reges in magno mari. Nec animantibus alijs non hæc natura. è quibus pleraque sæuiunt in congeneras sibi species, in aëre, terrâ, aquâ.

Crebræ semper tyrannides & oppressiones.

Quibus origo à superbiâ & ferociâ humani ingenij.

Sed & tyrannis inter alia animalia.

— *pisces sic sæpè minutos*

Magnus comest, sic aues enecat accipiter.

ait rectè Varro. Sed corporum istæ oppressiones sunt, inquires: hodie hoc eximium, quod etiam animorum. Itâne, animorum? vide ne inuidiosè hoc potius, quàm verè. Ignorare mihi sese & naturam illam cælestem videtur, quisquis premi eam putat posse aut cogi. Nulla enim externa vis vnquam faciet, vt velis quod nolis, sentias quod non sentis. Ius aliquis in vinculum hoc animi habet siue nexum: nemo in ipsum. Soluere eum à corpore tyrannus potest, non naturam eius dissoluere: quæ pura, æterna, ignea, spernit externum & violentum omnem tactum. At sensum tamen animi non licet expromere. Esto. sed linguæ tuæ igitur fræna ponuntur, non animo: nec iudicijs, sed factis. Sed nouum hoc ipsum & inauditum. O bone, quàm erras! Quot tibi possim dicere qui sub tyrannis sensuum suorum pœnas luerunt, propter incautam linguam? Quàm multi ex ijsdem viam adferre iudicijs conati?

& iudicijs dico in re pietatis. Persarum & Orientis reges adorari, tralaticium fuit. & Alexandrum, eundem diuinitatis cultum sibi adseruisse scimus, rusticâ Macedoniâ suâ non probante. Inter Romanos bonus ille & moderatus Princeps Augustus, flamines & sacerdotes in prouincijs imò in domibus singulis habuit, vt deus. Caligula decorum statuis amputato capite, suum imponi iussit, ridiculâ impietate. idem templum suo numini, sacerdotes, & quæsitissimas hostias instituit. Nero Apollo haberi voluit: & illustrissimi ciuium interfecti, hac præscriptione, * *quòd numquam pro cælesti voce immolassent*. Iam Domitianus *Deus dominusque noster*, palàm audiebat. Quæ vanitas vel impietas si hodie in vlllo regum, Lipsi, quid diceret? Nec ad nauigo propius hanc Scyllam, in quam non trahent aut pellent me vlli ambitionum venti.

* Idq̃ inter
alios Thra-
sea obiectum.

* Periculo
vacat silenti
premiū.

* Α' κ' ἰνδ' ὡον γὰρ ὅτι τῆς αὐτῆς γέγε.

Vnum tantum in totam hanc rem priscae seruitutis testimonium adferam, & quidem è familiari tuo scriptore: quod velim attendas. Tacitus de Domitiani auro: *Legimus cum Aruleno Rustico Petus Thrasea, Herennio Senecioni Priscus Heluidius laudati essent, capitale fuisse. nec in ipsos modò auctores, sed in libros quoque eorum sæuitum, delegato Triumuiris ministerio, vt monumenta clarissimorum ingeniorum in comitio ac foro vrerentur. Scilicet illo igne vocem populi Romani, & libertatem Senatus, & conscientiam generis humani aboleri arbitrabantur: expulsis insuper Sapientie professoribus, & omni bonâ arte in exsilium actâ, nequid vsquam honestum occurreret. Dedimus profectò grande patientie documentum, & sicut vetus ætas vidit quid vltimum in libertate esset, ita nos quid in seruitute: adempto per inquisitiones etiam loquendi audiendique commercio. Memoriam quoque ipsam cum voce perdidissemus, si tam in potestate nostrâ esset obliuisci, quàm tacere.*

* Velim notes
vera tyrannidis mores.

CAPVT XXVI.

Postremo doctum non mira aut noua esse hæc Mala. hominibus gentibusque omnibus semper communia. Et solatium in eâ re quæsitum.

NEC adtexo plura de Comparatione. ad alterum Legionis meæ agmen venio, quod oppugnat Nouitatem: sed breuiter & contemptim. Spolia enim potius leget ex deuicto iam hoste, quàm vt confertâ manu acriter cum eo pugnet. Reuerà autem quid hîc homini nouum esse potest, nisi qui ipse nouus nouitius in humanis rebus? Crantor egregiè & prudenter, qui versum hunc semper habebat in ore

* Οἱ μοι, τί δ' οἱ μοι ; θνητὰ τοι πεπρωμένα.

Circulantur enim cottidie hæc clades, & orbe quodam eunt per hunc Orbem. Quid tristitia hæc euenire ingemiscis? quid admirare?

* Οὐκ ὅτι πᾶσι σ' ἐφύτατο ἀγαθόν.

Ἀ' γὰρ μένον Α' τρώς.

Δεῖ δέ σε χαίρειν καὶ λυπεῖσθαι.

Θνητὸς γὰρ ἔφους. καὶ μὴ σὺ θείης.

Τῶν θεῶν οὕτω βελομένων ἔσαι.

Illud potius mirum, si exlex quisquam ab hac communi lege, nec onus ferat quod ferunt omnes. Solon amicum quemdam Athenis grauer lugentem in arcem deduxit, & subiectas omnes in magnâ vrbe ædes ostendit: Cogita, inquit, quàm multi luctus sub his tectis olim fuerint, nunc versentur, postea futuri sint: ac mitte mortalium incommoda tamquam propria deflere. Velim idem tibi fieri possit, Lipsi, in magno isto mundo. Sed quoniam re non potest, age, fiat paullisper cogitatione. Sisto te in alto illo, si vis, Olympo. despice mihi omnes vrbes, prouincias, regna: & cense totidem confecta te videre eladium humanarum. Amphitheatra hæc quædam sunt & velut Arenæ, in quibus cruenti illi Fortunæ ludî. Nec longè oculos mitte. Italiam vides? nondum triginta anni sunt, cùm à sæuis asperisque ab vtroque latere bellis conquieuit. Latam illam Germaniam? validæ in eâ scintillæ nuper discidij ci-

Contra eos qui nouas aut eximias putant has clades.

* Heu me? quid heu mei humana perpeffi sumus.

* Non te omnia ad lata genuit O Agamemnon Atreus. Opus tibi gaudere & dolere.

Mortalis enim natus est: & vt recuses, Superis ita volentibus erit.

Solonis arguti inuenti Consolatio.

Clades in omni orbe.

uile: quæ iterum exardescunt, & nisi fallor, in exitialem magis flammam. Britanniam? perpetua in eâ bella cædesque. & quod nunc paullisper in pace est, imperio debet pacati sexus. Galliam? vide & miserere. etiam nunc per omnes eius articulos gangræna serpit sanguinolenti belli. Nec aliter in toto orbe. Quæ cogita Lipsi; & communione hac miseriarum, tuas leua. Atque ut triumphantibus à tergo destitui seruos solet, qui in medio triumphi gaudio ideintidem interclamarer, Homo es: sic tibi monitor iste semper adsistat, esse hæc humana. Ut enim labor cum pluribus communicatus leuior fit: sic item dolor.

CAPVT XXVII.

Sermonis totius Conclusio, et ad repetendum eum ruminandumque brevis admonitio.

EXPLICVI copias meas omnes & sermonem, Lipsi: & habes quæ pro Constantiâ dicenda mihi censui in Dolo-
 Conclufio & adhortatio. rem. Quæ utinam non grata tibi solum, sed salubria: nec delectent, sed magis iuuent! Iuuabunt autem, si non in aures solum, sed in animum demittes: nec audita iacere & inarescere ea patiêre, ut semina sparsa summo solo. Denique si repetes
 Repetiti monitionum ictus iuant & penetrant. serio & ruminabere. quia ut ignis è filice non vno concussu elicitur: sic in frigido isto pectore, non primo admonitionum ictu accenditur latens & languens in nobis vis illa honesti. Quæ ut verè aliquando in te ardeat, nec verbis aut specie, sed re & factis, supplex quæso venerorque æternum & diuinum illum ignem.

Cum dixisset, surrexit properè, & Eo Lipsi, inquit. Sol hic meridies prandij mihi index. tu sequere. Ego alacer ac libens, inquam: quodque in mysterijs solet; iure nunc acclamem,

*Effugi malum, repperi bonum.

— *ἐφυγον κακὸν, εὗρον ἀγαθόν.

F I N I S.

AD

INDEX CAPITULI
AD DEVM
PRO CONSTANTIA

IMPRECES

Fusæ in graui & diuturno meo morbo, anno

∞. IO. LXXIX. Ætatis meæ XXXII.

CVI mare, cui tellus famulatur, & ignea celi
Sidera: quem metuunt mortalia sæcla animantum:

Alme Deus; sine quo dîas in luminis oras

Nil venit, & sine quo nil exit luminis oras:

Aspice me quem languor habet, quem tabida vexat

Febris, & exiguum suadet sperare salutem.

Annue ne pariter cum corpore mens brutescat,

Neu timefacta meum fugiat CONSTANTIA pectus.

Certa etenim vitæ finis mortalibus instat,

Et cuncti properamus eundem tangere portum:

Non cursus tamen omnibus vnus. ô ille beatus,

Qui vitæ infames scopulos & naufraga saxa

Festinâ potuit præteruexisse carinâ!

Quando voles mea Parca, sequar. non hîc terrenis

Impedior curis: nec me fucata veneno

Vellera, nec rutilo splendor perstrinxit ab auro.

Sola mihi docta arrisit pellacia Musa:

Hanc quoque sperno libens. tu tantum dîe deorum,

Mundi mens æterna, & inenarrabile numen,

Suscipe me, & latum meliori in sede repone.

INDEX CAPITVM,

*Quem subiecimus ut Lector in uno aspectu habeat
filum totius operis & contextum.*

LIBRI PRIM I

CAPVT I.

Præfatio & introductio. querela
item aliqua de Belgarum turbis.

CAP. II. Peregrinationem non face-
re ad internos morbos. indicinam eam
esse, non medicinam. nisi si fortè in leui
quodam & primo adfectuum moru.

CAP. III. At veros animi morbos non
tolli eâ, non minui: imò per eam recru-
descere. Animû esse qui in nobis egro-
tet: eique remedium à Sapientiâ &
Constantiâ petendum.

CAP. IIII. Definitiones Constantiæ,
Patientiæ, Rectæ rationis, Opinonis.
Item Peruicacia quid à Constantiâ dif-
ferat & abeat: & à Patientiâ, Abiectio.

CAP. V. Ratio & Opinio vnde origi-
nem habeant. vtriusque vires & effe-
ctus. Alteram ad Constantiam ducere,
alteram ad Leuitatem.

CAP. VI. Constantiæ laus, & seria ad
eam adhortatio.

CAP. VII. Quid sit & quotuplex quod
Constantiam turbet. Bona & Mala ex-
terna esse. Mala autem duplicia, Publi-
ca & Priuata. ex iis grauiâ & periculo-
sa maximè videri publica.

CAP. VIII. Mala publica oppugnata.
sed ante omnia tres Adfectus coerciti.
exque iis hoc Capite ambitiosa quæ-
dam Simulatio, quâ homines Mala
propria, vt Publica lugent.

CAP. IX. Simulatio ea clariùs reiecta,
& ab exemplis. obiter de verâ Patriâ
dictum, item malitiâ hominum gau-
dentiû malis alienis, cum ipsi extra ea.

CAP. X. Querela mea de increpatio-
ne Langij tam liberâ. sed additum, Phi-
losophi id munus esse. Conatus item
refutandi superiora: & obligatio amor-
que, qui in patriam.

CAP. XI. Refutatus secundus Adfe-

ctus nimij amoris in patriam. quem
Piêtatem falsò vocant. idque osten-
sum. Item vnde origo illi Adfectui. &
quid Patria propriè ac verè.

CAP. XII. Tertius Adfectus tempera-
tus, qui Miseratio. eam in vitio esse. dis-
criminata, lucis causâ, à Misericordiâ.
quomodo, & quatenus eâ vtendum.

CAP. XIII. Remotis obstaculis, ven-
tum seriò ad eleuanda aut tollenda ipsa
Publica mala. quattuor ea præcipuis ar-
gumentis oppugnanda à me & expu-
gnanda. Ac primò hîc de Prouidentiâ
dictum. eaque probata inesse & præ-
esse rebus humanis.

CAP. XIII. Nihil hîc geri, nisi Proui-
dentiæ eius nutu. ab eâ clades in popu-
los aut vrbes immitti. ideò parum piè
super iis queri nos aut flere. Denique
adhortatio ad parendum deo, cum quo
temerè & frustrâ pugnatur.

CAP. XV. Ad secundum pro Constan-
tiâ argumentum transitum, quod à Ne-
cessitate. Vis eius & impetus. Duplici-
ter ea Necessitas considerata: & primò
in Rebus ipsis.

CAP. XVI. Exempla necessaria muta-
tionis aut mortis in toto Orbe. Cælum
& elementa conuerti, aliquando interi-
tura. Idè in opidis spectari, in prouin-
ciis, & regnis. Denique gyrate hîc om-
nia, nec quidquam stabile aut firmum.

CAP. XVII. Ventum ad Necessitatem
quæ è Fato. Fatum ipsum primò adser-
tum. Vulgi in eo & sapientum vniuer-
sum quemdam consensum fuisse, sed
in partibus dissensum. Quotuplex pri-
scis Fatum.

CAP. XVIII. Tria prima genera Fati
explicata breuiter. omnium definitio
siue descriptio. Stoici leuiter & breui-
ter excusati.

CAP.

INDEX CAPITVM.

CAP. XIX. Quartum siue Verum Fatum explicatū. De nomine ipso dictum breuiter. Id definitum tenuiore filo: & ostensum à Prouidentia differre.

CAP. XX. Distinctum & diuulsum id à Stoico fato quatuor terminis. Ostensum accuratius, quo modo vim non inferat voluntati. itemq; deum nec *eupe-* *yon* mali nec auctorem esse.

CAP. XXI. Conclusio tractationis de

Fato. monitum, periculi plenam & anticipem eam esse. non curiosè indagandam. denique adhortatio seria ut vires animo imprimantur à Necessitate.

CAP. XXII. Ignauia latibulum aliquod quæri solere in Fato. sed id detectum. Fatum agere per causas medias, eoq. illas adhibendas. Quatenus auxiliari patriæ, quatenus non oporteat. Finis impositus primo libro & sermoni.

LIBRI SECUNDI.

CAP. I. Occasio repetiti sermonis: initio ad Langij amœnum hortum, eiusque laudatio.

CAP. II. Hortorum in genere Laudatio. Cultum eum antiquum esse, & à naturâ. Reges & viros magnos vsurpasse. Denique delectatio eorum ob oculos posita, & non improbum meum votum.

CAP. III. Contra curiosos quosdam disertum, qui hortis ad vanitatem & ignauiam abutuntur. Quis verus eorum vsus. Sapientibus & doctis idoneos esse. & Sapientiam ipsam altam in iis & educatam.

CAP. IIII. Ad Sapientiam igitur adhortatio. per eam ad Constantiam venire. & seriò monita iuuentus ut serias Philosophiæ litteras cum amœnioribus illis & liberalibus coniungat.

CAP. V. Sapientiam non vouêdo, sed conando acquiri. Reditum in sermonem de Cōstantiâ. Cupidinem discendi, bonum esse in adolescentiâ signum.

CAP. VI. Pro Constantiâ tertium argumentum ab Vtili. Clades bonas esse, Originem intueare siue Finem. Originem enim à deo sumere. qui æternum & immutabiliter bonus. ideoque causa nullius mali.

CAP. VII. Finem item cladium semper dirigi in bonum etsi persæpè eæ per noxios homines, & noxæ causâ administratæ. Sed frangi & temperari eorum vim à deo. flecti omnia in nostrum usum. obiterque dictum cur Malorum operâ in iis deus vtatur.

CAP. VIII. Magis distinctè de finibus

ipsis. eos triplices esse: & qui, quibus conueniant. Mox paulò fultius de Exercitio, quod Bonis non vno modo prodest, firmando, probando, præcundo.

CAP. IX. De castigatione, qui secundus finis. eam quoque ostensum ex vsu nostro esse, dupliciter.

CAP. X. Denique Punctionem ipsam bonam & salubrem esse. dei respectu, hominum, & eius qui punitur.

CAP. XI. De Fine quarto, qui homini ambiguus est. eum pertinere vel ad Conseruationem tutelamque Vniuersi, vel ad Cultum. Singula vberiùs explicata.

CAP. XII. Contra iustitiam diuinam vetus & vulgata obiectio: cur impares pœnæ. ea inquisitio ab homine remota, & ostensa impia.

CAP. XIII. Tamen ut curiosis satisfiat, separatim ad tres veteres obiectiones respōsum. & primò ad eam de Malis non punitis. quos differri docemus, non dimitti. idque vel hominum ipso- rum causâ: vel naturâ quâdam dei, quæ ad supplicium lenta.

CAP. XIII. Deinde ostensum plures esse Pœnas: & quasdam occultas internasque, quæ scelus ipsum comitentur, & quas improbi effugiunt numquam, quæ grauiores quàm vllæ externæ.

CAP. XV. Pœnas etiam Postumas manere improbos. & plerumque imò ipsas Externas: quæ exemplis aliquot illustribus adfirmatæ.

CAP. XVI. Responso ad alteram ob- iectionem, de Immeritis. ostensum omnes meruisse pœnam, quia omnes in
M culpâ.

INDEX CAPITULORUM.

culpâ. & qui magis aut minùs, ægrè imò nullo modo ab homine posse discerni. Deum solum esse, qui noxas clarè videat, ideoque iustissimè puniat.

CAP. XVII. Responso ad obiectionem tertiam, de pœnis translatis. exemplis monstratum id etiam apud homines fieri. Quæ deo translationis huius causa sit. & pluscula alia satis curiosæ subtilitatis.

CAP. XVIII. Transitus ad Locum vltimum factus, qui ab Exemplis. & ostensum vtile interdum esse, seriè medicinæ admisceri quædam iucunda.

CAP. XIX. Non tam grauiâ esse Mala publica, quàm videntur. idque primò, sed breuiter, Ratione ostensum. Circumiecta enim rebus plerumque vanè timeri, non ipsas.

CAP. XX. Ad Comparationem ventum. sed priùs exaggerata Belgarum & huius æui mala. eaque opinio communiter refutata, & ostensum ingenium humanum pronum ad augendos suos luctus.

CAP. XXI. Magis deinde propriè &

pressè id refutatum ex Comparatione cum veteribus malis. Primò de bellis. & de clade mirabili Iudæorum.

CAP. XXII. De Græcorum item Romanorumque cladibus ex bello. Magnus interfectorum numerus ab aliquot ducibus. Item vastatio noui orbis. & miseræ captiuitatis.

CAP. XXIII. Pestis Famisque priscae insignia maximè exempla. item Tributorum magnitudo quæ olim. & Rapi-
narum.

CAP. XXIV. Crudelitatis & cædium narrationes aliquot, miræ, & supra omnia scelera huius æui.

CAP. XXV. Tyrannis etiam nostra eleuata. ostensa ea à naturâ siue malitiâ humanâ esse. & externas internasque oppressiones fuisse olim.

CAP. XXVI. Postremò doctum non mira aut noua esse hæc mala. hominibus gentibusque omnibus semper communia. & solatium in eâ re quæsitum.

CAP. XXVII. Sermonis totius Conclusio. & ad repetendum eum ruminandumque breuis admonitio.

FINIS INDICIS.

APPROBATIO.

HO s duos I. Lipsij de Constantiâ libros, vel hoc nomine prelo dignos censeo, quòd non iam, vt aliæ eiusdem lucubrationes, libris & lapidibus, sed ipsi animo caliganti languenti que lucem & medicinam adferant; quibus, si admiserit, ad illud robur proficiat quisque ac conualescat, vt si fractus illabatur orbis, impavidum feriant ruinae.

Guiliel. Fabricius Nouiom. Apostolicus ac
Regius librorum Censor.

IN CONSTANTIAM

V. C. IVSTI LIPSI

DVM patriam exercet plus quàm ciuilibus armis
Triste inter Reges discidium et populos,
(Ab quantum lis illa dedit quantumque datura est
Sanguinis ! at vos o DI meliora date.)
Non iisdem castris, auibus non militat iisdem
Belgica, & heu ciues perditum it ipsa suos.
Tantumque diu speratâ fine laborum
Decipimur. mendax spes ea abit miseris.
An mirum aduersa rerum succumbere mole
Deque gradu tantum non animum excidere ?
Ceu nauem inuitus Rector pugnantibus Austris
Deserit, & pelago ludibrium ire sinit.
Id verò prohibet IVSTVS (nihil addimus vltra)
Per quem degeneri non licet esse animo.
Ille ipsi bellum Dux non inglorius infert
Fortunæ, en viso vt tota stupet titulo.
Ille addit vires animoso: turpè labantem
Sustinet, & mente stare facit solidâ
Omneis impavidum contra casusque minasque
Ceu contra fluctus stare solent scopuli;
Ut iam, Socraticos quamuis scrutere magistros,
Quantum vsquam est, melius nil alibi inuenias.

F. Duicius I. C.

DOM. BAVDII ADEVMDEM

TETRASTICHON.

Κλιῖζεν τε λόγοις ἀρετὴν, ἔργοις τε διώκειν
Τοῦτο μὲν ἡϋφύες, τὸ δὲ πούλυμαθές.
Λίψιος ἀμφοτέρων μόνος ἔλλαχε· μάρτυρές εἰσιν
Ἠϋφύης τε βίος, παλυμαθεὺς τε βίβλοι.

M 2

EPI.

MAEPIGRAMMA
IN CONSTANTIAM

IVSTI LIPSI.

PRODIT iam in dias CONSTANTIA luminis oras,
Et nota hac LIPSI munere fit BATAVIS,
Narrantis nobis, quantum PRUDENTIA, quantum
Possit in humanis pectoribus RATIO.
Cedite ROMANI SAPIENTES, cedite GRAII:
Anne aliquid maius SOL videt hoc opere?

Ianus Douza Filius.

IN IVSTI LIPSI V. C. LIBROS
DE CONSTANTIA.

NIL mirum subito mortales rebus in arctis
Abijcere audaces ex animis animos.
Ipsa ignota diu latuit CONSTANTIA, nostris
Robora quae solita est indere pectoribus.
At nunc fortunae ludibria ludicra, et eius
Vires atque vices discite ferre homines.
Sit vobis doctor non vanus LIPSIVS, ille
Flos populi, atque oculus Pieridum et Charitum.
Ipsa à quo didicit CONSTANTIA stare, libris quae
Illius erectum tollere in astra caput.
Libris, quos LIPSI si doctum nomen abesset,
Aethereos dicam composuisse Deos.

Franciscus Raphelengius Filius.

PRIVILEGIUM CÆSAREVM.

RVDOLPHVS SECVNDVS diuina fauente clementia electus Romanorum Imperator semper Augustus, ac Germaniæ, Hungariæ, Bohemiæ, Dalmatiæ, Croatiæ, Sclauoniæ Rex, Archidux Austriæ, Dux Burgundiæ, Stiriæ, Carinthiæ, Carniolæ & VVirtembergæ, &c. Comes Tirolis, &c. Nostro & Sacri Imperij fidei dilecto I V S T O L I P S I O gratiam nostram Cæsaream. Postquam inter alia, quæ D E V S immortalis hominibus liberali manu dedit dona, illustria inprimis illa & quasi diuina sunt, quæ in litteris liberalibusque disciplinis consistunt, quibus scilicet homines non tantum ab animalibus ceteris rationis expertibus, sed à rudi etiam & imperito hominum vulgo ita distinguuntur, ut tanquam Dij quidam splendescere in terris videantur: rem sanè præclaram seque dignam illi præstant, qui diligentem iis ipsis in litteris ac disciplinis operam ponunt; præclarissimam verò & Reipub. utilissimam, qui eas ita excolunt, ut aliorum menti docendo, scribendo lumina præferant, eosque ex ignorantia tenebris quasi manu educant. Quos excitare, quos amare atque animare, ad dignitatis nostræ munus, ad quod Diuino vocati beneficio concessumque sumus, inprimis pertinere existimamus. Cum itaque ab iis, quorum nobis spectata fides, qui que iudicare de Litteris possint, acceperimus, insignes te animi ingenii que tui dotes tibi à natura insitas à primis temporibus ætatis tuæ ita litterarum ac disciplinarum studiis excoluisse atque exornasse, ut olim iuuenilibus adhuc annis præclara florentis minimeque vulgaris eruditionis specimina præbueris, dum obscura in antiquis scriptoribus loca, quæ quædam tanquam lustra erant, illustrasti, quæque in iis iniuria temporum deprauata & corrupta fuerunt, restituisi, dum vetusta Latinæ antiquitatis rudera in nouam subinde structuram singulari artificio eleganter conuertisti: ad exquisitam adeò & raram doctrinam, quæ magnam de te apud doctos quosque viros opinionem excitari, peruenisse, eamque variis abs te libris acri & graui cum iudicio scriptis atque in lucem editis ostendisse, ut in eo quod tam feliciter tractes scriptiois genere paucos tibi pares hodie reperire sit: iam verò matura te ætate virum, viro magis magisque digna, & viris doctis grata ac Reipub. utilia scribere, quæque à primis illis Romanis olim auctoribus scripta fuerunt, à mendis purgare, & lectissimos quosque ex Musarum hortis, in quibus assidue verseris, flores colligere, concinnare, quibus Lectores mirifice recrees, & eorum pectus ad prudentiam, probitatemque informes: haudquaquam prætermittere volumus, quin Reipub. ad quam hæc abs te ornamenta conferuntur, causa, Cæsareo te nostro elogio decorandum, & quamuis per te satis ipse animatus sis, animandum magis patrociniòque nostro defendendum pro benigna nostra in te susciperemus voluntate. Quoniam verò lucubrationibus atque operibus tuis in lucem edendis, peculiarem te eligere velle Typographum, accepimus, Diplomate hoc nostro priuilegioque te & Typographum tuum aduersus quorumcumque fraudem, qui lucri causa, quod fieri solet, eadem excudere aut typis imitari fortè velint, munitos cupimus. Quamobrem pro auctoritate nostra Cæsarea decernimus,

mus, statuimus, vetamusque, ne quis Typographorum, Bibliopolarum, aut aliorum, qui librariam negotiationem exercent, eos libros, quos tu editurus es, quocunque modo, caractere, aut forma, siue integros, siue aliquam eorum partem typis imitari, edere, excudere, aut venundare intra sacri Romani Imperij, Regnorumq; ac Dominiorum nostrorum hereditariorum fines, triginta annis proximis à primo editionis die computandis, absque tuo tuorumve heredum consensu audeat: Hac autem lege addita, uti tria ut minimum cuiusque libri exemplaria, quemadmodum moris est, ad Imperialem nostram Cancellariam mittantur. Si quis verò edictum hoc nostrum transgredi, violare, aut contemnere deprehensus fuerit, eum non solum eiusmodi libris, tibi, heredibusve tuis, auxilio Magistratus, ubicunq. reperti fuerint, vendicandis, priuari, sed triginta etiam Marcharum auri puri multa, cuius semissis quidem Fisci nostri Procuratori, fraudis vindici; alter verò semissis, tibi heredibusve tuis pendatur, puniri volumus. Mandantes vniuersis & singulis nostris & sacri Romani Imperij subditis & fidelibus dilectis, tam Ecclesiasticis quàm Politicis, cuiuscunque status, gradus aut ordinis extiterint, præsertim verò iis, qui in Magistratu constituti, vel suo vel superiorum suorum loco aut nomine, ius dicunt, iustitiãve exercent, ne quemquam hoc Priuilegium nostrum impune violare, spernere aut negligere patiantur: Sed, si quos contumaces compererint, constituta à nobis multa, eos puniri & quibuscunque modis coerceri curent, ni & ipsimet grauissimam nostram in se conuerture indignationem velint. Id quod hoc Diplomate, manu nostra subscripto, & Cæsarei nostri sigilli impressione munito, confirmamus. Datum in arce nostra Regia Pragæ, die prima mensis Augusti, Anno Domini Millesimo, Quingentesimo, Nonagesimo secundo. Regnorum nostrorum Romani decimo septimo, Hungarici vigesimo, & Bohemici itidem decimo septimo.

Subsign.

RVDOLPHVS.

Iacobus Curtius à Senftenaw.

Ad mandatum sacre Cæsareæ M^{ti} proprium.

Io. Baruitius.

Additum sigillum Cæs. M^{ti} in cerâ rubrâ.

SVMMA PRIVILEGII REGIS CATHOLICI.

PHILIPPVS Dei gratia Hispaniarum, &c. Rex Catholicus, diplomate suo sanxit, nequis, Iusti Lipsi Historiarum in alma Vniuersitate Louaniensi Professoris, & item Historiographi sui libros quoscumque, à Censoribus legitimis approbatos, præter ipsius, heredumve eius, voluntatem, intra triginta annos à prima singulorum librorum editione computandos imprimat, aut alibi terrarum impressos, in has inferioris Germaniæ ditiones importet, venalésve habeat. Qui secùs faxit, præter librorum confiscationem triginta marcharum auri puri illatione mulctabitur, uti latius patet in litteris datis Bruxella, xiv. Febr. M. D. xcvii.

Signat.

Verreycken.

SVMMA PRIVILEGII REGIS CHRISTIANISSIMI.

HENRICVS Dei gratia Galliarum & Navarra Rex Christianissimus, singulari privilegio sanxit, nequis per vniuersos Regnorum suorum fines, Iusti Lipsi, quos vel hætenus edidit, vel in posterum editurus est libros, excudere intra decennium præter voluntatem ipsius possit. Qui secùs faxit, præter librorum confiscationem, ter mille florenorum illatione mulctabitur; uti latius patet in litteris, datis Parisiis, xiii. Iulij, M. DC. v.

Signat.

Perrochel.

Tibi IOANNES MORETE, pro amicitia quæ mihi cum Plantino (heu, quondam meo) & Plantinianis est ac fuit, tibi, inquam, permitto, uti EPISTOLARVM mearum CENTURIAS typis tuis excudas ac diuulges. Nequis alibi alius præter te, cupio siue iubeo, ex lege quam magnus Cæsar & Reges dixerunt.

Iustus Lipsius.

SVMMA PRIVILEGII PRINCIPVM BELGARVM.

ALBERTVS & ISABELLA CLARA EVGENIA Archiduces Austriæ, Duces Burgundiæ, Brabantia, &c. Serenissimi Belgarum Principes, diplomate suo sanxerunt; nequis IUSTI LIPSI Historiarum in almâ Vniuersitate Louaniensi olim Professoris, itemq; Historiographi & Consiliarij sui libros quoscumque, præter Martine Plantina viduæ & Balthasaris & Ioannis filiorum Ioannis Moreti p. m. voluntatem, ullo modo imprimat, aut alibi terrarum impressos, in has Inferioris Germaniæ ditiones importet, venalésve habeat. Qui secùs faxit, confiscatione librorum & aliâ graui pænâ mulctabitur, uti latius patet in litteris datis Bruxella, xvii. Ianuarij, M. DC. xi.

Signat.

Verreycken.

